

UNGARIA

REVISTĂ SOCIALĂ-ȘTIINȚIFICĂ-LITERARĂ.

Apare
de zece ori pe an.

Redactor: GRIGORIU MOLDOVAN.

Abonament
5 fl. (10 franci) pe an.

NOI ȘI RUMÂNIA.

Rumânia e un stat tânăr în Europa. Nu e vorbă, un stat simpatic, plin de bogății, de viață; cu cetățeni bravi, calzi la inimă, cu virtuți omenesti; astăzi cu așezăminte, instituțiuni europene; un stat care își are tăria, puterea vieții, prin urmare are un viitor, o rolă însemnată în Orient.

Și statul rumânesc n'are inimi-

În toată Europa n'are dușman. Dușmanul romanismului e numai muscalul, care în Orient nu voește consolidarea statelor independente. Statele neatirnite în Orient pentru slavism, în calea sa spre capitala Turciei, îsu niște stânci, pre care trebue sfărmate și cu desevirșire nimicite. Și Rusia ideilor sale își știe face propagandă. — Sustine foi antidinastice, plătește spioni, trâmite iconari, umple coliba țeranului rumân cu icoane muscălești și chipul țarului să ține într'un loc de frunte, iar' cu alui *Carol* nu ne întilnim numai arare ori. Nu e treaba noastră.

Toți aceia, cari se pot și știi cugeta asupra treburilor și încurcăturilor europene, v'ed, simțesc, știi, că așa stau lucrurile.

Statul rumânesc dar' n'are alt inimic în Europa. Grecul e prea departe, nu-i poate mult strica rumânului din regat; el va lua Macedonia, va subju-

acolo sufletele rumânești, va șterge în Macedonia tot ce este rumâneșc, ș'apoi va fi pace, și tineri din București iară vor putea îmbrățoșa pe greci, vor putea felicita pe inimicul romanismului în Orient.

În Europa cultă Rumânia are numai amici. În monarchia austro-maghiară statul rumânesc poșede un prietin puternic, un vecin fără interese private, un spriginitoriu sincer. Însuși ungurii vor fi totdeauna pre lângă rumâni; în timp cuvenit, se vor lupta pentru interesele romanismului în Orient și nu vor îngădui, ca statul rumânesc să sufere lovituri din partea străinilor, vor apera independința neatâr-narea regatului rumân. Ungurul (contele *Andrássy*) fuseră cel dintâiu, care a recunoscut independința și regalitatea statului rumânesc și care, în congressul din Berlin, a apërat interesele rumânilor, ca să nu se facă schimbul cu *Dobruja*.

În toată Ungaria nu se află un *ungur*, care să nu poftească prosperarea Rumâniei. Nu s'ar afla un braț, care să nu se rădice atunci, când ar fi vorbă de nimicirea regatului rumân. Toți aceia, cari astăzi conduc politica Rumâniei, îsu convinși despre celea zise de noi Veniți în Ungaria și aci vă veți

convinge, că ungurul se bucură de înaintarea rumânilor din regatul rumânesc.

Așa dară statul rumânesc are o stare bună în Europa; e favoritul Apusului cult, pentru-că Europa vede că rumânul vrea a forma un stat modern, solid; are puterea materială și spirituală spre crearea unui atare stat. Tăria brațelor rumânești a fost documentată în jurul *Plevnei* prin lupte sângeroase, prin învingeri glorioase; rumânul sub conducerea regelui seu a arătat Europei, că e demn de a duce o viață liberă într'un stat liber, independent.

Toate îsu câștigate; ar trebui numai crutate și asigurate toate.

Însă vedem semne, cari ne ieu liniștea. În Rumânia vedem o altă Plevnă, o Plevnă internă, pentru care mult sânge se va vârsa și multe patimi se vor suferi, ca să fie învinsă, luată, nimicită.

În lăuntrul baricadelor sântem noi; noi, cari ne lăsăm patria cu ură și călătorim, ca din statul rumân să lovim așezămintele patriei noastre.

Nu ne cunoașteți voi din Rumânia pre noi?

Nu ne cunoașteți! O mare parte din aceia, cari își ieu frunza în buză și trec peste Carpați, îsu elemente de disordine la noi. Nu este înaintea lor nimic sânt. Romanismul la ei e o mantă, sub care lucrează spre sfârmarea ordinii publice. N'au părinți, n'au avere, n'au lege; n'au suflet, nici milă, nici simpatii; se sporesc ca infusoriile, nasc înainte de timp. Unde calcă ungureanul în Rumânia, nu crește acolo mai mult iarbă verde. Trăesc din cerșit, la noi trêbue să trêască după muncă; în Rumânia trêesc arătându-și ranele câștigate (!!) în lupta cu ungurii. Ajun-

gând la voi zic că sânt ecsilați și voi le dați ofiții, pâne albă martirilor ca să se hrănească. Voi credeți, pentru-că voi, pe lângă toate că ni sânteti vecini, nu veniți nici odată la noi, ca să vedeți, că rumânul în Ungaria trêște într'o stare mai favorabilă, decât țeranul din Rumânia. Voi credeți la minciuni, la calumnii . . . treaba voastră.

Pân' acum v'am dat oameni luminați, ca să vă scuture din somnul adênc, acum vă dăm oameni, cari să vă arunce în prepastie, cari să vă periclitizeze independența statului, viitorul plin de speranță; vă dăm oameni rêu-tăcioși, plini de ură, cari după meritele antecesorilor pretind dela voi bunuri, și voi pentru meritele moșilor le dați uricașilor netrebnici bunuri, îi încălzîți cu căldura simpatiilor voastre.

Azi-mâne pruncii țeranilor vostri nu vor putea trăi în patria voastră de niște ungureni lacomi; de lingăii rêtăciți prin Rumânia; pentru-că ungureanul e nemilostiv, unde 'și pune laba, nu mai crește iarba. Sau nu vedeți, că în tot locul, la școale, într'alte ofiții, în jurul ungureanului nasc încurcături, disordini, personalități, tulburări, și voi le întocmiți, le potoliți toate aceste, pentru-că obvin dela „subjugații ungureni.“

Voi încă aveți elemente de disordine. Aceste întâlnindu-se cu elementul ungurean, la-olaltă periclitizează ordinea publică. Dacă elementul acesta la anul 1885 a proclamat furcile și petroleul de arme legale; dacă elementul de disordine la anul 1888 a condus țeranii înaintea palatului regesc și au spart jamurile ferestrilor, mâne acele elemente, dacă vor ajunge la putere, vor lovi și constituția, vor sparge și capul ministerului și-l vor alunga cu rege cu tot.

Aceasta e Plevna internă în Rumânia; aceasta ar trebui să se zdrobească, să se nimicească de tot. La noi, la voi elementul acesta strică relațiunile bune sociali între noi, între naționalități, între două state învecinate, cari în Orient isu îndrumate a trăi în bună-înțelegere. Veni-va timpul, când rumânii de peste Carpați se vor convinge despre dreptatea spuselor noastre.

Cu Rumânia n'avem noi nici o treabă. Ne doare, că rumânii transcarpatini cred orbiși oamenilor rătăcioși, dar nu ne supărăm pentru aceasta pre ei. Nu este vorbă despre oare-care luptă între noi și Rumânia, despre o luptă în contra romanismului; e vorbă despre o luptă între noi și cei duși dintre noi, cari când au fost între noi, ni-au desbinat puterile, ni-au stricat legăturile sociali, au lovit în bărbații nostri, cu care ne fălim. Lupta pentru ei și-a câștigat un alt teren, ei acum dau în noi din statul rumânesc, în numele romanismului, ca când noi am fi în contra romanismului și ei, ranele romanismului, ar fi însuși romanismul. Și dau în noi sub paza regatului rumân. Regatul rumânesc, odată amar va plăti consimțirea cu elementul rătăcios de disordine.

Nu ne certăm dar noi cu cetățenii statului rumânesc. Elementul sănătos al statului rumân nu poate consimți cu veniturile vagabunde. Noi știm că în Rumânia poporul nu consimțește cu venituri. În statul rumânesc sunt oameni așezați, liberali, luminați, cari ved periculul ascuns din lăuntrul Plevnei interne.

Pân' atunci, până când Rumânia nu va scăpa de periculul acesta nu-și va putea asigura independența, nici simpatiile Europei.

Starea noastră socială, pacea între naționalități va fi sdruncinată, dar' nici Rumânia nu-și va câștiga pacea socială, până când va consimți cu elementul de disordine.

Am dorî pace, bună-înțelegere între două state. Noi simțim, vedem, că lucrurile au luat un demers nenorocit. Nu va folosi nici nouă, nici altora. Avem cap, ar trebui să ne cugetăm. Ar trebui să clădim pacea pentru un viitor strălucit, și noi ni amistuim puterile în certe săci. Dacă sunt neînțelegeri, ar trebui întocmite, delăturate. A trăi în ură, a lucra cu pizmă și cu pasiuni, ne strică nouă, le strică altora. Cu pasiuni desfrânate nu s'a făcut nici un bine. Ce va aduce o luptă, în care mintea sănătoasă are o rolă subordonată? Nu știm. Cu forța nu vom putea câștiga nimic. Un stat nu poate da loc influinței străine; până-când din Rumânia vor lovi statul unguresc chiar aceia, dela cari am aștepta cumpăt și oarecare seriositate, pân' atunci nu putem aștepta ca cererile noastre să fie ascultate, durerile lecuite.

Rumânia deie-ne pace ca să ne putem deslega treburile cu unguri. Până-când Rumânia va face politica noastră, și o va face cu elemente de disordine, pasionate, pline de ură și pizmă chiar față cu rumânii serioși, pân' atunci ungurii nu vor sta în vorbă cu noi.

Aceasta ni părerea noastră.

RUMÂNII UNGUREȘTI ȘI NAȚIUNEA UNGUREASCĂ

IX.

(Urmare din nr. 1 și fine).

Dușman este Maghiarul culturii rumâne?

Pentru-ca să introducem această cesțiune cu un argument eclatant, amintim faptul, că rumânimea din Ungaria în cultură și în instituțiunile sale libere este cel puțin cu un secol înaintea celei din Rumânia, a adevăratei valachimi. Să poate aceasta închipui așa, că Maghiarul persecută, asuprește cultura rumână? Nu este mai virtos clar, că cultura maghiară a influențat în mod încuragiator și fructificator asupra Rumânilor, cari au trăit împreună cu Maghiarii, precând Rumâni, cari au fost afară de aceasta comunitate, au rămas nemișcați în starea lor necivilizată?

Rumânimea din Ungaria a aprins totdeauna făclia Rumâniei, ca să vază. Numai sub domnia lui Carol I, dela constituirea Academiei-Rumâne (1867), a luat Rumânia conducerea culturii rumâne; dar' această conducere cei din Rumânia au luat-o din mâile Rumânilor noștri ungurești și au luat-o totodată bărbați distinși rumâni de ai noștri, fără de al căror registru lung și strălucit ar fi fost foarte mancă și vaza și știința Academiei din București. Fără Cipariu, Bariț, Treboniu Laurian, Alesandru Roman, Iosif Hodoș, Gavriil Muțeanu, Andreiu Mocsonyi, Vincențiu Babeș, Papiu Ilarian, Andreiu Șaguna, Barcianu, Ioan Moldovan, Gavril Pap și fără mulți alții nu s'ar fi putut constitui Academia bucureșteană.

Limba rumână pe teritorul unguresc și-a făcut inaugurarea de limbă literară. Codicele Voronețian și Psaltirea Scheiană, cele mai vechi monumente de limbă rumânească (secolul XV), s'au născut în Ardeal sub influență maghiară. Cele dintăiu tipografii rumânești s'au înființat în Ardeal: în Brașov la 1533, în Cluj la 1545, în Alba-Iulia la 1561, în Sibiu la 1575 etc. Numai cu un secol mai târziu înființază tipografiile Valachia (1634) și Moldova (1640). Principele maghiar George Rákoczy preface la 1638 în tipografie curat rumânească tipografia înființată în Alba-Iulia la 1561. Fiind acesta răsturnat prin Turci, din porunca principelui

maghiar Michail Apaffi, Maghiarul Kovásznay Péter o restaurează din nou. Un principe maghiar, George Rákoczy, oprește la 1642 în bisericile rumâne limba slavă și dispune introducerea celei rumâne, ceea-ce a fost un punct epocal în istoria limbii și literaturii rumâne. Cu desconsiderarea literilor cirile s'au tipărit, iar' la ordinul unui principe maghiar, cărți rumânești în 1648 și în fine din ordinul principelui maghiar Gavriil Bethlen s'a început traducerea în rumânește a cărților bisericesti.

Bărbați maghiari întră în șirul cultivatorilor limbii și a scriitorilor rumânești. În 1648 tipărește Maghiarul Fogarassy catechismul rumânesc. Maghiarul Ioan Viski pune la 1697 în versuri psalmii lui David, iar' Iosif Koncz traduce la 1816 în versuri Batrachomyomachia poetului maghiar Csokonai.

Bărbații distinși rumâni ai secolului XVIII., Samuil Klein, faimosul George Șincai, Petru Maior, Dorobant, Samuil Vulcan, Méhesi, Țichindeal, episcopul Bob, Kolozsi, Körössi, Corneli, Vajda, Ramonczai, Vasile Aron, vestitul luminător al poporului George Lazar, la a cărui statue, așezată în fața universității din București, autorii memorandumului se uită cu atâta pietate, împreună cu aceia, pe cari i-am enumerat ca membri ai Academiei, au fost Maghiari și Rumâni ungurești, eroii și creatorii culturii rumâne. Au creat-o sub supremație maghiară, cu spriginul principilor maghiari și prin cultura lor, care au câștigat-o în școala maghiară, în societatea maghiară și în viața publică maghiară.

Astfel de dușman al culturii rumâne a fost Maghiarul în trecut.

Centrul culturii, isvorul și mijlocul cel mai puternic al civilizațiunii a fost în timpurile mai vechi pretutindenea biserica. Am văzut, că cărțile sfinte bisericesti au dispus principii maghiari să se traducă în rumânește și ei au pus această limbă liturgică în locul celei slave. Că și cea dintăiu școală rumână a întemeiat-o maghiarimea, se poate dovedi. Și se poate cita șirul lung al legilor până în

ziua de astăzi, în care staturile maghiare spriginesc școalele valache și investesc cu drepturi și libertăți bisericile valache. Cea mai momentuoasă între aceste legi este art. de lege IX. din 1868, care conține dispozițiuni detaliate în afacerile bisericii rumâne gr.-orientale. Pentru-ca această biserică rumânească să poată mai bine corespunde scopurilor sale și să poată desvolta mai mare cultură, legea maghiară o scoate de sub supremația bisericii sârbești dela Carloviț și o pune cu scaunul la Sibiu și într'un rang cu metropolia sârbească. Totodată o prevede aceeași lege cu o autonomie pusă pe bazele cele mai largi, instituind congresul rumân gr.-oriental, și îi dă permisiunea de a-și organiza însăși administrația.

Deja articolul de lege III. din 1844 și articolul de lege XX. din 1848 zice, că „relativ la toate confesiunile recepte în această patrie se stabilește fără deosebire egalitate și reciprocitate deservită“.

Aceste completeze-și-le cetitorul cu legea despre egala îndreptățire a naționalităților mai sus arătată și judece apoi acusa, după care guvernul maghiar trimite popi pe gâtul bisericilor rumâne, care nu știu limba credincioșilor și care duc limba maghiară în administrația bisericească și în școală.

Bisericile greco-orientale își instituesc înșile preoții, aici guvernul lumesc nu are amestec. Iar' episcopii îi alege sinodul bisericesc și regele, să înțelege la propunerea guvernului parlamentar constituțional, aprobă alegerea. Că guvernul nu este condus de motivele ce i-să impută, dovedește ultima alegere de episcop dela Caransebeș, când guvernul a propus aprobarea alegerii unui partisan foarte ultraist național, a lui Nicolae Popea, nefiind alte motive contra lui.

Mai trăbue oare să amintim, că episcopii rumâni au ca atari dreptul de a intra în casa magnaților și astfel le stă în putință a urmări ori-ce gravamen până la forul cel mai înalt, până la legislativă. Acolo însă, unde în corporațiunile constituționale atât minorităților, cât și maiorităților deopotrivă le asigură drepturile sale naționale legea, a cărei executare stă sub controla imediată a acestor corporațiuni; acolo nici vorbă nu poate fi despre gravamine serioase. Numai prin

neobservarea acestora, fie din neștiință, fie cu intențiune, se poate întâmpla, că se aduc înainte ca gravamine uriașe astfel de casuri, precum este durerosul cas din Feldru, pentru care tinerimea bucureșteană face responsabil guvernul ungar. Protopopul a voit aici să instaleze în contra episcopului pe un preot în parohie. Acesta a fost un conflict între un protopop violent și episcopul seu, autoritatea civilă însă n'a avut aici nici un amestec.

După toate aceste mai amintim, că în budgetul Ungariei figurează din an în an sume mai mici ori mai mari, cu care guvernul ungar atât de mult înjurat, dela anul 1867, de când și-a redobândit libertatea constituțională dela guvernul austriac absolutist, ajută în același chip bisericile rumâne sărace precum ajută cu alte sume biserica luterană și alte confesiuni lipsite. Art. de lege XXXIX. din 1890 pune la dispoziția guvernului 100.000 fi. pentru ajutorarea bisericii rumâne gr.-orientale și 99.000 fl. pentru ajutorarea bisericii rumâne greco-catolice.

Acesta este modul, prin care se nisusește națiunea maghiară a persecuta și a nimici pe Rumân și cultura lui.

X.

Să vedem după aceste cum stau afacerile școlare ale fratilor nostri rumâni sub guvernul ungar. Desvoltarea și starea actuală a acestora pot să dea răspunsul cel mai bun la toate acușele, pe care tinerii rumâni au aflat de bine a le pune în opul lor.

Legile noastre școlare sânt lămurite și apriate. Nu cunosc nici școale maghiare, nici rumâne, nici germâne, ci după caracterul lor sânt școale de stat, comunale și confesionale. Art. de lege 38 din 1868 declară instrucțiunea elementară de obligatoare (§. 1.). În înțelesul §-lui 11 al acestei legi „toate confesiunile pot susține școale în comunele locuite de credincioșii lor“. Pot înființa școale elementare, superioare, școale civile și preparandii (§. 13). Statul are preste școalele aceste confesionale dreptul de supraveghiere, îngrijind prin inspectorii școlari, ca să se respecte dispozițiunile legii cu privire la planul de învățământ și la avere (§. 14.) Școalele stau de altfel sub comitete școlastice; bi-

serica însăși îl alege pe învățător și pe comitetul școlastic. Art. de lege 32 din 1875 asigură învățătorilor pensiuine. Guvernul numai atunci poate închide școala confesională, dacă nu corespunde cerințelor legii și dacă nici după trei admonieri în răstimp de doi-trei ani nu se îngrijește respectivul susținător al școlii de înlăturarea lipselor.

Ș-ul 38 al legii despre instrucțiunea publică dispune și despre sporirea averii școlilor astfel, că la comasațiuni și segregări de pășune se dă un procent pentru școală, iar Ș-ul 43 asigură școlilor sărace ajutor de stat.

Toate dispozițiunile aceste au valoare și pentru școlile rumânești.

Și oare progresat-au școlile rumâne sub legile maghiare despre instrucțiune. Să vedem conspectul despre instrucțiunea publică edat în Buda la anul 1871 și așternut dietei.

După conspectul acesta a fost la anul 1865, când s'a convocat legislativa maghiară, numărul tuturor școlilor gr.-orientale 824, iar al celor greco-catolice 1295. Au cercetat în anul 1865 școala 70.285 gr.-catolici, 40.322 gr.-orientali. Asemănând datele aceste cu raportul statistic despre școale, edat la anul 1890, aflăm, că numărul școlilor populare greco-orientale este de 1783, iar al celor greco-catolice de 2157. E de observat, că atât în conspectul din 1865, cât și în cel din 1890 se cuprind atât Sârbii gr.-orientali, cât și Maghiarii și Rutenii gr.-catolici.

Școlile curat rumânești le aflăm pe pagina 58 a conspectului din 1890, al căror număr este de 3289. După cel din urmă conspect statistic numărul copiilor rumâni, care au frecventat școala, este de 244.540. Cualiificațiunea învățătorilor, numărul lor, averea școlilor, toate dovedesc o îmbunătățire uriașe față cu stările dinainte de regimul maghiar.

Să vede așadar rezultatul instrucțiunii rumâne sub regimul maghiar dușmănesc? Sau ar voi doară tinerimea Rumâniei să tragă la îndoială adevărul acestor date? Să aducem aminte, că pe acelea le compun respectivii susținători ai școlilor; nu de mână maghiară, ci de mână rumână sunt acelea făcute.

Rumână este așadar școala, rumână limba de propunere, rumână supraveghierea,

și întreg sistemul acesta este asigurat prin lege. Părțile locuite de Rumâni sunt întretesute cu reuniuni învățătoarești, care arangiază adunări la timp regulat; învățătorimea consultază în limba rumână și se nisuește a deslega unele probleme pedagogice, a-și mai îmbunătăți poziția. O literatură pedagogică de sine stătătoare s'a dezvoltat; numărul organelor speciale de pedagogie se sporește din zi în zi, fără ca în calea înființării unei singure foi de aceste să se fi pus vr'o pedecă. Întru propagarea culturii rumâne lucră în toată țară ca factori puternici reuniunile de cultură rumâne, dintre care una („Asociațiunea“) dispune de un capital de vr'o 300.000 fiorini. Această reuniune de cultură a ridicat școala de fete cu clădire pompoasă în Sibiiu, ajutoră școlari, meseriași etc. Cine pune greutate în calea activității acestora?

Să provoacă la afacerea gimnasiilor rumâne.

Pentru gimnaziul gr.-or. din Brașov guvernul maghiar a propus 4000 fl. anuali.

Fondurile gimnasiului rumănesc din Năsăud și ale școlilor rumâne elementare din ținutul Năsăudului guvernul le-a făcut să ajungă la o avere de preste un milion, care li-a asigurat-o prin lege, iar administrarea ei a concretizat-o unui comitet rumân. Față cu gimnasiile rumânești din *Blaj* și *Beiuș* guvernul arată cea mai bună dispoziție; în toate patru institutele aceste de învățământ este rumânească limba de propunere, administrația, supraveghierea.

La universitățile din Budapesta și Cluj limba și literatura rumână are catedre ordinare publice. Din limbistica și literatura rumână se escriu în fie-care an din cassa statului premii în sume considerabile. La universitatea din Cluj premiile din estimp le-au câștigat doi tineri rumâni (*Ioan Nicoară* și *Gavriil Precup*), pe care publicul maghiar la festivitatea de închidere a universității i-a întâmpinat cu ovațiuni sgo-motoase.

Instrucțiunea obligată a limbii maghiare este, așa se vede, răul cel mai mare, care a iritat tinerimea rumână atât de mult contra noastră. Art. de lege 18 din 1879 dispune în Ș. 4., ca limba maghiară, a cărei cunoștință, ca limbă a statului, este în interesul tuturor

patrioților să fie introdusă ca obiect de învățământ obligat în toate școlile publice populare. Și limba maghiară, în înțelesul ordinațiunii edate de ministrul de culte în 19 Iunie 1879 pe baza acestei legi, să propune în câte 2—4 oare pe săptămână. Cu aceste 2—4 oare pe săptămână voește așadar statul maghiar să maghiarizeze naționalitățile; notăm aici, că și limba maghiară se propune în limba de propunere a școlii respective, așadar rumânește, căci nici legea, nici ordinațiunea ministerială nu atinge limba de propunere a școlilor. La aceasta se reduce acusa, că limba maghiară se propune în câte 18 oare pe săptămână; că limba maghiară a fost impusă ca limbă de propunere în institutele autonome. La toate aceste tinerimea rumână nu știe și nu este în stare să producă un singur exemplu, afară de gimnaziul din *Beiuș*. Iar' în această afacere adevărul este cu desăvârșire intervertit. În gimnaziul rumân din *Beiuș* în adevăr s'a ordonat, prelungă cea rumână și limba maghiară ca limbă de propunere; dar' nu din volnicia guvernului, ci în înțelesul literelor fundamentale, care au înființat gimnaziul și care au pretins aceasta.

Este foarte temerară și afirmarea memorandumului, că guvernul maghiar nu întemeiază pe sama nemaghiarilor școale, ba nici nu permite Rumânilor, ca să-și întemeieze din banii proprii școale, după-cum s'a întâmplat cu gimnaziul din Caransebeș. Acuma am enumerat institutele de învățământ secundare rumânești. Trebuie să dovedim imposibilitatea afirmării, că Rumânul nici pe banii proprii nu poate întemeia școale? Lucru natural, școale insuficient provăzute, școale, ale căror cheltueli nu sunt acoperite, nu poate permite nimărui guvernul ce-și cunoaște dătorința. De aceea au fost sistate câteva asemenea școale secundare, care ni-au rămas din trecut și au trăit în miserie, de aceea s'au redus vre-o câteva gimnaziile de 8 și 6 clase la de acele de 4 clase și de aceea nu s'a dat concesiune nici celui din Caransebeș. Nu a fost pricina, că era să fie rumânesc, ci că nu a avut condițiunile legale, sub care se poate înființa o școală.

Iar' ce se ține de celelalte acuse citate: În Ungaria însăși și în Ardeal se sus-

țin în comune curat rumânești mai mult de o sută de școale de stat și comunale din cassa statului; școale rumâne comunale și confesionale sânt spriginite în fiecare an cu cărți și mijloace de învățământ. În budgetul din estimp (1891) sânt cuprinși: 112.000 fl pentru ajutorarea instrucțiunii confesionale. Studenții rumâni sânt împărțâșiți cu stipendii de stat, pe cei eminenti îi trimite guvernul în străinătate, cum a făcut de exemplu cu dlu *Babeș*, astăz profesor de universitate în București, care ca Rumân din Ungaria a petrecut un anumit timp pe cheltuelile statului în *Paris* lângă *Pasteur*, iar' acum își valorează în București știința și experiențele. Nu o spunem aceasta drept plângere, căci sperăm, că ne va face onoare în noua sa patrie.

Despre asilele de copii legislațiunea maghiară a făcut în estimp o lege, care face obligătoare această instituțiune foarte umană.

Și de aceasta este legată una dintre cele mai sonore acuse ale memorandumului tinerimii din Rumânia. Instituțiunea însăși are un scop atât de nobil și sfânt, încât stă mai presus de ori ce critică. Se poate, că pe calea aceasta mulți copii vor învăța ungurește, — căci li-se dă ocaziune. Că acolo, unde cutare naționalitate locuește în masă, vor uita-o în viață iarăș, încă este mai mult decât probabil. Cu desăvârșire sigur este numai atâta, că copilul va fi grijit în neputința sa; de pe capul părinților săraci se iă grija supraveghierii copiilor; lângă sănătatea trupească și sufletească a copiilor stă ca un ânger păzitor îngrijitoare de asil. Raportul numeric al naționalităților prin aceasta nu va fi schimbat; dar' că sigur va fi schimbat acela al numărului și moralității poporului, este mai presus de ori-ce îndoială; și anume va fi schimbat în mod favorabil. Altecum după lege pot înființa asile: statul, comuna, confesiunea, persoanele morale și privații; le pot înființa, susține și supraveghia. Amestecul statului se începe numai acolo, unde ceilalți factori nu sânt deajuns.

Toate câte le-am înșirat aici, au făcut cu puțință, ca rumânimea să iee un avânt mare în patria noastră. Rumânii, statului maghiar trăesc într'o societate constituită în mod cu desăvârșire independent. Au împământenit moravuri și obiceiuri sociale

deosebite și în contactul social folosesc exclusiv numai limba rumână. Iși arangiază separat petrecerile, în costumurile lor naționale; cultivatează cântări deosebite, joacă jocuri deosebite, iar în aceste nimenea nu-i împedecă. În Ardeal dela 1867 încoace s'au înființat foarte multe reuniuni de femei, mai multe reuniuni de cântări și de lectură, biblioteci etc. Dintre aceste nici una singură nu a fost împedecată în activitatea sa, nici nu i-a fost oprită de cătră guvern întemeierea. S'au înființat grămadă de societăți agricole rumâne, dintre care cu deosebire cea din Sibiu arangiază în fiecare an în diferiții rami ai agriculturii expoziții curat rumânești. Înainte de 1867, așadar înainte de restituția constituției maghiare, nu a fost nici un singur institut de bani, acuma sânt mai multe de 30. „Albina“ (întemeiată la 1871) singură are un reviriment anual de vr'o 23 milioane. „Bistrițana“ (1888), „Economul“ (1886), „Munteana“ (1889), „Mureșana“ (1886), „Sebeșana“ (1887), „Ardeleana“ (1885), „Silvania“ (1887), „Furnica“ (1883), „Victoria“ (1887), „Lugoșana“ (1889), „Arieșana“ (1887), „Auraria“ (1887), „Patria“ (1886), „Timișana“ (1885) etc. etc. s'au înființat toate în timpul mai din urmă sub tirănia nesuferită maghiară. Si aceste mai mult de trizeci de institute de bani curat rumânești au capital rumânec, funcționari rumânești, contabilitate rumânească. Cine a conturbat pe careva în activitatea sa?

Poporul rumân a creat la noi și un fond teatral. Capitalul acestui fond este astăz de 53.000 fl. Această societate teatrală, ca și reuniunea de cultură rumânească, merge în fiecare an cu adunările sale generale din oraș în oraș. Cercetează și cele mai maghiare orașe, ca d. p. Turda, Dejul, Gherla, Clujul etc. Și maghiarimea îi primește cu brațele deschise, ia parte la ședințele lor și se interesează de ele. Fost-a în decursul migrațiunii acestor reuniuni undeva un singur ton disonant din partea maghiară? Întemplatuli-s'a cea mai mică neplăcere, nu a luat parte în masse maghiarimea la bancheurile lor și nu a ridicat toasturi pentru prosperarea acestor reuniuni? Am putea lua țara întregă de mărturie, că toate aceste sânt așa, sânt adevărate.

În ce se manifestează prin urmare an-

tipatia Maghiarului față cu cultura rumână? Biserica, limba, instituțiunile, societatea morală, obiceiurile, tradițiunile Rumânului le respectează. Ce se mai facem, ca să mulțumim tinerimea din Rumânia? În această privință nu aflăm deslușire, îndreptare!

XI.

Tinerimea rumână vorbește și de asuprire și persecuțiune politică. Ne acasă cu aceea, că prin atrocitățile revoluțiunii am intimidat Coroana; exploatând desastrul Austriei dela Sadowa am obținut cu forța pactul de tranșăciune din 1867. Si mai adaug, că din parlament am exclus naționalitățile, legea electorală am creat-o în contra naționalităților, alegerile din cauza amărăciunii naționalităților le-am dejosit la adevărate bătălii, cu un cuvânt, că în privința libertății politice Maghiarii și-au rezervat totul pentru sine, iar pentru naționalități nu a mai rămas nimic, decât lanțul sclăviei. „Nimenea“, zic ei, „cine este cât de puțin pătruns de vieța de stat europeană, nu și poate face idee despre această asiatică stare de lucruri a țerilor de sub coroana Sfântului Stefan“.

Să ne încercăm a scoate această parte a tabloului din întunerecul teribil, în care îl învêlue această frasă a memoriului bucu-reștean.

După legile vechi ale patriei noastre poporul rumân din Ardeal, ca populațiune înmigrată, a fost numai popor tolerat. N'avem pentru-ce nega, căci în adevăr așa a fost. *Approbata Comp. (I. R. 1. tit. 3 art.)* spune curat, că „*noha az oláh natio az hazában sem a statusok közél nem számláltatott, sem vallások nem a receptu religiók közül való, mind az által propter regni emolumentum patialtatnak*“. Și iarăș (*I. R. 9. tit. 1. art.*): „*Noha az oláh nemzet propter bonum publicum admitáltatott ez hazában etc.*“ Toate aceste dispozițiuni legale arată hotărît, că poporul rumân, ca atare, nici-odată nu a avut în țară drepturi politice deosebite și pentru asemenea drepturi naționale înainte de ajungerea sub Casa de Habsburg nici-odată nu a petiționat. Astfel de petițiuni istoria nu cunoaște, asemenea nu cunoaște vr'o luptă între Rumâni și Maghiari pentru căștigarea de drepturi. Aceasta nu poate însemna altceva, decât că poporul ru-

mân în trecut a fost lămurit asupra situației sale.

Din poporul rumân singuratici au exerciat, ce e drept, drepturile cetățânești și politice, dar' numai ca nobili maghiari.

Nici Rumân, nici altcineva fără titlul de nobil maghiar nu a putut exercia drepturi politice în această țară. Așadară în acest stat dela început toate drepturile, toate privilegiile au fost legate de cetățânia maghiară, de nobilism, cu un cuvânt statul până la cel din urmă atom a fost maghiar. Poporul rumân, ca credincios al bisericii gr.-or., a petiționat la 21 Martie 1697 prima-dată pentru drepturi, dar' și atunci a cerut numai atâta, ca „preoții și slujitorii săi bisericești să beneficieze de toate drepturile și privilegiile, care le au popii bisericilor rom.-cat., unitară, luterană și calvină. (Vezi Nicolau Popea: Vechia metropolie, 1889, pag. 90). Nici această petițiune nu a fost inițiată numai de poporul rumân; romano-catolicii (metropolitul *Kolonics* și iesuitul *Baranyai*) au pus în vedere aceste drepturi Rumânilor din biserica gr.-orientală, dacă vor trece la biserica catolică.

După acest cel dintâiu paș a urmat al doilea. Episcopul rumân *Inocențiu Klein* a așternut în 1734 la Curtea din Viena în numele poporului rumân o petițiune de 12 puncte, care prin rescriptul regesc din 24 Noemvrie 1734 s'a trimis guvernului ardelean. Rescriptul regesc sună în ton aspru: „De aceea Noi preagrațios și rigoros vă ordonăm, ca în ordinea mandatelor ce vi-s'au trimis să vindecați plângerile și gravaminele numitului episcop, ale clerului și ale națiunii valache unite“. Iar' aceste gravamine au fost vătămările drepturilor preoților gr.-cat. relative la dijmă.

Tot în urma petițiunii episcopului *Klein*, legislațiunea din 1744 (art. de lege VI.) numește pe Rumâni apartinători bisericii unite cetățeni ai patriei, dar' drepturi naționale separate nu le dă, ci îi înșiră când la una când la cealaltă dintre cele trei națiuni. Și în dietele din 1791/2, 1842 și 1844 Valachii cer încă tot numai drepturile nobilimii maghiare.

„Răscoala lui *Horia* și *Cloșca*, după-cum am arătat deja mai sus (1784) nu s'a făcut pentru drepturi naționale. Acestor doi rebeli din munții de Sud ai Ardealului nici prin minte nu li-a trecut să pretindă drepturi na-

ționale; nici nu au avut treabă cu proprietarii maghiari, ci diferențele s'au născut pentru robotele ce datoriau față cu erarul maghiar. (Georgiu Bariț: Părți alese din istoria Transilvaniei, *Sibiuiu* 1890 tom. 1 pagina 473 — 484).

Este prin urmare evident, că până la 1848 toate nisuințele poporului rumân au ținut spre recunoașterea drepturilor bisericești și spre ușurarea robotelor iobăgești.

În 1848 națiunea maghiară, pătrunsă de spiritul libertății, a proclamat la 15 Martie egalitatea de drepturi, ștergerea pe vecie a robotelor, libertatea gândirii și a cuvântului și frățietatea.

Toate aceste idei legislațiunea din 1848 le-a și realizat. Art. de lege 8 din 1848 a asigurat egalitatea de drepturi și purtarea comună și proporționată a greutăților publice, art. 9 ștergerea pe vecie a slujbelor urbariale și frățietate, art. 18 libertatea presei, art. 20 exercierea liberă a religiei, libertatea bisericilor etc. Cu un cuvânt Maghiarul în statul său propriu realizează cea mai mare libertate, egala îndreptățire deplină a tuturor cetățenilor statului. Library Cluj

După crearea acestor legi, la 15 Maiu s'au adunat la *Blaj* reprezentanții poporului rumân și au formulat pretensiunile lor naționale. Acesta a fost primul act de natură politică, însă după-ce nu a mai fost trebuință de el, căci națiunea maghiară chiar cu două luni mai înainte a proclamat toate drepturile și libertățile, atât pentru naționalitatea rumânească, cât și pentru celelalte. În adunarea din 15 Maiu Rumânii nu au pretins mai mult decât li-a fost dat Maghiarul deja. Au pretins purtarea comună a sarcinilor, ștergerea iobăgiei, libertatea presei și asigurarea drepturilor bisericești. (Papiu Ilarian: Istoria Rumânilor din Dacia-superioară. V i e n a 1851, pagina 294—301.)

Însă totuși este bătător la ochi, că țin ședință separată pentru a pretinde astfel de drepturi, care lor, precum și altora, li-au fost date deja de mai înainte. Și aceasta este așă zicând criza în istoria Rumânilor noștri. Acesta este primul paș neadevărat, care pe națiunea maghiară, dătătoarea libertății generale, o presentă astfel, ca-și-când Rumânilor nu li-ar fi dat libertate.

Nerespectarea legilor de mai sus a silit pe Maghiari la lupta apărării proprii. Pentru asigurarea libertăților sale periclitată a prins Maghiarul arma. Europa poate bine cunoaște istoria răsboiului maghiar de libertate, căci Maghiarul în 1848 a câștigat simpatia națiunilor iubitoare de libertate ale Europei. Însă conducătorii rumâni, necum să dea mână de ajutor la eluțarea acestor libertăți, din contră, basați pe promisiuni deșerte străine, au luptat contra Maghiarilor. Răsboiul pentru libertate al Maghiarilor a fost suprimat și legile din 1848 confiscate. Ori-ce libertate a încetat.

Nici Rumânii nu au câștigat nimica. Rumânii, care au luptat contra Maghiarilor, au cerut teritor separat până la Tisa (așadară nu au cerut restabilirea autonomiei Ardealului), au cerut administrație rumână, principe rumân, lume rumânească; au cerut universitate rumână, punerea casei statului la dispozițiunea lor pentru scopuri rumânești. Dar' din toate nu s'a ales nimic. (Vezi toate aceste petițiuni: Treb. Laurian: Magazin istoric pentru Dacia, Viena 1851, Vol VII. pag. 1--116.) S'au suspendat toate drepturile, toate libertățile, nu numai pentru maghiari, ci pentru toate naționalitățile. A încetat de a mai fi statul maghiar istoric, dar' nu a venit în locul lui nici stat rumânesc, nici slovacesc, nici sârbesc, nici croat; ci a venit cel austriac-germân. S'a început în Ungaria o epocă absolutistică, stând afară de legile maghiare, în care Maghiarul a observat cea mai mare pasivitate, nu a purtat și nu a primit funcțiuni, dare fără execuție nu a plătit; soldații lui nu s'au luptat cu inamicul; tinerimea lui s'a dus în Italia, ca să lupte contra Austriacilor răsboiul italian din 1859 și cel prusian din 1866). Din cauza acestei politici de strictă pasivitate pe Austria au ajuns-o una după alta cele mai grele lovituri. Si-a pierdut provinciile italiene Lombardia și Veneția și influența în Germania; s'a înglodat în datorii, până când în cele din urmă s'a frânt; a fost silit să dea Maghiarului la 1867 înderēt libertățile sale, să asigure din nou drepturile și constituția țării în art. de lege XII. din 1867.

Si aicea se impune o observare interesantă. Absolutismul austriac, care nu a căpătat în Ungaria funcționari maghiari, a umplut

Ungaria cu funcționari de toate celelalte naționalități, în al căror lung șir cu deosebire Cehii străluciau. Aceste unelte ascultătoare ale stăpânirii absolutiste, pe care umorul popular — pentru-că purtau uniformă — i-a numit după ministrul Bach „husarii lui Bach“ au germanizat țara după ordinațiunile dela Viena. Iar' când la 1867 națiunea maghiară în mod sincer s'a împăcat cu regele său, și-a recâștigat constituția și prelungă condițiunea, ca provinciile austriace de sub stăpânirea Habsburgilor să capete drepturi, prima condițiune a împăcării a fost restabilirea generală a libertăților din 1848. Atunci toți acei domni s'au retras după șanțurile naționalităților respective și perzând lupta ca germanisatori, au început răsboiul ca apostoli naționali.

La 7 Martie 1869 câțiva dintre acești conducători ai Rumânilor ardeleni de bunăvoie, nesiliți de nimenea, în ciuda protestării cătorva indivizi inteligenți (Iosif Hosszu, Samuil Poruț, Cristea, Iuliu Bărdosi etc.), au enunțat în Mercurea, că poporul rumân rămâne pasiv și nu mai trimite deputați în legislațiunea maghiară. Au făcut obiecțiuni contra uniunii și au pretins restabilirea autonomiei Transilvaniei, desi aceasta, precum am văzut, pentru poporul rumân fără legile din 1848 nu conține nici un drept și ștergerea ei nu vatămă nici un drept rumânesc. Acesta ar fi dela 1848 al treilea program: primul e cel din *Blaj*, care pretinde la 15 Maiu libertatea proclamată la 15 Martie 1848; al doilea acela, care a cerut dela Austriacii învingători teritor rumânesc separat până la Tisa; al treilea este acela, care a cerut la Mercurea disolvarea uniunii și au proclamat de armă aceea, pe care Maghiarii cu atâta succes au folosit-o: pasivitatea.

Si aici se începe agitațiunea contra noastră. Dacă reprivind lucrurile este permis să scoatem din ele un fapt de mare însemnătate, este acela, că conducătorii naționalităților acuzătoare, prin urmare și Rumânii, cu toată prevenirea au dat ajutor absolutismului germanisător, dar' s'au retras în pasivitate dinaintea desevîrșitei libertăți constituționale. Una dintre cele dintâi opere ale legislațiunii maghiare restabilite (la 1868) a fost crearea legii naționalităților, care am arătat-o mai sus. Reprezentanții rumâni au enunțat la 1869

pasivitatea. Pasivitatea ei pentru ei au și ținut-o, dar' poporul nu o ține și nu este nici un cerc, care să nu iee parte la alegeri.

Prin urmare, că naționalitățile ar fi excluse din parlament este una dintre cele mai temerare afirmări ale memorandumului. Decât această temerară este numai aceea, când această excludere să aduce în legătură cu legea electorală din 1874, precând pasivitatea rumână a fost enunțată cu cinci ani mai înainte (1869).

Altcum tot ce se spune în memorandumul din București relativ la legea electorală din 1874 este tot ce s'a tipărit cândva mai fără precauțiune.

De pildă afirmarea, că censul în Transilvania este mai mare ca ori-și-unde în Europa.

Nu în Europa, ci în Rumânia este mai mare censul. La noi legea citată (§-ii 5 și 6) dă dreptul de alegere în orașe industriașului, care plătește dare după venit de 105 fl., chirie de casă de 105 fl. sau după venit din imobilii de 72 fl. 80 cr.; ceea-ce nu face nici 10 fl. Iar' în Rumânia censul este de 30 lei (15 fl.) dare de stat.

Sau de pildă, că poporul rumân ar fi în Ardeal în 100 de cercuri electorale în majoritate, precând în Ardeal numărul tuturor cercurilor electorale este numai de 75, iar' aici sînt cuprinse și cercurile maghiare, sêcuiești și sășești.

Centrele electorale nu le statorește guvernul, ci municipiul; în această privință stă același lucru, care l-am spus despre centrele comitatense. Sê afirmă și aceea, că alegătorii maghiari votează fără nici o controlă. La alegerile noastre controla este de două feluri: una din partea autorității și cealaltă din partea partidelor votante. Fiecare partid, care are candidat, este îndreptățit a trimite în comisiunea de alegere doi bărbați de încredere. Astfel sînt mai cu efect controlate partidele. Natural că unde votează partid rumân, și acesta trimite bărbați de încredere.

Acusa aceasta este cu desêvirșire neînțeleasă. Alegerile s'au prefăcut în bătălii. Aceasta în multe casuri așa a fost, dar' nu între Rumâni și Maghiari, ci între partid și partid. În faptă am avut alegeri foarte sgo-

motoase, dar' la fiecare alegere sê iau cele mai extinse măsuri pentru susținerea ordinii. Aceasta cam așa este la toate popoarele libere. În America știm, că revolverul sê sloboade și în parlament, dar' încă la alegeri. Dar' este jocul întêmplării, că tocmai în timpul din urmă în cercurile valache nu s'a întêplat nimic de felul acesta. În ce ton trebuie deci să rêspondem la asemenea acuse? Este foarte greu a tracta lucrul serios. Căci nu este țară pe lume, despre ale cărei stări de lucruri nu s'ar putea ridica gravamine; dar' încât privește libertatea politică, nici-când nu s'a ridicat acasă mai nevrednică decât a Valachilor contra Ungariei și a Maghiarilor.

XII.

Ajungênd până aicea, credem, că cetitorul nepreocupat este în poziția de a-și da sîngur rêsponsul la întrebările ce am pus. Am privit în epocile de interes ale dêsvoltării trecutului, am examinat sînguraticii rami ai vieții publice: pozițiunea Valachilor în administrația publică, în libertatea cetățânească și politică, în biserică, în școală. Nicăiri nu primim un alt rêspons, decât acela, că atacul tinerimii bucureștene este nedemn, că aserțiunile lui nu corêspund adevêrului, că totul are valoarea unui pamflet, însiprat de ura politică.

În adevêr, în întregă lucrarea, cu care ne-am ocupat până acum, este numai un sîngur lucru serios: ura politică. Cu durere constatăm și cu durere rêcunoaștem acest lucru. El este important și cu negarea lui nu am ajunge nici un scop, nu am vindeca nici un rêu. Rêcunoaștem așadară, că din partea Valachilor esistă contra noastră o ură adîncă. Nu din partea poporului nostru valach. Acesta este de natură pacinică, are pretențiuni modeste, în general este cu suflet blând și în liniște împarte soartea comună cu conlocuitorii sêi, în bine și în rêu; își împlinește fără șovăire datorințele cetățânești și-și exerciază drepturile. Însă ura esistă într'un partid politic din Rumânia și în aliații valachi din Ungaria ai acestui partid. Elementul ordinii, pacinice și calme, nici în Rumânia, nici la noi acasă nu atrag asupra lor atențiunea publică. Minoritatea turbulentă este aceea, care spri-

ginește furtunile. Aceasta se folosește de parolele populare la națiunile tinere și înrolează în armata sa în prima linie tinerețea. Așa se întâmplă, că tinerețea rumână și maghiară, ca elementul cel mai sanguinic, se încaieră la luptă — sau numai la gimnastică — înaintea privitorilor străini.

Acest însemnat factor al urei politice, care ușor poate deveni fatal, este și urzitorul memorandumului. Dar' de altă parte ce a născut această teribilă ură? Cu puține cuvinte se poate explica.

Rumânia este cel mai tiner stat în Europa. Voivodatele cele vechi sub nici un cuvânt nu se pot numi Rumâne. În voivodate tronul a fost obiect de cumpărare și de vânzare în mâinile veniturilor străine, iar' voievozii au făcut pe Rumân obiect de vânzare și de cumpărare în mâinile boierilor. Pe tron au șezut Greci, Armeni și Slavi, în biserică au șezut preoți slavi, iar' Valachul din Rumânia a fost cel mai ticălos iobagiu dintre toți iobagii, care îi cunoaște istoria Europei, și aceasta așa a fost până la a doua jumătate a secolului curent.

Însă nu le plătim colegilor noștri din București cu aceea, că răscolim trecutul voivodatelor, care nu merită numele de istorie. Numai atâta voim să constatăm, că Rumânia de astăzi, cu tendențele sale și cu sentimentele sale publice abia este de douăzeci de ani. Tot avântul ei și sporul început cu bună speranță este legat de domnia regelui Carol I. Noi Maghiarii cu bucurie intimă, ba chiar cu însuflețire am privit la tendința fascinatoare de a progresa a tinerei puteri, care o vedem în națiunea valachă, căci amândouă suntem numai sîngure națiuni neslave în oceanul slav al Europei răsăritene; însă această bucurie, gustarea sinceră a atrăgătorului fenomen, ni-o strică ura neîntemeiată, care ne întâmpină atât de lărmuitor de preste granițele noastre de Meazăzi.

De unde vine aceasta? De acolo, că, — precum am atins mai înainte, — tinera națiune privește cu apetitul trezit în giurul său și cu ochii încruntați în sânge pretinde pe sama sa teritoriul altor state străine sub acel titlu de drept. că acolo locuiesc și Rumâni

Si neînfrinat pretinde un partid politic dela popoarele vecine, în prima linie dela

noi, ca noi pe sama lor să le organizăm aici pe teritor maghiar o filială a Rumânicii și să pregătim înșine acea dezvoltare a timpurilor, care ne ar duce la sfîrticarea statului nostru. Si pentru-că refuzăm a face aceasta, ne acuză, că prigonim naționalitățile, răspundim cu forța maghiarismul și alte atrocități, care, așa credem, le-am desmintit cu succes în această lucrare.

Că nu persecutăm pe nimenea, am arătat. Tradiționala noastră iubire de libertate, întreg spiritul constituției noastre și prudența politică ne opresc a păși cu forța contra neamurilor nemaghiare. Însă câteva cuvinte vor fi la loc despre maghiarisare, care ni-se împută.

Acest stat de o miie de ani se numește Ungaria și — deși în sînguraticile părți a fost ciungărit, s'a numit așa chiar și atunci, când puterea austriacă l-a despoiat de caracterul său de stat. De o miie de ani aici vr'un stat, care să se fi numit cu alt nume, nu s'a înființat nici macar în mod trecător. Statul acesta există și astăzi și se numește Ungaria. Astfel se numește și s'a numit după poporul, care l-a întemeiat și l-a susținut și-l susține și astăzi. Poate-se închipui, ca caracterul, limba oficială, colorile și emblema lui să fie altele, decât cele maghiare?

Însă în Ungaria nici-când nu s'a guvernât altcum, decât în mod constituțional; prin legi create în dietă și sancționate de către regi. De acolo vine, că aici tirănie, asuprire, persecutarea popoarelor nici-odată nu s'au împămîntenit; de acolo vine, că aici libertatea conștiinței și a religiei a ajuns ușor la isbândă și totdeauna s'a știut apăra; de aici vine, că popoarele străine imigrate, — ceea ce arată în mod eclatant viața de 600 de ani a compatrioților noștri sași, — și-au păstrat în decurs de secolii până în ziua de astăzi limba originală, portul, obiceiurile, chiar și în sînguraticile sate virite printre alte neamuri. Acesta este lucru neuzit în toate celelalte state europene. Aceste stări de lucruri nu sînt favorabile instituțiilor moderne, ba le fac chiar imposibile în urma generalisării culturii și a iuțelii comunicațiilor moderne. Concurența vieții moderne provoacă la conlucrare spiritul străduitor al oamenilor până și în cel mai depărtat colț al țării și nu este în stat loc atât de ascuns, unde să nu se simtă

pulsățiunile ideii moderne de stat. Cine poate nega, că aceasta la toate națiunile crează un sentiment comun, că aceasta clădește cetatea conștiinței naționale, aceasta este ivorul de nouă puteri, de sporire a comorilor morale ale națiunii? Cel-ce înainte de asta cu 50 de ani a fost mândru Neapolitan, Toscan sau Lombardian, astăzi cu toții sânt numai Italieni.

Badensul, Württembergianul, Hannoveranul, Saxonul, Bavarezul, din toate părțile acuma cu toții sânt numai Germani. Aceasta așa fiind pretutindenea, să fie altfel, poate fi altfel în Ungaria? Aceiași factori nici aicea nu pot produce alte rezultate. Si aceasta este maghiarisarea, care decurge aicea și nimica altceva. Căci noi, trăind și astăzi în vechia noastră libertate, deja la 1868 am creat pentru liniștirea naționalităților noastre legea despre naționalități, care am schițat-o deja mai sus. Într'aceasta fiecăruia îi este apărat dreptul limbii materne, nu numai singuraticilor, nu numai familiilor, ci bisericii, comunei, municipiilor administrative și anume nu numai majorității, ci și minorității. În contra acesteia obiectionează memorandumul bucureștean, că am creat-o, dar' nu o ținem. Aceasta este aserțiune neîntemeiată, căci executarea acestei legi este controlată de corporațiunile constituționale interesate: fiecare corporațiune își hotărăște singură limba de desbateri și protocol în proporție cu numărul membrilor de diferite naționalități.

Însă factorii vieții moderne sânt mai irezistibili decât ori-și-ce și își exerciază influența în mod neîndurat. Legile raporturilor de viață atacă chiar și legile naturii omnești. Omul părăsește pe tatăl seu, pe mama sa, patria sa și naționalitatea sa în lupta pentru interesele vieții. Iar' acești factori în Valachia favorizează desvoltarea și lățirea națiunii valache, iar' în Ungaria a națiunii maghiare. În contra acestei stări de lucruri se poate purta proces. Însă câștiga proces nu se poate. Căci dacă aruncăm o privire asupra datelor statistice, constatăm, că elementul maghiar pe teritoriul coroanei ungurești în cei din urmă trizeci de ani s'a duplicat aproape, fără-ca numărul naționalităților să fi scăzut. Si precând înainte de aceasta numai cu 10 ani rasa maghiară avea între naționalități

numai majoritate relativă în țară, astăzi, după mărturisirea conscripției din urmă, are deja o mare majoritate absolută. Și nu se pot arăta teritorii, în care ar fi făcut cuceriri dela singuraticele naționalități. Însă s'a sporit pretutindenea în țară și lățirea este în raport direct cu lățirea luminii și a culturii.

Massele popoarelor nu le infestează, dar' într'însele se sbea mai înteu conștiința de stat, apoi cea națională și pe încetul și limba. Aceasta câtă vreme stă statul unguresc nu se poate opri în loc. Si nu avem motive de a nega această sinceritate.

După conscripțiunea poporului din 1880 populațiunea — de 13,728.622 suflete — arată următoarele raporturi:

Maghiari 46.65%

Germani 13.62%

Slovaci 13.52%

Rumâni 17.50%

Ruteni 2.57%, Sërbi și Croați 4.60% și de diferite alte limbi 1.54%.

După conscripția din 1890 numărul celor-ce vorbesc ungurește face 54.22%.

Că în contra maghiarisării se plâng tocmai Valachii, este în coloare foarte ciudată ilustrat prin împregiurarea, că precând numărul nemaghiarilor, care vorbesc ungurește, face în calcul diametral 11.57 procente, pe atunci Valachii dau 5.90%, Germanii 21.02%, Venzii 12.22%, Croat-Sërbi 10.83%, Slovaci 9.82% și străinii 25.07%. Procentul celor-ce cunosc limba maghiară exprimă totodată și gradul diametral de cultură al respectivei rase. Națiunea întregă are 17½% de Valachi; din întregă valachimea abia 6% știu ungurește. Unde se poate vorbi serios de persecutarea rasei și culturii lor, de răpirea limbii lor.

Acea ură adâncă nu poate fi prin urmare aceea, care este pusă drept cauză în memorandumul tinerimii rumâne. Singura cauză a urei este existența statului unguresc, sporirea lui și viitorul în care ne zîmbește înflorire nouă. Acesta stă în calea planurilor politice ale politicilor valachi mai înfərbentați la sânge, în al căror favor se valorează povestea despre valachimea ardeleană autohtonă; stă în calea la unirea tuturor Rumânilor într'un imperiu daco-rumân. Căci aceea este deplin sigur, că până există Ungaria, până

atunci își va apăra frontierele contra Rumânilor și contra fiecui.

Arma cea mai tare a secolilor trecuți a fost sabia și Ungaria și-a apărat hotarele și cu sabia; dar' nici atunci nu și-a uitat, că sabia este bună numai contra dușmanilor externi, iar' acasă mai bună armă este libertatea și dreptatea. Si Maghiarul și în toiul luptelor a purtat de grije de apărrarea acestor bunuri morale și a apărat pe sama popoarelor de sub scutul său și libertatea.

În viața modernă nu este sabia arma cea mai mare, ci cultura munca și libertatea. Si când națiunea maghiară învîrte astăzi aceste arme cu toată puterea sa, totuși nu-și uită nici de sabie; statul său național tot așa este gata să-l apere și cu sabia, precum la 1848 și-a apărat constituția contra două puteri mari: contra ostilor aliate austriace și rusăști.

Infricoșata putere covîrșitoare i-a lovit sabia din mână, dar' nu i-a smuls din inimă virtuțile și aceste virtuți după asuprire de 12 ani au adus învingerea și fără sabie și suliță.

Primul nostru rege, de a cărui coroană este legată întreagă sfințenia și inviolabilitatea ideii de stat maghiar, care a fost preconisat între sfinții biscrii și ca al cărui succesori de drept regele unguresc și astăzi poartă titlul de apostolic, Sfântul Stefan a avut această devisă: „*Dacă Dumnezeu este cu noi, cine e în contra noastră?*” Această vorbă și astăzi

trăește ca proverb pe buzele poporului și ne îndrumă pe noi, strănepoții de mai târziu, ca să nu îndreptăm lucrurile astfel, încât să nu perdem alianța lui Dumnezeu. La el ne provocăm, încheiînd aceste rînduri. El să ne fie mărturie în dreptatea noastră. Liniștiți, însă nu cu mâinile în sîn, privim în fața viitorului. La o suflare a lui se va împărștia ura încruntată, care lărmuește în inima adversarilor nostri, și la un semn al lui se vor lumina mințile. Căci ura dintre Rumân și Maghiar este lucru contrar naturii, isvorul ei este vederea scurtă a generațiunii de față.

Maghiar și Valach fiecare este străin și strîmătorat în marea slavă din Orientul Europei și despart deolaltă slavimea de Sud de cea de Nord, fiind totodată în mod necesar pedeca aspirațiunilor ce pornesc dela cel din urmă. Cu privire la situația geografică nicicând nu au fost două națiuni avizate la prietenie și alianță mai strînsă, ca aceste două. Si va veni odată un timp, când generațiunile următoare vor vorbi cu mirare, că au fost și de acele vremuri, când amîndouă au stat față în față pline de ură oarbă. Noi Maghiarii o vedem aceasta demult, dar' sînt deja și în tabăra valachă de aceia, în al căror suflet răsună această dreptate.

Și ultimul cuvînt, care îl luăm pe buză în această carte să fie:

Dreptatea.

RĂSPUNS

la memoriul tinerilor rumâni din București.

De Grigoriu Moldovan.

III.

(Urmare din nr. 1.)

Mai înainte de toate trêbue să fim în curat cu un lucru, ce e atins în memorand. fiind acesta de o importanță foarte mare pentru noi; căci acest lucru ne face parțiali și orbi față de rezultatele istoriei de până acum.

Aceasta e chestiunea originii *dacice* și *romane* a poporului rumân.

Voi în memorand aduceți în legătură istoria originii poporului rumân cu a celui roman; pe acestea două popoare le conside-

rați de unul și același: după memorand domnia romanilor în *Dacia* nu s'a sfîrșit nici odată, ci a dobândit continuitate prin domnirea poporului rumân.

Si povestea despre aceasta ereditate e susținută cu o predilecțiune oare-careva. Din Asia s'au strêcurat popoare în Europa și iarăș au dispărut, însă rumânii pre lângă toate invasiunile acestea au rămas posesorii *Daciei* neconturbați. Domnirea goților, a hunnilor, a

avarilor e nimica, poporul rumân rămâne totdeauna în Transilvania, și pre noi aici ne află și unguri în secolul al 9-lea.

Istoria rumânilor o începeți cu anul 106 d. Chr. enunțând, că pământul acesta e proprietatea noastră, deoarece în 106 a fost a Romanilor, și apoi de atunci încoace noi l'am poșezut neîntrerupt.

Vă mândriți foarte mult cu latinitatea poporului rumân, cu originea lui romană, care origine în Orient ne rădică pre noi la nivoul popoarelor celor de clasa primă, și numai din aceea simplă cauză, căci mi s' pare, sântem de origine Romană.

Si apoi noi tocmai așa pățim cu originea romană, ca și negrii din Africa cu sticlele colorite importate de călători. Marfa aceasta de nimica și fără de nici un preț o prețuesc foarte, și cine o poșede s' simte fericit preste măsură. Lucrurile acestea de nimica însă îl fac pre negru să fie îngânfat și sburdalnic, căci punându-le înaintea ochilor vede prin iele lumina în colori roșii, galbine, vinete. Apoi aceasta înșelățiune le cade foarte bine.

Voi acolo, în regatul Rumâniei, plini de ambițiuni și bătându-vă pepturile strigați Europei, că sânteți Romani.

În francezi, italieni, spanioli, toți lu-ați la olaltă, nu este atâta ambițiune, câtă are și numai unul dintre părtinitorii memorandumului, pentru originea lui!

Dar' ne arătați tot-odată Europei și aceea, că cum vă împliniți dătorința voastră față de străbunii glorioși. Căci doară după concepte sănătoase, originea glorioasă impune nu numai drepturi pre umerii descendenților, dar' tot-odată și dătorințe. Si oare cum v'ați împlinit, și cum vă împliniți aceasta dătorință față de Romanii glorioși?

În ce să manifestează la voi latinitatea, și cum ați servit până acum aceasta latinătate?

O ați urit aceea totdeauna! Voi în peninsula Balcanică în principatele rumâne ați devenit slavi și greci; v'ați desbrăcat de vestimintele voastre, v'ați părăsit limba și religiu-nea glorioșilor romani o ați lăpădat; a-ți rupt toate legăturile cu Roma, cu occidentul cult, cu acest cuib binefăcătoriu al latinității, în locul literelor latine ați adoptat celea cyrille, adecă glagolitice; cu suflet, cu inimă, cu minte,

cu limbă cu tot v'ați prefăcut în slavi și greci, neremânând în voi nimica roman.

Si rușine, de-o mie de ori rușine, căci numele de rumân (roman) l'ați deteriorat la înțelesul de sclav; căci voi robul și iobajul l'ați numit «rumân» spre mai marea glorie a glorioșilor străbuni. (Conv. Lit. 1887 p. 10.)

Si oare cum vă împliniți voi azi, în regatul Rumâniei independente, dătorința ce o aveți față de latinătate? Vă înnecați în interesele slavismului. Religiu-nea voastră e aceea a slavismului, din care cauză vă și alipiți cu îndărătnicie nespună de credințele deșerte a slavismului, de icoanele importate la voi din partea slavilor din Moseva și Kiew; nu vă puteți descurca din tradițiunile slave, pentru-că nu voiți; biserica voastră, Biserica Rumâniei independent; nici azi nu e scutită de influința Constantinopolului (Biserica și școala an. VII. nr. 1—5); pre acest teren așadar' n'aveți nici un punct de atingere cu Europa cultă. Voi peregrinați în Moseva, în Kiew și vă amuțiți sufletele voastre cu prostiile atât de periculoase ale slavismului octroite asupra voastră descendenții romanilor.

Si ce zice numai despre voi Tit Maiorescu: „Vițiul radical în iele și prin urmare în toată direcția de astăzi a cultului noastre, este neadevărul, pentru a nu întrebuința un cuvânt mai colorat, neadevăr în aspirații, neadevăr în politică, neadevăr în poezie, neadevăr până în gramatică, neadevăr în toate formele de manifestare a spiritului public“. (Critice p. 327). Apoi iarăș „fără cultură mai poate exista un popor, dar' cu cultură falsă s' ruinează“. —

Și ce zice despre voi, lumina ochiului a poporului rumânesc? „De aci înainte timpul și activitatea acestor nefericiți s' perde în producerea de maculatură literară, și o parte a timpului și activității generației jună s' perde în cetirea acestei maculături“. (Ibid. p. 395).

„ . . . nu ca pretext pentru a ascunde sub drapelul lui și sub strigatul „Stefan cel Mare“ și „Mihaiu Viteazul“ toate miseriile și crudelitățile celor nechiemați și nealeși . . .“ (Ibid. p. 430). Si cine a fost oare acel bărbat, care a avut cutezanța de-a vorbi astfel cu voi, acolo în regatul Rumâniei? Tit Maiorescu a fost acela, pre care încă noi vi l'am dat vouă ca să vă sbiciuiească și să vă trezească

din aceea letargie, în care v'ați aflat. Acum prelege chiar' la universitatea din București, întrebați-l deci, deoarece în toate zilele vă înțelniți cu dânsul, că ce l'a îndemnat la exprimarea acestor adevăruri triste? Și voi pre lêngă toate, că v'a spus adevărul verde în față, totuși l'ați ales și a tria-oară de ministru; e drept, că atunci Rumânia n'a stat în serviciul clicului rusesc de sub conducerea lui Catargiu, ci în reformele sale și în alte afaceri ale manifestării spiritului public a înclinat spre apusul cult.

De ce folos vă lăudați dar' neîncetat cu originea romană, pre care voi și acum neîntrerupt o călcați în picioare? De ce vă acoperiți golițiunea voastră cu vestmîntul lipsei, sub care golițiunea voastră devine și mai aparentă? De ce nu voiți mai bine ca prin muncă serioasă, prin organizări moderne să serviți într'adevăr latinității și culturai europene? Dați mai bine o bucată de loc locuitorului din Rumânia, și acela va abzițe bucuros și pentru totdeauna de sticlele colorite ale originii lui.

Eu vă voi arêta, că noi, aici pre teritoriul Ungariei, lêngă poporul maghiar, am servit mai fidel latinității, decât voi, cari trăiți în Rumânia liberă, și că noauă nu ne-au dat idea latinității nici slavul, nici grecul, ci maghiarii. Spre o lucrare în direcțiunea latină așisderea nu ne-a îndemnat nici slavul, nici grecul, ci maghiarul, precum tot dânsul ne-a eliberat și limba din sclăvia greacă și slavică; maghiarii ne-au rădicat noauă tipografii acei maghiari, despre cari ziceți voi, că e un popor asiatic sêlbatic, care nici decum nu sê nimerește în cadrul Europei.

Teoria originii dacicã a poporului rumân încã o au întemeiat istoricii maghiari. Toată teoria aceasta își are basa în opurile rêmase de Anonymul regelui Bela, în cari stã scrisã ocuparea patriei. (Endlicher Ist. László: Anonymi Belae regis notarii de gestis hungarorum liber, p. 138 - 145). Tot maghiarii au început a vorbi după aceea și despre originea latină a poporului rumân. Miron Costin și cronicarii principatelor rumâne, între 1630—1690, s'au folosit de isvoare maghiare, ma chiar și George Șincai, care a înregistrat în lege originea dacicã și latină a poporului rumân, încã și-a făcut deducțiunile sale basat

pre isvoare și astfel și-a scris cronica sa la finea seclului trecut, care după aceea, pentru istoricii rumâni, au avut valoarea Sântei Scripturi.

Așadar maghiarii au ventilat și teoria despre originea poporului rumân. Nu maghiarii au început dar' a vorbi despre teoria originii balcanice a poporului rumân. Aceasta teoriã o au adus în circulațiune germâni în ultimele decenii ale seclului trecut; ei au făcut cercetări mai detaiate susțienând aceasta teoriã. Joan Thumann (Untersuchungen über die Geschichte der östl. europäischen Völker 1774) au început deja a dubita; cu timp din dubitare s'a format credință, care azi însã nu sã mai poate rêsbuna. (Josif Tr. Sulzer: Geschichte des transalpinischen Daciens, Wien 1781 t. I. 101—114 §. — Zezi și pre Engel: Geschichte der Moldau um Walachei, Halle 1804). După mărturiile istorice limba și poporul rumân își are leagănul în peninsula balcanică.

Istoricii rumâni până acum au cutrierat toate bibliotecile lumii, au resfoit toți istoricii greci, dar' încã n'au aflat nici un fragment barêm, care ar' vorbi pre lêngã originea dacicã.

E drept, că Traian a ocupat Dacia; e drept, că aici a fost domniã romană, dar' cu finea seclului al treilea în Transilvania înceată monumenrele romane, și nu ne arată nici barêm o bucată de peatră rêmasă de atunci, că acest pãmânt ar' fi fost și în mânilor rumânilor. Din limbă nu putem aduce ca mărturiã nici barêm un cuvânt pentru originea noastră dacicã. Oare e cu puțință ca locuitorii Transilvaniei, a Daciei de atunci să fi viețuit astfel în decurs mai mult decât de 6 secli, încât să nu fi dat despre sine nici un semn de viață, să nu fi împrumutat nici un cuvânt dela goții, cu cari au locuit împreună, precum nici dela huni, și nici dela alte popoare ce s'au strêcurat pe aici?

Poporul rumân, după mărturisirea istoriei, apare în peninsula balcanică. În opurile istorice ale scriitorilor greci aflăm urme de documente balcanice. Cel d'intăi document mai palpabil e: „Torna, torna fratre!“ (Circa 580 d. Chr.), care sê refereste tocmai la întemplantare balcanică (Theofilactus S.mocata). La Procopiu, scriitoriu bizantin, (De aedificiis) din timpul lui Justinian, aflăm urme de nume de locali-

tăți din jurul Dunărei. Însăși limba, referitoru la formarea numeralelor și a articolului, arată urme și influințe balcanice. Acesta e adevăr mai presus de ori ce îndoială.

Și după ce e documentat, că de $2 \times 2 = 4$, că toate acestea sînt adevăruri ca lumina soarelui, oare atunci, când înaintea rezultatelor științei se pleacă toate popoarele, iertat ni este nouă să ne alipim cu cerbicie copilărească de fabule, de minciuni, curat numai din tactică și din cauze politice, curat numai pentru aceea, ca noi să ne putem documenta dreptul de proprietate a acestui pămînt față de maghiari?

Arătați-mi dela 106 încoace numai o pagină din istoria Transilvaniei, care ar putea documenta dreptul de proprietate a rumânilor referitor la acest pămînt, care ar putea documenta domnia și cultura poporului rumân pre acest teritor, și eu vă promit tăcere pentru totdeauna! Arătați voi, cari susțineți, că Transilvania a fost proprietate rumână, numai o singură lege, un singur principe, un ban, sau un singur rebel, prin cari s'ar putea documenta domnia, legislațiunea și justiția rumână de aici, și atunci ve-ți fi învingători! Să nu numărați însă aici domnia lui Mihaiu eroul asupra Transilvaniei, căci acela a fost principele vostru, și astfel n'a fost de origine din Transilvania; fără vă provocați la domnia noastră a transilvanienilor, despre cari susțineți, că oare-când-va am fost posesori Transilvaniei, ca a unei țeri proprie nouă!

Voi în aceasta privință ați voit să falsificați istoria prin cronica lui Hurul; falsitatea acestei cronici însă o au arătat înșiși oamenii de carte ai rumânismului. (George Șaulescu: Cronica lui Huru 1856. — V. A. Urechea: Schițe de ist. lit. rumâne p. 55).

Și de ce ne ținem noi orbiș chiar de Transilvania? Pentru-ce pretindem noi ca Transilvania să fie proprietate rumână, numai pentru-că odinioară a fost proprietatea romanilor? După eșirea, retragerea romanilor o au posesut goții, hunii, avarii, maghiarii, și ea ar trebui să fie totuși proprietate rumână? De ce nu pretindem de-a noastră lumea jumătate, căci doară romanii au fost domnitorii lumii jumătate? De ce nu cerem mai bine dela Europa o comisiune internațională înaintea căreia să ne putem valida dreptul nostru de pro-

prietate asupra lumii jumătate, ca dreptul proprietății romane? Cuget nebun e acela a te provoca la stări din 106. Toate statele Europei numai târziu după aceea au început a se organiza; unele popoare, națiuni cu arme s'au cuprins și s'au întărit hotarele sale, și astfel au format state, le-au luat acestea în posesiune de facto pre baza dreptului câștigat cu arma, și așa și azi le posed. Numai Transilvania ar' fi a rumânilor sub acel pretext, că în 106 a fost proprietatea romanilor?

Eu și cu mine dinpreună rumânimea binecugetătoare pre originea locală nu dă nimica numai din tactică. Noi primim rezultatele științei scrutătoare, și aceasta știință a ajuns la acel rezultat, că poporul rumân ce e drept nu i-să poate nega elementul roman, dar' nici limba, nici poporul nu e de origine dacică, ci balcanică.

Și aceasta oare ce detrage din onoarea poporului rumân? Nimic, chiar nimic. Acea însă ne poate caracteriza foarte tare, că avem un gârgăun, pre care nu ni-l poate scoate din cap nimenea și nimica; adevă, că noi, ce privește originea noastră teritorială, am susținut o hypothesă falsă, și că în aceasta credință falsă creștem și tinerimea noastră. Maghiarii au abzis de-o origine mai nobilă și au primit afinitatea ugrică, afinitatea unui popor sêrac și pescar, cu a cărui afinitate chiar' nu s'ar putea lăuda.

Foarte frumos ne caracterizează pre noi G. Missail când zice:

„... rea istoriă facem noi, ținându-ne în străvechiul hogaș al rutinei: — A zîs unul să zîcem toți. — A greșit unul, să greșim toți. Oele încă sar, sermane, una după alta, — fie și'n produșcă. Dară să mai scrutăm, să mai cercetăm? — pace, sănătate! Crede și nu cercetăm? — (Missail G. Epoca lui Vasilie Lupul, București, 1862, pag 7—8.)“

Dar' oare inimic ni poporul maghiar din punct de vedere al latinității? Nu.

Când voi în însuși principatele voastre v'ați rugat lui Dumnezeu și ați cântat în limba slavică, și sub principii vostri naționali vă diregeați trebile tot în aceasta limbă, — noi aici, în țara aceasta, ni-am apucat de-a traduce cărțile bisericești pre limba rumână.

Deja cu finea seclului al XV-lea chiar' în urma influinței maghiare, căci aceasta influ-

intă să simte din limbă, am tradus cartea psalmilor (Psaltirea Scheiană), precum și părțile testamentului nou (Codicele Voronețean).

În secolul următor voi ați înnotat în noroiul credințelor false ale slavilor și grecilor; cu toată ființa voastră ați trăit în lumea Orientului, când noi sub influința reformățiunii am fost primit deja primele impresii ale civilizațiunii europene, noi ne-am tipărit cărți în limba noastră și astfel în 1544 am servit cu primul op tipărit literaturii rumâne. (Kathechismul). Pre când voi nu știați nici aceea, că de ce folos poate fi limba poporului în biserică, la noi George Rákoczy principele Transilvaniei interzice în 1643 folosul limbei slavice în biserică demândând să se folosească limba rumână în locul ei. (P. Maior Ist. bis. p. 72 et sequ.) Și tot acest principe maghiar în 1638 înființază în Alba-Julia prima tipografie rumânească începând prin aceasta un ciclu nou pentru cărțile rumâne tipărite. Si ce ați făcut voi cu aceasta mișcare măreață? Metropolitul vostru din București Teodosiu, ni-a demândat să nu cutezăm a folosi limba rumână în biserică, ci să rămânem pre lêngă stările de mai 'nainte. (Al. Urechea: Schit. de ist. lit. rum. p. 103—104). Inșă noi n'am fost mai mult cu considerare la poruncile voastre inspirate de spirit slav și grec. Si până când voi sub principii vostri ați fost slavi și greci închizându-vă hermetice de cătră civilizațiunea europeană, până atunci noi sub adăpostirea maghiarilor ne-am cultivat limba noastră națională și ne-am folosit fructele binecuvântate ale civilizațiunii occidentale. E drept, și voi ați ezis în timpul acesta introducerea limbei rumâne în biserică. (Metropolitul Varlaam în Iași).

Inșă aceasta dispozițiã a fost numai versul celui ce strigă în pustie, căci tocmăi atunci a rădicat Vasilie Lupul școala din Iași, inșă nu pre sama limbei rumâne, ci pre sama limbei slave, aducând și învățatori slavi din Rusia.

Voi nici nu știați ceti cu litere latine; acestea erau înaintea voastră terra incognita, când noi tipărisem deja cărți cu astfel de litere și în urma îndrumărilor maghiarilor începusem a cunoaște literile Europei culte. (Fogarassy Ist. Katechismus, 1648).

Voi v'ați alipit morțiș de toate tradițiunile slavismului și a bizantismului, pre când

noi (1697) am început a tracta cu Roma, ni-zuindu-ne a ne descurca din influința periculoasă și desastroasă a Orientului. Noi aici, pre lêngă ajutorarea maghiarilor, ne-am unit cu Roma inducându-ne astfel tinerii nostri în cultura Occidentului; tinerii rumâni au început ași face ștudiile în Roma, la acest isvor al latinității ajungând astfel la conștiința națională; și voi ce ați făcut iarăș față cu aceasta mișcare? Ne-ați inundat cu călugării ignoranți ai slavismului, cari venind în Transilvania au sêmănat între noi sêmânța discordiei, ai cărei blăstăm și urmări rele nici azi nu s'au sanat!

Acești inimici ai latinității și culturii occidentale au voit să ne rêtină departe de Occident au aruncat între noi foc mistuitor, ni-au aprins căsile noastre, ni-au nimicuit liniștea și noi, frații, am stat în luptă unii cu alții aproape un seclu. Mai în anii trecuți, când biserica gr.-răsăriteană (ortodoxă) de aici a fost decis eliminarea literelor cyrillice din cărțile bisericești și adoptarea literelor latine, voi dimpreună cu rușii li-ați strîgat acestora, că prin așa ceva lucră contra religiunii ortodoxe!

Inșă pre lêngă toate acestea vouă va folosit lumina căpătată dela noi pre calea latinității. Căci până când pre voi v'au ținut grecii și slavii ferecați în lanțurile servitutei, până atunci la noi în Transilvania s'au rădicat școli rumânești. Șincai, basat pre izvoare maghiare, iș scrie istoria, prin care vă descopere idea unirei, iar' Lazar venind la voi va adăpat cu învățatură predată în limba rumână; asemenea fac cu voi și mulți alții, cari au emigrat dela noi crescuți fiind la sînul patriei maghiare și luminați de știința maghiarilor, cari luptându-se cu greutate nespuse au isbutit în urmă să creeze pre voi o epocă nouă; li-a succes a vă deschide ochii să vedeți, punând astfel fundamentul, basa Rumâniei și culturei voastre de astăzi. —

Sau doară nu stă lucrul astfel? Unde ați fi voi azi, tineri bucureșteni, dacă noi de aici din foculariul rumânismului, care închepe lêngă liberalitatea maghiarilor, nu v'am fi trezit din acel somn de moarte, în care v'a fost aruncat influința slavismului și a grecismului?

Cum poate fi dar' aceea, că voi poporul ambițios al Rumâniei cu toate întocmirile voastre liberali, cu principii vostri na-

ționali, cu țara voastră proprie, totuși ați avut lipsă de ajutorul nostru, cari după cum ase-rați voi, am zăcut în sclăvia maghiară? Ziceți, că ați fost ocupați cu turcii? Însă turcii n'au devastat la voi atâta, cât la noi. Voi în-curfînd v'ați tîrguit cu ei (Muntenia 1418, Moldova 1538), astfel nici nu v'au neliniștit tare; însă noi am stat în luptă neîntreruptă cu acest inamic al creștinismului, servind de santinelă în Orient spre apărarea civilizațiunii în Occident. Și noi aici totuși ni-am putut rădica din praf, pre lângă toată lupta neîntreruptă; ni-am putut rădica în regiuni mai înalte, pentru-că influința maghiară ni-a introdus în cereul de interes al culturii occidentale, până când voi acolo ați rămas cufundați în molul absolutismului slav și grec.

Și acum încă voi stați de cătră pădure? Voi, cari în trecut ni-ați cauzat numai necas, după cum mărturisește însăși istoria? voi, a căror nisuință numai într'acolo au țintit totdeauna, ca să ne puteți reținea dela cultura occidentală, ca astfel să putem servi intereselor slavismului?

Voi vă uitați de dătorința, ce o aveți față de romanism. Bésărabia! Bésărabia! De aceasta ar fi lipsă să vă îngrijiți! În Bésărabia 114 comune locuite de rumâni azi mâne devin comune rusăști, și voi vă împăcați cu aceea idee, că să fie rusăști! Înaintea ochilor vostri pier câteva sute de mii de rumâni, spre cea mai mare daună a latinității, și voi nu alinați durerea celor ce trag de moarte, nici barēm prin câteva cuvinte de condolință! Dar' acel popor nu e sângele vostru? N'au fost rupt acel popor chiar' din corpul vostru în 1878? Voi ați uitat toate acelea de atunci, și azi vă întoarceți cătră Europa nu pentru acei nefericiți, ci pentru noi, cari sub domnia maghiară nu numai ne putem susține ru-mânitatea noastră, ci putem aduce și serviții

romanismului? Nu vă întoarceți deci spre Occident, ci Orientul să vă fie ținta voastră; căci țipetele durere ale rumânilor din acelea părți ating urechile Europei, și oare voi să nu le auziți; ori auzîndu-le puteți voi rămănea nemîșcați?!

Lăsați-ne pre noi în pace! Căci și acest protest al vostru servește numai slavismului. Și amestecarea aceasta din partea voastră servește numai și numai intereselor slavismului, ca cu ocasiunea unui resbel rusesc să fim în neînțelegere cu ungurii, cărora avem de a-le mulțami întreaga noastră cultură. Voi voiți a amăgi Europa și vorbiți în numele nostru asemenea unui avocat ne băgat; vorbiți în o atare cauză, carea e a noastră, și la care voi nu puteți avea nici un drept să vă amestecați.

Și ce e dătorința noastră? Aceea, să ne plecăm înaintea dreptății și să recunoaștem faptele. Fapta însă e aceea, că maghiarii, cultura maghiară a făcut mai mult pentru noi, decât noi înșine cu toții, și că influința slavă și grecă nu ni-a cauzat altceva, decât momente triste și o sclăviă groaznică. Să nu fim nerecunoscători, să nu ne amăgim noi pre noi înșine și Europa cu minciuni iscodite, că ne vor prinde cu minciuna și atunci a trebui să ne fie rușine de fapta noastră.

Putem zice ori și ce. Putem zice, că noi am rupt cu cultura maghiară, și că pentru a ne crea o cultură nouă ne-am alăturat francezilor; că urim din suflet pre maghiari și nu putem suferi aceea, ca legile maghiare să ne sancționeze trebile noastre, dar' aceea cumcă cultura maghiară nu ni-ar fi folosit, nu ni-ar fi fost odinioară unicul ajutor și sprigin, și că nu ni-am fi nutrit și întărit la sînul aceleia, nu o putem zice fără a roși, fără a fi muștrați de conștiință. —

(Va urma.)

ZIARIUL UNUI PRIBEAG.

De Maurițiu Jókai.

(Urmare din nr. 1).

IV. Scămătorii și Cozacul.

Eu și soțul meu de călătorii eram îmbrăcați de „sikós“. Pălăria rotundă, cămeșă cu gura largă, ismene largi, de brăcinariul că-

rora atirna jașcăul cu tutun și cremenea: aceea ni erau îmbrăcămintea.

Cu fața noastră pălită de soare și aco-

perită de colbul drumului, puteam trece în samă de bichieri ori și unde.

Prietinii înspăimântați ai unui deputat din Arad, îl sfătuiau să-și radă mustețele, ca să nu-l cunoască. Bietul om la auzul acestui sfat s'a înspăimântat groaznic. Luându-și bri-ciul în mână s'a pus înaintea unei oglinde, și-a răsucit mustețele odată în dreapta și odată în stînga . . . a lacrimat după aceea a pus iarăș la loc bri-ciul, zicând „totuși mai bine grumazii!“ și și-a lăsat mustețele ne-atinse.

Noi aveam prinși la căruța noastră doi cai proști, amîndoi ședeam pe boc, de liocă atîrna plosca și straița de lână, în care se afla slănină și pâne de cinci zile.

Mergînd pe un drum lateral din pădurile Bihorului, într'o înainte de amiază ni-am în-tîlnit cu un om mic și curios. De secur era pribeag și el. Pe cap avea o pălărie de fason înalt, fața i-era rasă preste tot, fălcile îi erau foarte mari în proporțiune cu fața-i mică, iar' gura îi era și mai mare, care îl prostitua foarte tare; pre lîngă acestea îl diformau și mai rău mînele prea lungi ale fracului, cari deși erau sufocate, totuși îi ajungeau până în virful degetelor, iar' coadele-i, ca de rîndunică, îi bătea călcăiele, iar' din bosunarele pantalonilor suri se vedeau eșite nește foarfeci de croitori, destul de mari. —

— De acest om chiar avem lipsă, zîsei cătră soțul meu, căci dacă îl vom primi cu noi în căruța, cine ne va vedea, va crede, că el ni-e cărăușul.

— Nu m'ați lua în căruța patriote? strîgă din depărtare cătră noi strîinul.

— Prea bucuos, dacă vrei.

— Dar' unde mergeți D.-Voastră?

— Noi mergem prin toate locurile, îi rîspunsîi, și de ce-l priveam mai deaproape, de aceea mi se părea mai cunoscut.

Înainte de asta cu doi ani, l'am fost vîzut pre bina teatrului unui orașel, a fost teatralist, dar' de acei, cari joacă părțile în-fricoșate: în Hamlet el a fost spiritul necurat

— Dar' totuși unde mergeți? Întrebă iarăș de mine într'un ton plîngător.

— D'apoi să presupunem, că la Borsod. (Bine știind, că îi de-acolo, proprietar mare, și că numai din plăcere îmblă câte odată cu trupele teatraliștilor).

Omul nostru într'acea se sui în căruța jurându-se, că n'are mai mult de cinci groșițe și astfel nici nu ne poate plăti mai mult, că l'au despoiat pe cale hoții, și alte multe de acestea.

Apoi a început a ne povesti per longum et latum, că el e calfă de croitor, și că merge în Cuișul spre a primi o ereditate oarecareva; ni-a povestit o mulțime de anecdote din viața sa de croitor bogată în întîmplări, când și-a isprăvit rolul, întorcându-mă cătră el i-am zis: „când ai jocat mai pe urmă rolul pămîntului Hamlet?“ Omul meu de frică schimba numai la fețe: acum era verde, acum mieru. Pre el îl cunosc încă și csikóșii! Inșă după-ce m'a cunoscut și el pre mine, de mirare și-a întins gura până la urechi, plîngea și rîdea de bucuriă lăsându-se pre spatele mele, deoarece pe dinainte nu încăpea la mine; mi-a povestit, că societatea cea de teatraliști, cu care a îmblat, a eșit de sub steagul Thaliei și a în-trat sub steagul lui Mars, la honvezi, și că el încă a avut parte de aceasta soarte. Acolo a fost multă vreme comical primariu al armatei întregi, mai târziu: după-ce a murit medicul suprem al armatei și l'au înaintat pre sub-alternul în locul lui, locul acestuia l'a ocupat el.

— Dar D-ta nu te-ai priceput la acest lucru. —

— Oare-careva ofițier m'a recomandat la acest post, căruia i-a plăcut de mine în Oradea-Mare, cum am jocat pe bină, în bucata friseriul de Sevilla, pe medicul Bartolo. De alt-mintrenea se mai aflau la armată destui medici de acestia ca mine.

— Vindecat-ai pe cineva?

— Nu numai am vindecat, ci am pățit'o chiar șod. În decursul luptei dela Dobrețin, până ce bubuiam tunurile, m'am așezat la spa-tele unui părete făcut de scînduri, spre a mi-se aduce cei răniți. Numai decăt și vîd aducându-mi doi inși pe un ofițier de tunari, tîner și frumos; tînerul se oprește 'nainte mea și rîdicându-și mînele sîngeroase, zîse trist: „uită Dle doctor, mi-lipsesc mînele“. Umplînd tu-nul un glonț i-a luat amîndoaună mînele. Vî-zîndul s'a întors lumea cu mine, și amcînd am căzut într'un pîrău, ce curgea în apro-piere. De abia m'au putut trezi cei din jurul meu, udându-mă cu apă rece. În decursul acesta au mai adus și un alt rănit, căruia îi

lipseau picioarele. După-ce un glonț i-a luat un picior, s'a rogat de prietinelui său să-l mute mai încolo, că îndată și-l va pierde și celalalt; însă înainte de-a fi putut fi ajutat, un glonț, care a trecut chiar pe acolo, i-a luat și celalalt picior. —

Mai bine aș fi stat eu înaintea tunurilor, decât să fi văzut acești răniți. De abia i-am isprăvit de legat, când armata a și început a fugi, răniții au rămas acolo sormanii, au îmblat bine dacă ar fi morit

De sub sară, eșind afară din pădure, am zărit în depărtare nește cozaci călări alergând spre noi.

Ni-au observat; noi însă nu ne mai poateam reîntoarce în pădure. Era deci mai consult în o astfel de stare a continua drumul cu conștiința liniștită. Preste câte-va minute ni-au încunjurat, oprindu-ne căruța.

Un soldat sprăhuet, cu o pălăria de un cot de lungă, călare pe un cal mic, în mână cu o sulită de 3½ stângini, cu pușca pusă cruciș în spate, a venit ață la mine, și înainte de a-mi putea revoca în memorie câteva cuvinte totăști, mă și agrăiește cam rău, dar' destul dela înțeles, în limba maghiară.

— De unde ești?

Așa am fost de surprins, în cât nu știam în ce limbă să-i răspund. (Mai târziu am știut, că acest hătman a fost locuitor din confinele croate, și ca atare a fost mult timp în garnisoana dela Comor, acolo a învățat ungurește; de aici a mers în slujbă la un prinț rusesc, de unde apoi a pășit în serviciu militar, ca cozac).

— De unde veniți? mă întreabă răstit din nou, după-ce nu i-am răspuns mai înainte.

— Din Ladány, îi răspunsăi.

— Ce duceți?

Ne ducem în căraușie la domnul acesta, ce șede înderăpt.

— La ce domn! strigă cătră mine cozacul.

Mă uit înderăpt, nici urmă de doctor. În șireglă nu ședea nimenea.

Intr'aceia cozacii încep a străpunge cu sulităle fânul din dric, în urma cărei operațiuni se scoală bărbatul dispărut trémurând din dric, unde s'a fost ascuns. Avea o înfătoșare ridiculă, pălăria-i înaltă era împenată cu fire de paie și fân, par-că era un ariciu, fața îi era atât de înspăimântătoare, în cât

cozacii au erupt în ris cu hohot, ce îl mai mări și aceea șagă a doctorului, că adevă, voinde să se arete de creștin adevărat, încep a face la cruci, mai înainte numai cu o mână, după aceea cu amândouă, ce era foarte curios. —

Cine ești Dta? întreabă cozacul sprăhuetic, într'un ton detunător.

Omul nostru nici nu audea, nici nu vedea, și cu toate, că a fost întrebat ungurește, el a înțeles întrebat, că să-și dea înainte banii, și trémurând și-ntinsă mâna în bosunariul din lăuntru, de unde scoțind o mulțime de bilete de culoare verde, galbină, albastră, și ș-dule culese de pe glăji cu vin, le-a predat cozacului.

Așa a cugetat amăritul, că cozacul acela e om din țeri srăine, și pre timpul acesta a putut vedea în Ungaria mai multe specii de bani, cu mai multe specii de înscripțiuni, și că astfel ori ce hârtie colorată o ține de bani buni.

Insă cozacul știind ceti bine ungurește, așa a trântit de capul ex doctorului țidulile, ce i le-a predat, încât toate s'au împrăștiat în toate lăturile, apoi scoțindu-și sabia, cu ochii inholbați și între sudălmii groaznice strigă cătră omul nostru, înfricat de moarte:

— Cine ești? îndată vei mori! Ce voești? Ce ești?

Eu văzind, că acesta nu va răspunde nimic, ci ne va aduce în confusiune și mai mare, mă îndreptai cătră hătman închinându-i cu plo ca:

— Lasă vecine pe nenorocitul; e un biet de calfă de croitor și altceva nimic.

— Da, da! aproba din cap omul meu, adevărindu-și afirmarea prin o pantomimă comică, arătându-și și prin împunsăturile acului ocupățiunea sa.

Hătmanul a prins a rîde, și după aceea a tras una bună din ploscă, și dăndumi-o înderăpt își desbracă zechea, și arătând o spintecătură mare în spate-i, o aruncă înainte doctorului, demăndându-i laconice: să i-o petecească.

Acesta în confusiune mare căută ac și ață în bosunariu, și-a pus degetariul, făcând nod la capetul aței, după cum e datina croitorilor, o unsă cu ceară, apoi pusă zechea pe genunchi și încep a coasă cu lăcomie nespusă, punen-

du-i un astfel de petec, pre care îl putea porta și generalul.

Cozacia se uitau la el curioși, observând cu voia nespusă de mare, că și-a cusut zecnea de genunchi. Hățmanul a mai tras una din ploscă, apoi ni-a zis, că noi putem merge încătrău ne vor duce ochii, dar' pre croitor îl va duce cu sine, că regimentul lui tocmai are lipsă de un atare om, și fără de-al întreba, că se învoiește ori ba, l'a prins de după cap, și luându-l afară din căruță l'a pus călare lângă el.

După aceea au mers cu ropot mare de împreună cu ceialalți soți ai lui, în pustie, din cătrău au venit.

— Mititelul doctor tremurând se ținea de densusul cu mâinile

Am știut, că n'a peri. După două săptămâni ajungând prin Zemplin, l'am întâlnit, era deja de mult aplicat ca învățător în o comună da paloți, de unde apoi a mers de guerillă, și așa bătea la schiți mititei, ca și cum i-ar fi crescut mâna anume pe bătăul de alun. —

V. Locurile ascunse ale mlaștinilor.

Nu trăgea nici barēm o boare lină sub ceriul sēnin și călduros. Fata morgana se vedea vibrând din depărtare.

Departe, foarte departe, să vedea un turn subțirel cu susa în jos, precum îl areta fata morgana, ca o umbră aruncată pe apa liniștită a mării, în jur vedea câte o clăie de fēn, sau câte un arbore dela hodăile depărtate, toate acestea se vedeau duplicate, ca o insulă în atmosferă, care joacă dimpreună cu marea ce o încunjură, acuși o mai mare, acuși o mai mică, câte odată dispore cu totul.

Pe coasta unei coline nēsipoasē, cu capul rēdicat stătea sīngur un vultur, care privea la noi atât de liniștit, cu toate că noi abia în depărtare de 50 de pași am trecut pe lângă densusul. — N'a mișcat nici barēm din aripi.

Părăsīndu-ne căruțele, ni-am suit călari și am alergat prin mijlocul șesului, în deșertul neamblat și fără de nici un sēm̄n.

Zilele celea ferbinți de vară au uscat de tot pământul, — locurile apētoasă uscându-se tare au crepat cruciș curmezis, iarba și floricelele galbine ce erau pre acolo, se uscau fără de vreme. Amblând ciurda pe aici de cu

primăvară au făcut tot urme, cari acum uscate arētau ca gropi de vōrsat pe pământ. Câte într'un loc vedea înverzīnd spini, mărăcini, a căror rădēcini erau afund prin pământ în jos, și a căror sēmēnță o au adus porcii aduși din Sērbia. Intr'alt loc era câte o insulă întregă de laptele cănelui, opunēdu-se arșiții soarelei cu frunzele-i roșetice.

La început aveam de călăuz pe acest loc pustiu, urmele unui car, care a fost trecut pe aici cu luni de zile înainte de noi, dar' și acestea urme erau călcate dela un loc de urmele vitelor, ce amblasē pe aici, încât nu se mai cunoșteau, și așa numai pe gâcite mergeam înainte cătră țintă.

Cătră amiazi am zărit din depărtare cumpenele alor două fântăni, ce erau așezate curmezis lângă olaltă, setea și aceea speranță, că acolo ne vom întâlni cu cineva, ne-a condus într'acolo. Am mers timp mai mult de două oare într'acolo, și totuși tot așa de departe să vedeam de noi cumpenile, ca și mai 'nainte.

Insă n'am fost ajuns la fântăni, când am observat pre un călăreț, ce ținea cătră noi. După cum puteai destinge din depărtare mare, cugetai, că e ceva csikós. Ședea a lene pe cal, acum se clătina 'nainte, acum 'napoi, de frēu nu ținea de loc, calul mergea încetinel cu capul plecat, apērându-se cu coada de muște, pascând unde și unde afla câte o țiră de iarbă. Călărețul ședea pre el a lene, c ātinându-se și în dreapta și în stēnga, fără de-a perde insă echilibrul. Dormita.

De-odată ne-a observat calul ce păștea, a stat locului numai decāt, și-a rēdicat capul în sus, atunci călărețul s'a mai lovit de grumazii lui, s'a trezit. Momentan se uită jur împrejur, vēcēndu-ne pre noi 'și luă de după grumazi și pocni una, sunând sbiciul ca și un piștol, și îndreptându-și calul alergă spre noi.

Din ce se apropia mai tare de noi, de ce puteai recunoaște în el pre csikós-ul. Căci acela, când călărește se clătina și în dreapta și în stēnga, din șele se mișcă neincetat, ca și cum ar juca. Acum se lasă îndărăpt, acum se rădică în scări, spriginīndu-se numai cu genunchii de coastele calului, acum se pleacă înainte, făcând vēnt în aer cum aleargă, și privind înaintea sa pe hotarul întins, unde nu este nici un deal; cine știe ce plăcere e aceea, ce o simte el atunci?

Când a ajuns cam de-o sută de pași de noi, și-a oprit calul, cu o strângere de genunchi; acesta a stat locului, ca și cum l'ar fi priponit acoalea. —

— Bună ziua patrioate! Zisei cătră el.

Dee-vă Dumnezău bine și vouă, fă răspunsul.

A avut drept de-a ne zice vouă, deoarece a fost om de etate, având nește mustețe răsucite și atât de lungi, de le-ar fi putut pune pe după urechi.

— De unde veniți, și unde mergeți? ne întrebă după aceea cu un ton mai liniștit, apropiindu-se de noi.

— Ni-e plin carul, unchieșule, răspusei, și de aceea voim să ne depărtăm de aici, dacă ai ști Dta un loc acomodat pentru noi.

— Cum să nu știu, veniți numai cu mine. Zisă răsucindu-și mustețele și privindu-ne din creștet până în tălpi atât pre noi cât și caii noștri, ce arăta o cunoștință mare atât de om, cât și de cai, apoi a mers înaintea noastră fără de nici un prepus.

N'a grăit nici un cuvânt tot drumul. Soțul meu de călătorii a voit să vorbească cu el, dar' numai decât la oprit zicându-i „numi plac vorbele multe”, mergând moros mai departe.

Și ultimul turn de biserică a dispărut în ceață la spatele noastre, 'naintea noastră se vedea un plaiu verde, care se estindea în o depărtare, ce nu o puteai cuprinde cu ochii; am ajuns la marginea unui loc mocirlos fără margini.

Deșertul pustiu și uscat s'a gătat, ca să dee loc la un alt deșert neâmblat, la deșertul apei.

Plantele esilate de pe câmpuri, par-că aici și-au găsit adăpost, pădurea de papură era înfrumusețată cu celea mai deosebite flori de apă, pământul era acoperit de iarbă arginție, ce avea flori galbine, din părăul săpat de apă priveau măiestros nește flori înalte, ce aveau culoarea roșei, iar' frunzele îi rămăneau cu ale sălcii, pe trestie în sus erau suite ca pe pari nește floricele, ce înfloresc numai până într'amiazi, iar' pe suprafața apei înnota nymphaea cu frunzele-i late, cu florile-i albe, și cu fructele-i asemenea unui ulcior, și în depărtare, până unde puteai numai cuprinde cu

ochii se estindea trestia sură cu măciucile mari, pe cari le clătina vântul.

Caii ni-s'au oprit puțințel spre a bea apă rece, pe de asupra capului nostru au trecut un stol de — (kocsag) — paseri bătând din aripi, a căror pene albe străluceau în razele soarelui, ca argintul.

Stempărându-și setea caii, conducătoriul nostru a pornit iarăș îndreptându-și calul cătră locul morăștin, demândându-ne: se-l urmăm, că numai cu un stângin de ne vom depărta de el sau în dreapta sau în stंगा, ne vom cufunda cu cal cu tot în tină, unde ne va fi moartea.

Apa era acum mai mare, acum mai mică, câte odată ajungea aproape până în peptul cailor; nici o urmă, nici un semn nu ne arăta drumul.

Ajungând în acest loc ascuns, conducătoriul nostru a început a fi mai vorbăreț, cum s'a simțit în umbra codrului de trestie zisă: că călătorii, cari nu cunosc acest loc, se pierd destule ori aici în desimea trestiei, și ne mai aflând drum de eșit, pier acolo. Noaptea poți auzi de multe ori strigând după ajutor, pre câte un vânător, pescar, om persecutat, sau chiar pre persecutor, cari s'au pierdut în acea locuri necunoscute.

A doua, ma chiar și a tria zi încă îl poți auzi strigând, acum de mai aproape, acum de mai departe, dar' cine ar și cuteza să-i meargă într'ajutor? șierpii de apă și alte bidigăanii de soiul acesta încetul cu încetul îi pustiesc din viață. Moraștina e foarte mare și foarte înșelătoare.

Mergeam înainte cu grabă mare, paserile de apă sburau din cuiburile sale auzindu-ne pre noi, vântul șiușeia prin trestie, ca și cum ar fi șoptit ceva secret, din depărtare se auza strigatul unei pasere de trestie (bölön bika).

Acest freamăt melancolic al naturei, era mai solitar, mai înflorător ca noaptea tăcută. Aici în aceasta lume nouă și străină, a cărei apă, pământ, floră și locuitori nu sânt dedați în vecinătatea oamenilor, cine ar cuteza a ne urmări? Prin deșert îl omoară setea, pre aici îl omoară apa, nici un drum, nici o urmă nu-l conduce nici pre aici, nici pre acolo.

Conducătoriul nostru se oprî momentan și începù a asculta.

— Cineva vine după noi, zise încetinel.

Confus privi-i în jur, și mă cugetai tocmai despre aceea, că cine poate fi atât de cutezant să ne urmărească? se auzea însă departe pașul unui cal. Cine poate fi acela?

— Să grăbim 'nainte! strigă soțul meu împintenându-și calul.

— Fii liniștit! mormăi csikós-ul bătrân, — nici un cuvânt, — vom ști îndată, că cine e acela: cunoscut, ori persecutor?

După acestea începă a fluera încetinel doina csikósilor: „pe cal csikós, pe cal, stava a fugit“. Nu există aceea triscă (tilincă), cu care ai fi putut zice mai melodios, și cu mai frumoasă întorsături. Cum a încetat șiuieratul, începă cineva a șiuera din depărtare, ca un răspuns oare-careva: „Eu sum csikós-ul din Petri!“

Csikós-ul bătrân trăgându-și pălăria pe ochi, se rădică în scări, pe obrazul lui puteai observa o spaimă repentină, ceva amestec între frică și bucurie.

— Nu poate fi acela! mormăi pe sub mustețe, vorbind cu sine însuși, acela a căzut în răsbel, foarte mulți l'au văzut mort și tăiat; — și începă a șiuera încă odată doina: „pe cal csikós“. —

Iarăș se auzi, ca răspuns, doina de mai 'nainte, însă acum mai aproape; călărețul a alergat tare după noi. Bătrânul csikós a prins mănios frânele calului soțului meu.

— Mergeți în trestiiș, afund!

— Ce necas! întrebă soțul meu înspăimântat.

— Nu hodorogi! vine dracul după noi cu pui cu tot, sau altcineva din iad.

Aceasta e doina lui Diózs Gergő, a ginerelui meu, pre care trizeci și tri de inși l'au văzut mort, sdrobit, pușcat, tăiat, mărunțit de cârnaț. —

Noi ne-am îndesat afund în trestiiș. Conducătorul nostru s'a lăsat pe grumazii calului, și privea cu atențiunea măței drumul, pre care avea să treacă cel ce vinea în urma noastră. Noi încă ne-am culcat pe cai, urmându-l pre el. Calul conducătorului nici nu s'a mișcat sub el, deși i- s'a lipit de foale câțiva lipitori (nadály), dar' fiind dedat cu acest lucru numai își mișca pelea din când în când simțind dorerea pișcărilor, dar' nici barēm picioarele nu și le mișca să se apere; caii nostri însă sfoarăeau neîncetat din cauza roiilor de țintări.

— Taci acum cu calul acela strigă furios și într'un ton nădușit conducătorul.

Noi ne uitam unul la altul, ca și cum fiește care am fi voit a întreba, că cum să poate opri un cal să tacă?

Csikós-ul s'a uitat lung la noi. Apoi zîsă zîmbind de abia:

— Puneți capul unui cal pe grumazul celui-alalt, atunci vor înceta de-a mai sforăi. Apoi zîsă mormăind în sine: a fost pagubă de-a se da de csikós înaintea mea, că eu cunosc omul. Dar' nici un necaz, acum e așa lumea, încât omul s'erac trēbue să ajute pre domni.

Soțul meu a voit a-i da o pungă de bani, dar' conducătorul i-a răspins cu superbă, zicând: „nu dintr'aceștia trăiesc eu!“ și ne admonia să fim liniștiți.

Intr'aceea pășitul șiușaitor să auză tot mai aproape, preste câteva minute apărū din desimea trestii, figura unui călăreț, care ședea călare fără de șea pre calul său sur, jiletca-i cu bumbi de plumb, precum și celealalte vestimente îi erau toate spintecate și sdrēnșoase, capul tuns îl acoperea o pălărie rotundă, care era trasă în jos pe ochi, mâna stēngă îi era întofosită și legată, în dreapta avea un buzdugan enorm, calul ne-avēnd friu și-l îndrepta cu vocea și cu bēșul.

Ochii csikósului bătrân străluceau, ca și cum ar fi fost beut vin, când a văzut figura străinului. Indată și-apucă calul de grumazi, și ne mai bătēndu-și capul cu noi, sări înaintea străinului sosit și până a nu apuca acesta la vorbă îl acoperi de sărutări, încât era se-l tragă jos de pe cal.

Pre fața pălită de soare a sositului puteai observa aceea serioșitate moroasă, care îi caracterizează pe soldații tineri, și suferințele, cu cari s'au luptat. Aceasta serioșitate și-o ținū tēnērul și în decursul bucuriei ne-spuse a bătrânului.

Csikósul bătrân de abia s'a potut răținea să nu erupă în plāns.

— Jubite fiule, iubite fiule, — numai că ai sosit.

Sositul se uită într'un mod întrebător la noi, socrul său i-a șoptit în ureche câteva cuvinte, ținēndu-și mâna înaintea gurei, după aceea acesta rădicāndu-și mâna legată ducāndu-o cătră pălărie, spre a ne saluta, după cum

e datina la soldați, grăi cătră noi: „nu trebuie să ne temem, sântem deja acasă, în sinul lui Avram!”

— Dar' soția mea cum se mai află? întrebă de socrul său.

— E numai umbră, atâta a plâns după tine.

— Nu s'a măritat de atunci?

— O așa fi lovit în cap. Nu e femeie de omenie aceea, care nu jlește barēm un an, cu toate că s'au jurat pe toate cei re-

întorși din rēsel, că pe tine te-au vėzut mort pe cāmpul de bātaie.

— Au avut drept. Voiu spune întēmplarea mea, dacā voiu sosi acasă, că acum mi uscat și gātlejul și sufietul: să ajungem mai curānd la hodaie. Nu-su îndātinat a minți, dar' și eu abia cred, ceea-ce s'a întēplat cu mine. —

(Va urma.)

MONUMENTELE LIMBISTICE

ale Māhaciului din comitatul Turda-Arieș.

De Paul Hunfalvi.

(Urmare din nr. 1).

În conscrierea întēplată la începutul seclului al XVIII-lea (doară în 1701) aflăm următoarele nume: Mertse (Mircea), Sztanka, Parducz, Gardos, Sutman, Pap, Hegedüs. Așa se vede dar, că acei 11 (unsprăzece) eroi din poveste servesc de amintirea acelei conscrieri.

Colceriu într'o altă epistoală comunică și două cāntece populare, unul despre Mihai eroul, altul despre Trāian. Hașdeu însă le dechiară acelea de fabricățiunea unui dascal. Aceasta ce urmează însă lu-consideră și el de cāntec popular:

„Vino soare,
Pe răzoare.
Că ți-oi da o cingătoare,
Una mie,
Una ție,
Una popei Irimie;
Și un paiu
Și un maiu
Și sabia lui Mihaiu,
Capul turelui să-l tai!”

Însă acest cāntec popular nu e propriu Māhaciului, zice Hașdeu; căci asemenea acestuia aflăm și în giurul Sibiiului, ma chiar și în Rumānia.

După aceea apoi se sfătoșește Hașdeu. Tradițiunea, care aduce în legătură fundarea comunei Māhaciu cu lupta dela Māhaciu, se bazează numai pre indentitatea numelui, — căci Hașdeu cunoaște prea bine donațiunile din Comitatul

Arieșului. Însă ruinele besericei maghiare, zice el, într' adevăr dovedesc, că acolo au locuit odinioară sēcui, cu toate că azi numai e neci unul. Nu numai tradițiunea, ci și portul, datinile și altele încă dovedesc, că rumānii māhaceni au venit acolo dintr' alt loc. Aceasta s'a întēplat în secul al XV-lea sau mai bine zicând la începutul seclului al XVI-lea, pentru aceea aduce în legătură tradițiunea perderea dela Māhaciu. De 'ntāiu putini la număr, rumānii s'au înmulțit cu încetul, reușind a goni sau a-și asimila pe sēcui.

Hașdeu foarte rău pricepe însă istoria, dacā crede, că rumānii au gonit, s'au au putut goni pre sēcui. Aceasta li-ar fi fost cu neputință a o face, esistând sistemul de apărare a sēcuiilor sub ducii transilvăneni. Ci s'au rumānisat sēcui, sau au perit, ceea ce e tot una; căci locul celor ce-au perit l'au ocupat rumāni, ocupând tot odată și datorințele acelora, ceea ce e lucru foarte natural. Mersul acestei rumānisări mi-l arată în câtva monumentele limbistice maghiare din Māhaciu.

Între anii 1580—1620 a fost popă în Māhaciu Grigor, care n'a dispus de o știință mare — zice Hașdeu, dela care le scriu acestea — însă atâta totuși a știut cât popurul său, pre a cărui samă a scris în limba populară.

Pre la anul 1600 începe a traduce pre rumāniă cărți religioase populare din limba slavică, intercalând în colecțiunea sa și o alta colecțiune de aceasta categoriă, care o a fost

făcut un popă anonim pre la anul 1550. Manuscriptu 4-o legat cu nește table de lemn obduse cu piele. Pe spatele legăturai stă scris latinește, că acesta a fost a ore-cuiva in Alba-Iulia în anul 1770. (Hașdeu nu-i spune numele). Acest manuscript e „Codicele Sturzan“, precum îl mumește Hașdeu, care acum se află în București, și pre care îl tractează per longum et latum învățatul rumân, în opul său „Limba rumână vorbită între 1550—1560.“ Tomul II. București 1880.

Marele op conține în sine:

Partea primă. Texturi Măhăcene 1590—1619; 1—136 pag.

Partea a doua. Călătoria maicei în iad. Dela pag. 299—385. 1)

Partea a III-a. Scrierea Apostolului Pavel, 403—432 pag.

Partea a IV-a. Cugetări în oara morții. 433—489 pag.

Acestea sunt texturile măhăcene, la cari Hașdeu adauge un apendice lung dela pag. 497—687, și o „Postscripta“ pre paginile 689—734. Un adevărat tesaur din scriptele bogomililor și din scripte de altă origine.

Pre pagina 153 a numitului Codice se află tatăl nostru scris în limba maghiară cu litere cirilice, și acesta e monumentul limbistic maghiar dela Măhăciu, despre care voi vorbi mai întâiu.

Ludovic Thallóczy, directorul arhivului finanțial comun din Viena, auzind despre acest tatăl-nostru s'a adresat cătră Ioan Bian, bibliotecariul Academiei din București, care la rogare a și lăsat să se fotografieze manuscriptul. Thallóczy mi-a trimis acest manuscript fotografat, însoțit de o disertațiune estensivă, încă în anul trecut prin 25. Februarium, pre care acum o transmit secretariului secțiunii noastre. Ajungându-mi abia acum timp spre studiarea monumentului limbistic din Măhăciu, pentru

ace'a a și rămas până acum opul lui Thallóczy la mine.

Tatăl nostru maghiar e scris cu litere cyrillice, K sau IC esprima pre k, iar T₁ arată, că consonanta e pură.

Cetește-l așa:

mi agiagaka, ki vagi menegebene;

szeteletesek te nevede;

Jujun te orozzagod;

legen te akaratudod mikipen menimeki-bän e felden is;

i mi kirnjärükät emden napiat adgiad nikik mo;

a se buceasd meg nekik-one a mi buneniket mikipen mi szi mege bucsetunk alenik veteteknek;

isi ne vegi keseteter, de szabadicsi goszosztolo;

merte tetedede a roszagu, atalom a deseg med oreki amen.

Precum se vede din text, foarte multe cuvinte sânt stricate, ceea ce e argument plausibil, că acela, care a copiat acest tatăl nostru, n'a înțeles limba. Aceasta o dovedește mai virtos schimbarea literilor și a locului acelora, p. e., emden, în loc de menden (tot), bunein- ket, în l. de bünein ket (păcatele noastre); precum și adaugerea literelor ne necesarie, p. e. kirnjärükät în l. d. kinyerünket (pânea noastră), menimekben în l. d. menyekben (în ceriuri); sau din contra, omiterea literelor trebuincioase, p. e. kesetet, în l. d. kísértet (ispită), sau în urmă schimbarea literelor: goszosztól în l. d. gonosztól (de cel rău).

Nenștiința limbei însă o arată mai virtos întrebuintarea unor silabe netrebuincioase, precum în akaratudod, tetedet.

De altmintea n'a fost lucru ușor a scrie sunetele limbei maghiare chiar și cu litere latine, — precum arată pentru esemplu Tatăl nostru scris de Pesti Gábor; cu atât mai mare greutate presupun literile cirilice. Căci într'acest alfabet nu se află literă pentru tonul ö, ü, precum nu se află nici în alfabetul latin; așadar' a fost necesitat să scrie feld în l. d. föld (pământ), jujum în l. d. jöjjön (se vină), bun în l. d. bün (păcat), orek în l. d. örök (etern). Pre gy îl înlocuiește sau prin gi, sau numai prin g, precum vagi = vagy; vegi = vegy, vigy; legen = legyen; pre ny sau cu ni, sau cu n, precum meneg-ben = menyekben =

1) Originalul grec astfel se începe: Ἀποάλυψις τῆς ὑπεραγίας θεοτόκου περ τῶν κολάσεων καὶ πῶς καὶ ὅπου κολάζονται καὶ περὶ μετανοίας etc. Mama lui Dumnezeu voinde a merge spre a vedea pedepsile eterne. s'a suit pre muntele olivetului spre a-se roga lui Dumnezeu, și rogându-se astfel zise: În numele Tatălui și a Fiului și a Spiritului sânt! scoboarăte archistratege Michail și-mi enarează pedepsile (se n'ntelege, arhangelul Michail numai decat e acolea, și-i spune ace'a ce a dorit Precurata fecioară, și ca să și vază ce'a ce a auzit, o conduce în iad etc)

(în ceriuri). Tonul *ty* obvine numai în cuvîntul *atya*, care e scris *agia*.

O proprietate --- care obvine și în monumentele limbistice mai vechi — adevărată intercalarea unei vocale între două consonante, precum și adaugerea aceia la finea cuvîntului, precum: *meneg-e-ben* în l. d. *menegben* (în ceriuri); *szetel-e-tesek* în l. de *szeteltesek*; *azon-o-kipen* în l. d. *azonkipen*; mai departe: *meneg-e-ben-e*, *neved-e*, *bucsetunk-u*, *szabadics-i*, *gonosztol-o*, *nevet-e*, *meg-e*. Odinioară am făcut să cetească un băiet din Feldioara Turdei. A cetit destul de bine, însă spre mirarea mea cea mai mare trebuî să observ, că el exprimă: *neved-e*, *bocsátunku*, *szabadits-i*, *gonosztól-o*. Atunci însă n'am cercat după cauză, că pentru ce exprimă astfel, și de unde a însușit aceasta latină rea: acum îmi pare rău, că n'am cercat cauza. O altă proprietate, ce se observă în Tatăl nostru scris cu cirile, și care s'a dezvoltat poate sub influința limbei rumâne ¹⁾ e lăsarea literei *n*, pentru exemplu: *nikik* = *nékünk* (nouă), după *Erdősi nikünk*; *alenik* = *ellenünk* (contra noastră), *kinyerük* = *kinyerünk* (pânea noastră). Astfel se poate găci cuvîntul miraculos *agia-gaka*. Ar voi să fie *Agiank* unde *k* s'a muiat în *g* pentru premergătoriu *n*, rămânând aceasta afară; apoi la *agia-ng* s'a adaus proteticul *a*; *asadar'* în loc de *atyánk* s'a făcut *agyaga*. Iar' următoriu *ka* e superfluu, însă scriitoriu l'a adaus deoarece n'a înțeles limba.

Eu cutez a asera așa ceva, că acela, care a scris pentru prima-oraș Tatăl nostru cu litere cirilice, știindul acesta pre de rost, a însirat literile lângă olaltă după sunetul acelora; scriitoriu sau decopietoriu acelora neînțelegând limba a comis erorile scripturistice (ortografice).

Dar' oare pentru ce era lipsă de acest tatăl nostru schimonosît? Răspunsul la aceasta ne enarează o fasă etnografică, care ne dă deslușirea următoare.

Vorbind odată, cu preotul de confesiunea evangelică din Brașov, despre relațiunile naționale și religionari, Dlu părinte mi-a spus, că mirenii evangelicii garmâni din partea orașului din afară nu arare-ori îl roagă să le înmorminte morții, rogându'l ca numai Tatăl nostru

¹⁾ A convent-ból lett az oláhban kuvent, contra-ból cãtrã, cantonból lett katun stb. Din cuvîntul convent s'a făcut în l. română cuvînt, din contra cãtrã, din canton cãtun etc.

să li-l zică în limba germână. Însă el, zice le îndeplinește prea bucuroș toată funcțiunea în limba germână, dacă doresc: însă ei se îndestulesc și numai dacă le zice Tatăl nostru în limba lor. Ceea ce fac evangelicii germâni din Brașov numai din *comoditate*, fiind mai aproape de ei preotul evangelic maghiar, ca cel germân, aceea o au făcut în multe locuri ale Transilvaniei maghiarii din *necesitate* în secul al XVI-lea. — Ne avînd preoți maghiari, au recurs la preoții rumâni, și s'au îndestulit cu aceea, dacă preotul rumân le-a recitat Tatăl nostru în limba maghiară. În Transilvania și preoții maghiari, catolicii întocmai ca și necatolicii, erau domni. În care comună numărul credincioșilor a scăzut, ori din ce cauză, acolo nu prea mergea preotul maghiar spre împlinirea funcțiunilor besericești. La rumâni însă era în datină să aibă popă și numai 5 ori 6 familii; rumânul așadar' nici când n'a avut lipsă de preot străin, în neci o împrejurare. Însă maghiarul, să fi fost catolic, ori ne catolic, deja în secul al XVI-lea avea lipsă foarte adeseori de preot străin, și acesta era popă rumân, care se afla în tot locul. Preotul înmormântătoriu putea zice bine sau rău Tatăl nostru maghiar, acela totuși îndestulea precei întristați.

Fiind preotul rumân asemenea celorlalte economi, arînd și cosînd el însuși în persoană, a fost în atingere mai de aproape cu acești locuitori, ca alți preoți. Era de lipsă să boteză: preotul rumân îndeplinea și aceasta funcțiune. Botezul și înmormîntarea erau cei mai diligenți missionari atît în celea religioase, cît și în celea naționale. Căci la care familie îndeplinea preotul rumân botez sau înmormîntare, cea curund să și făcea rumână. Astfel a dispărut în multe locuri înpuținații locuitori maghiari. De altmîntea și domni maghiari mai bucuroș vedeau în dominiile lor preoțimea rumână, decât cea maghiară.

Așadar Tatăl nostru din Măhaciu scris cu litere cirilice e de însemnătate din punct de vedere al necesității și nu din punct de vedere limbistic.

Bogomilismul l'au introdus în Transilvania preoții rumâni, cari la început erau slavi și bulgari. E de lipsă dar' de puțină deslușire despre bogomilism și de aceea, ca să înțelegem fenomenele obveniente între rumâni. De

altmintrea nici istoria maghiară nu poate trece cu vederea aceea mișcare spirituală, care a fost ajuns la putere slavii din Balcan, și pre care între, subnumele de patarenus la instigarea papilor, regii maghiari cu oștea au voit să o extirpe.

În orient viind în atingere creștinismul cu parsismul, care propunea două principii supreme: principiul bunului și al răului, și creștinismul a împrumutat acest dualism. În anul 660 Constantin, care cetea cu diligență nespună epistolele apostolului Paul, a înființat în Kibossa o comună paulicană, ca un adevărat învățăcel al apostolului. Paulicianii numai decât s'au și răslățit în toată Asia-Mică. Intre altele nu puteau suferi nici icoanele în biserică. Un alt fondator al acestei confesiuni fu Sergiu († 835). Confesiunea aceasta s'a și luptat, sub conducerea lui Korbea, ca-să-si poată asigura esistența.

În anul 970 imperatul Ioan Tsimiske i-a adus în Thrakia, așezându-i în Philippopoli și jur, ca apărătorii graniții în contra bessilor, cari, prin desele lor invasiuni, nelinișteau peninsula balcanică. Aici paulicianii domniau așa zicând aproape independenți. Istoria lor de aci încolo o știm mai vârtos din istoria scrisă de Anna Komnena (Alexias). Anna, fiind adevărată fiica lui Alexiu Komnena (1081—1118), a descris istoria tătâne-său și a tîmpului aceluia († 1148). Luptându-să Alexiu contra normanilor (1081—1085) paulicianii l'au părăsit cu infidelitate, din care cauză el ia și pedepșit aspru, ma în anul 1115 fiind în Philippopol i-a și convîrtit atât prin învățături, cât și prin daruri. Pentru aceea Anna îl numește apostolul al treisprăzecelea. Rescolându-să contra Philippopolului Alexiopolul (orașul lui Alexius), care a primit în sinul său pre paulicianii po-căiți, acolo a încetat aceasta confesiune, însă numai pentru aceea, ca preste vreme scurtă să erumpă într'un alt loc.

Adevărat călugărul Basilus și-a adunat în jurul său 12 învățăceli, ca toți atâta apostoli și precum ne enarează Anna Komnena a înnoit erorile manicheilor, a paulicanilor și a euchiților (cei ce se roagă bine ¹⁾). Confesiunea

¹⁾ Euchiții credeau, că la naștere în fiestă, care om se așază un spirit rău, pentru aceea se născuieau a-l alunga pre acela prin rogiuni continuă.

aceasta nouă ajungend la putere a disprețuit și hierarchia, numindu-să pre sine confesiunea bogomilică, adevărată implorător misericordiei divine. — Cuvântul bogomil, care e de origine slavică, dovedește că, aceasta confesiune s'a întărit mai vârtos între slavii, bulgarii și sârbii din Balcan. Alexiu a voit a convîrti și pre Basiliu, însă nesuccesându-i nici prin știința-i teologică, nici prin astuțiune, în anul 1116 l'a ars, precum descrie Anna destul de detaliat. Însă Anna nu ne comunică învățăturile bogomililor, deoare-ce-i rușine precum zice ea (mă reține rușinea, precum zice undeva frumoasa Sapho = ἀλλὰ με κολύει καὶ αἰδώς, ὡς πού φησιν ἡ καλὴ Σαπφώ), însă îndreaptă pre cetitor la Euthymin Zygadenus, care la mandatul tătâne-său a scris un studiu teologic sub numele *Panoplia dogmatică*, în care a combătut și învățăturile bogomililor. ²⁾

¹⁾ Anna Comnena, Alexiadis lib. XV. 9. — Învățăturile bogomililor se pot cunoaște din *Panoplia*. *Panoplia* (armătură completă) lui Zygadenus o a edat Gieseler în Göttinge în anul 1842. Eu numai cuprinsul acela îl cunosc dintr'aceasta, pre care îl comunică Gieseler în istoria lui bisericăscă. (Lehrbuch J. Kirchengeschichte. Zweiten Bandes zweite Abtheilung. Vierte Auflage. Bonn, 1843 pe paginile 679—684). *Panoplia* are XXIV. de tître. Gieseler are cunoștință și de edițiunea din *Tirgoviste* din 1710 (nu din 1711), a cărei tître întreg voiu scrie aici așa precum se află acela în „Nouveaux mélanges Orientaux“ (Paris, 1886 p. 582) :

Πανοπλία δογματικὴ Ἀλεξίου Βασιλέως τοῦ Κομνηνοῦ, περιέχουσα ἐν συνόψει τὰ τοῖς μακαριοῖς καὶ θεοφόροις πατράσι συγγραφέντα, εἰς τάξιν δὲ καὶ διακριμένην ἁρμονίαν παρὰ Ἐδδουμου Μονάχου τοῦ Ζιγαδηνοῦ τεθέντα. Ἐπὶ ἀνατροπῇ καὶ καταφθορᾷ πῶν δυσσεβεστάτων δογμάτων τε καὶ διδαγμάτων τῶν ἀθέων Αἰρεσιάρχων, τῶν κακῶς τῆς ἰεῶς αὐτῶν θεολογίας λυστησάντων. Ἀφιερωθεῖσα ἐπὶ τοῦ εὐσεβεστάτου, ὕψηλοτάτου καὶ θεοσεπέτου ἀθλήτου καὶ ἡγεμόνος πάσης Οὐγγροβλαχίας κυρίου, κυρίου Ἰωάννου Κωνσταντίνου Μπασαράμπα βοεβόδα του Μπραγκοβάνου τῷ ἐκλαμπροτάτου καὶ σοφωτάτου υἱῷ αὐτοῦ, κυρίῳ, κυρίῳ Στεφάνῳ βοεβόδα Μπραγκοβάνῳ παρὰ τοῦ πανιερωτάτου καὶ λογιωτάτου Μητροπολίτου Δύστρας κυρίου, κυρίου Ἀθανασίου, οὗ καὶ τοῖς ἀναλώμασι νῦν παῶν τετυπωται παρὰ τῷ πανιερωτάτῳ, λογιωτάτῳ, καὶ θεοπροβλήτῳ Μητροπολίτῃ Οὐγγροβλαχίας κυρίῳ, κυρίῳ Ἀνθίμῳ τῷ ἐξ Ἰβηρίας. Ἐπιμελεῖται καὶ διωρθώσει Μητροφάνους Ἱερονομάρχου Γρηγοροῦ τοῦ ἐκ Λοδωνῆς. Ἐν τῇ ἀγιωτάτῃ μητροπόλει τῇ ἐν τῷ τῆς Οὐγγροβλαχίας Τερροβόστῳ: Ἐν ἔτει ἀπὸ θεογονίας χιλιοστῆ ἐπτακοσιοστῆ δεκάτῳ. Κατὰ μῆνα Μάιον.

Panoplia dogmatică alui Alexius Komnenus, în care 'su adunate în ordină și armoniă corectă scrierile inspirate ale sântilor părinți de călugărul Euthymius Zygadenus, spre răsturnarea și nimicirea în-

Zygadenus explică foarte bine cuvântul bogomil, scriind astfel: Bog în limba bulgară însemnează Dumnezeu, milui: „îndurate spre noi“. Așadar la ei cuvântul Bogomilos atâta însemnează: cei ce cer îndurarea lui Dumnezeu. (Βόγ μὲν γὰρ ἡ τῶν Βουλγάρων γλῶσσα καλεῖ τὸν θεόν, μίλουι δὲ τὸ ἐλέησον Εὐὴ δ' ἔν Βογό-μιλος κατ' αὐτοὺς ὁ τοῦ θεοῦ τὸν ἔλεον ἐπισπώ-μενος). După Zygadenus dogma principală a bogomililor e aceasta. Acel demon, pre care Mântuitorul îl numește Sătana, ei îl numesc Sătana-el, care încă e fiul lui Dumnezeu Tatăl; și încă cel mai bătrân, care a fost mai înainte de logos; Sătana-el și Christos așadar 'su consăngeeni. Sătana-el a cuprins locul al doilea după tatăl său fiind chivernisitorul căsiei, a șezut de-a dreapta tatălui, fiind de o formă și de o înfățișare cu acela. Însă s'au îngâmfat, și dobândind pre sama sa o parte din îngeri, au dorit să fie cinstit ca Dumnezeu.

Observând aceasta Dumnezeu numai decât l-a aruncat din ceriu cu îngeri cu tot. Dacă Dumnezeu a creat ceriul și pământul, și eu voi crea un alt ceriu și un alt pământ, zise Satanael. A și creat; însă făcând și om, n-a putut însufla în el și spirit. L-a rugat deci pre vătărarilor și articilor de credință rea a haeresiar-cailor necredincioși, cari învățături vor resturna teologia lor.

Dedicată, înțeleptului și gloriosului voivod Ștefan Brancovean, fiul voivodului Ioan Constantin Brancovean Băsărab, prea grațiosului, prea naltului și de Dumnezeu încoronatului domn al Ungrovlachiei întregi, de Athanasiu Silistreanul metropolitul cel mai sânt și cel mai vesir, cu speșele căruia acuma s'a tipărit pentru prima dată prin Domnul Anthimiu Iberianul, metropolitul cel mai sânt și cel mai vestit al Ungrovlachiei. Sub auspiciile și redacțiunea lui Grigoriu Metrophan Hieromonach din Dodona.

În cetatea prea sântă a Ungrovlachiei, în Tirgoviște, după nașterea lui Christos în anul 1710, în luna lui Maiu.

Din stilul diplomatic a acestui op, se pot ceti și adevărințe istorice.

În edițiunea din Tirgoviște nu se află Pano-
plia completă, după cum zice Giesler, deoarece din
titlele (capetele) prime a rămas multe afară dintre
acelea ce se referesc la sânta trinitate; iar' titlul al
XXIV, care vorbește contra mahomedanilor, e lă-
at cu totul afară. Acesta l'a lăsat afară cu voia Grigoriu
Metrophan Hieromonachul din Dodona, deoarece în
1710 în Ungrovlachia n'a fost iertat a scrie contra
mahomedanismului, și a eda un astfel de op pe spe-
șele metropolitului din Silistrea. Pentru aceea a re-
dactat Grigoriu edițiunea.

Tatăl seu, ca să însufla în om spirit, și acela va fi comun. Fiind Dumnezeu bun, a însuflat spi-
rit în omul creat de Satanael etc. etc ¹⁾

Pre hierarchi și sântii părinți îi contem-
neaza, ca pre adorătorii (iconomachi) de icoane
numai pre iconoclosti îi țin de credincioși
adevărați. Zic cumcă dracii se tem de bogomi-
mili, însă de alți oameni nu se tem. Nu cin-
stesc crucea. Disprețuesc cărțile lui Moise;
numai psalmii, cei 16 profeți, celea 4 evanghelii,
faptele și epistoalele apostolilor, precum și
apocalipsul lui Ioan le țin de cărți inspirate
de Dumnezeu.

De rugățiune îl țin numai Tatăl nostru,
acesta îl zic de 7 ori pre zi, iar' noaptea de
cinci ori etc. etc. Deosebii au cinstit scriptele
apostolului Pavel etc.

Am zis, că preoții rumâni, cari de co-
mun erau bulgari, au adus bogomilismul și în
Transilvania.

Acest lucru îl dovedesc și oameni de
naționalitate străină, George Reicherstorffer,
sas transilvanian, ca deputatul lui Ferdinand
în mai multe rînduri în Moldova. astfel scrie
despre țara aceasta (1521—1532), că poporul
cunoaște pre Christos și cei doi apostoli ai
lui, și că urmează dela început cu venerațiune
și pietate mare credința sântului Paul. ²⁾
Adalbert Wurmloch, învățător din Bistrița, în
1546 îi scrie lui Ioan Hers în Breslau: că
poporul rumân din Transilvania în multe se
deosebește de celealalte; învățătorii și popii
rumânilor cetesc evangeliile și epistolele apos-
tolului Paul, însă nu în limba poporului, ci
în limbă străină, care noi o numim limbă ră-
țască. (Legunt evangelia et epistolas Pauli,
non sua, sed peregrina lingua, quam nos vo-
camus: die Raczische Sprache.) Și astfel s'a
format între sașii din Transilvania zicala:
„Ia lăsat acolo ca sântulu Paul pe rumâni (er
hat Sie verlassen, wie Sanct Paul die Bloch),

¹⁾ La Gieseler în locul citat: Der griechische
Text ist in Tergovist in der Walachei 1711 (mai bine
1710) fol. gedruckt, aber mit Auslassungen in den
ersten Titeln über die Dreieinigkeit, u. mit Weglas-
sung des ganzen Tit. XXIV. gegen die Mohan-
damer. Titul XXIII. vorbește contra bogomililor.

²⁾ Moldaviae Chronographia. De sitibus et mo-
ribus Moldaviae gentis. „Christum et duos aposto-
los agnoscit ac S. Pauli, ut ipsi volunt, religionem
hactenus, jam inde ab initio non sine summa vene-
ratione et pietate coluit.“

Insuși Hașdeu scrie astfel: dela 970—1650, adecă șesă sute de ani au influențat bogomilismul asupra rumânilor deși neobservat. Și voiesc a explica acest fenomen parte prin paiciința clerului rumân, care n'a voit a observa micile deosebiri, parte prin neștiința aceluia, din care cauză n'a putut face deosebire absolută între eres și ortodoxia.

Iată popa Grigoriu din Măhaciu nu era om prost și nu era nici eretic, căci altmintea n'ar fi decopiat cu atâta îngrigire un chatechism ortodox; și totuș a introdus credințe apocrife numai și numai din lipsa unei solide instrucțiuni teologice. Cu atât mai ușor s'au împedecat în bogomilism popii simpli. Hașdeu, ca om ortodox, voiește a apăra preoții rumâni. Eu însă așa observ, că greșelile bogomilice sau mai bine zis poveștile, față de cari a fost impotentă biserica rumână, au stimulat pre Rákóczi I. spre a demânda scrierea renumitului chatechism, și spre aceea, ca să introducă în biserică limba poporului, limba rumânească în locul limbei „rățești“ sau slăvești.

Popa Grigoriu, la capătul traducerii epistoliei lui Christos, care a căzut din ceriu spre întorcerea oamenilor, a scris în limba slavă: „S'a scris în luna lui Martie a 19 zi în zilele împăratului Sigismund Bători (ve dne Batr Zsigmond kraiu), când a fost bătut Mihaiu la Miraslău, la anul 7108 după Adam, și 6000 după Christos. Iarăș un document istoric de mare însemnătate. Sub ducele Bethlen s'a fost început traducerea testamentului nou, care apoi la finea domniei lui Rákóczi I, în 1648, s'a și tipărit. În titlul testamentului nou rumânesc cetim, că acela s'a tradus din isvor grecesc și slavonesc, și s'a tradus și tipărit cu cheltuielile Măriei Sale George Rákóczi craiul Ardealului, Belgrad în luna lui Ianuarie 1648. Precuvântarea se începe astfel: Predoslovie către Măria Sa craiul Ardealului. *Cipariu* ține de eroare intitularea de „craiu al Ardealului“, deoarece Rákóczi a fost numai principe și nu craiu¹⁾. Și eu așa credeam odinioară, că numai din lingușire și nu din fidelitate diplomatică îl

¹⁾ Crestomatia sau Analecte literare. B l a j 1858. IX—XXXVIII.

numeau craiu pre George. Insă Rákóczi observăm, că și popa din Măhaciu Grigoriu îl numește pre Sigismund Bători în 1600 craiu în manuscriptul său, care n'a ajuns în publicitate și prin urmare nici n'a avut intențiunea de-a se linguși. Titlul de craiu l'a introdus diplomația turcească. Ioan Sigismund I și al II au fost craii recunoscuți de Sultanal; dela acestia a trecut titlul de craiu la Bătorești, Bethlenești și Rákóczești. Rumânii dar' au numit pre principii transilvăneni de crai conform diplomației turcești²⁾. Dar', că oare Mihaiu Apafi a fost astfel intitulat, nu știu.³⁾ Popa din Măhaciu în 1600 pre Sigismund Bători îl numește craiu, însă pre Mihaiu numai principe: atare deosebire mare a făcut între principele Transilvaniei și voivodul rumân. Istoricii rumâni mai noi îl arată pre Mihaiu într'altă coloare, și nici decum așa precum a fost, precum dovedește istoria.

Monumentele limbistice Măhacene, precum se vede, isu de momentuositate mare nu numai din punct de vedere etnografic, ci și istoric.

²⁾ Adevereste și Warner Levin, legatul republicii olandeze din Constantinopol, unde a fost zece ani, care în 22 Martie 1662 a scris staturilor olandeze (Illustrissimi et Potentissimi Domini, Domini mei Clementissimi), că capitulația engleză s'a legat în 18 Februarie. Legatul englez a fost insistat pre aceea, ca și împăratul lui să fie numit *Padisah* ad normam celui francez „sed non potuit obtinere“. Adecă diplomația turcească pre imperatul englez l'a numit numai *Krol* numind astfel și pre principii feudali ai Ardealului. „Facta postea mentio tituli *Krol* regis, quo cum Turcas adeo promiscue uti dicerem, ut etiam tributarios suos principes Transilvaniae eo indigitarent, subiecit (adecă legatul englez), instantius se ursisse, ut pro eo verbum *Padisah*, regi Galliae tribni solitum, suo quoque regi concederetur, sed non potuisse obtinere; promissum vero, illud deinceps Galliae regi non esse impertendum“. Levini Warneri, de rebus Turcicis epistolae ineditae. Edidit G. N. Du Rien, bibliothecae Universitatis Lugduno-Batavae praefectus Lugduni Batavorum, 1883 pre pagina 77. —

³⁾ Da. Dovedeste și „*Sicriul de aur*“ din 1683 care s'a tipărit „cu porunca și îndămnarea Marie-sale Apafi Mihaiu craiul Ardealului.“ Redact. Un gariet.

ROMANȚIERI UNGUREȘTI.

(Biografii).

I. *Baronul Nicolau Jósika.*

S'a născut în 1794 28 apr. la Turda. Părintele său de același nume era un bărbat foarte erudit, se purta cu o deosebită interesare față de afacerile publice și petrecea cu atențiune toate evenimentele politice; mamă-sa cont. Eleonora Lázár era o femeie veselă, talentată și amabilă, pre care toți o iubeau pentru înșușirile-i frumoase.

Anii copilăriei și i-a petrecut în domeniul părintesc din Bileag, comună săsască lângă Bistrița. Acolo a învățat săsește și nu odată trebuia, ca micul Nicolau, dacă vineau oaspeți la casă, să peroreze săsește spre marea delectare a oaspeților.

La anul 1799 morind mamă-sa, cu ceialaltii doi frați ai săi fu primit la sine de bar. Ana Bornemissa, soția baronului Emeric Jósika, în Feneșul-Rumănesc, unde a petrecut cinci ani.

În 1804 ca gramatist deal doilea an a mers în convictul piariștilor la Cluj, unde până în 1811 și făcând și absolvă studiile. Asupra dezvoltării de caracter a copilului vioiu, dar bun la inimă și ușor la învățat, a încurs tare schimbarea deasă a educătorilor săi, cari în diverse privințe eserciau influință asupra lui, dar „nulla dies sine linea”, încă în copilărie deveni principiul său, care apoi nici în cele mai varie cazuri a vieții nu l'a părăsit.

Dintre mentorii săi mai bucuros își aducea aminte de eruditul Lenoir Dubignon, de Holsmay și de profesorul filologiei Ioan Gul, unul dintre cei mai talentați piariști; acesta în decurs de șapte ani i-a fost educător.

„Era neprevăzută inventura greșelilor mele, însă cu două: cu trândaviă și inimă rea nime nu mă putea acusa”, scrie într'un loc însuși Jósika, iar într'altul: „mai certăreț și mai întrecut copil, ca mine doară n'a mai fost pe lumea aceasta mă mir că educătorii nu m'au tăiat de viu în patru!” Cea mai plăcută ocupare-i era literatura clasică și istoria.

Făcându-și studiile, în 1811 cu învoirea părintelui său păși de cadet în regimentul de dragoni al lui Eugen, ce staționa în apropierea

Brașului, însă regimentul acesta în 1812 păși hotărârele Ardealului în vreme crâncenă de iarnă și Jósika și începă un period nou din viața sa plină de suferință și neajunsuri. Ferice că a putut suporta torturile marșului de iarnă din 1812.

Mai un an și jumătate petrecu Jósika în Polonia, de unde apoi regimentul a mers în Italia.

În călătoria sa mai tare l'a surprins frumuseța naturii. Dacă se opreau câte într'un loc romantic, el cu oarele deplin fantaza la vederea panoramei din jur, și se adănci în admirarea figurelor munților, și a lacurilor, cari sara la lună luceau ca niște lespezi de metal.

La începutul lui martie din 1813 deja era în Silezia, unde fu promoveat la rangul de locotenent. De aici prin Austria și Tirol ajunsă pe pământul promisiunei, în Italia-Superioară, unde numai decât s'a împretinit cu clasicii italieni, cetea cu diligență pre Dante, Tasso, și de nu căpăta pre alții, atunci pre Metastasio și Goldini. Petrecu în Padua, Vicenza, Mailand, făcând excursiune în Veneția, Triest și Fiume.

Pe acest timp cade și primul conflict serios cu inamicul, în care luă și el parte și care poartă numele de „Lupta dela Mincio” (1814 febr. 9).

Martorul vitejiei sale bar. Gabelkoven călări la dânsul și-i zisă: „Bravo Jósika! Sie sind Oberlieutenant!” Așa deveni Jósika locotenent primar, până când mai târziu contele Colloredo îl denumi de căpitan.

Regimentul Colloredo, atunci petrecea în Viena în serviciu de curte, unde înaintea lui Jósika se desfăcă o lume cu totul nouă. Încă numai de 21 de ani era, când primă dignitatea de consilier al cabinetului.

Mai târziu luă parte în expedițiunea franceză; căci Napoleon reîntorcându-se de pre insula Elba și ținându-și intrarea de triumf în Paris, Austria iară apucă arma.

Trecând bătaia s'a răntors la Viena, unde s'a apucat cu o nespusă diligență la studiarea literaturii franceze; cetă romane, ce

până acuma n'a prea făcut, înveța cu atențiune pre Leibnitz și Kaut, și poeții seclului trecut.

În Viena s'a cunoscut cu Elisabeta Kállay, fiica lui Leone Kállay, pre care nu preste mult timp o a condus la altar, însă căsătoria sa din început luă un colorit prosaic. Jósika se sînți înșelat și adêncindu-se în cugetări își cerca mângâiere în călătorie și alte ocupări intelectuale.

Avea prunci, dar' totuși nu era fericit cu soția sa, care nu-l pricepea și așa în inima lui se născu o lume întunecoasă, începă a o urî.

În 1824, după moartea tătâne- sêu s'a mutat în Ardeal, unde mai mult ședea la Surduc și la Braniște. Surducul avu o înfluiță mare asupra vieții sale literare. Pietate și însuflețire îl leagă de locul acesta. Aici zac osămintele părintelui sêu tocmai în locul, unde Francisc Rákoczy al II-lea după lupta dela Creaca ultima oară a prânzit în Ardeal cu Stefan Csáky, domnul de atunci al Surducului. Aici în Surduc a scris pe „Zolyomi“ apoi pre „Abafi“, care însă numai în Pesta l'a finit și din care o parte a cetit lui Paul Szemere, iar' pre Zolyomi îl comunicasă cu Bajza.

Jósika în 1831, ca să-și crească copii s'a mutat la Pesta, însă preste o jumătate de an iarăș s'a reîntors în Ardeal cu inima frântă, unde toată mângâierea numai în ocupări literare și politice și-o afla.

În 1834 îl vedem în dieta din Cluj în partida liberală. Aici țină prima vorbire politică la îndemnul lui Nicolau Vesselényi.

În 1836 îl vedem în mâinile publicului cetitor primul roman: „Abafi“, despre care criticizatoriul Tornai (Szontagh Gusztáv) așa scrie „Uraim le a kalappal!“ (Domnilor, jos cu pâlăria!). Academia încă a grăbit așa esprima onoarea prin aceea, că l'a primit în sînul sêu; asemenea și societatea Kisfaludy.

În 1840 6 febr. cu repășirea lui Andreiu Fáy deveni director la societatea Kisfaludy; în 1841 12 oct. tot la aceea societate fû ales de președinte, care oficiu apoi la obținut până în 1847.

A doua mutare la Pesta îi creă fericirea; aici s'a cunoscut cu baronesa Julia Podmaniczky, pre care] ființă nobilă apoi o adorasă. Soția sa informându-se despre aceasta

aruncă pedeci în calea căsătoriei bărbatului sêu cu Julia Podmaniczky, însă Jósika trecu la religiunea reformată, se începă procesul divorțial, care însă 11 ani durează și așa pre Julia numai atunci o putusă conduce la altar.

Și au fost fericiți!

La dieta din Cluj convocată pre 29 Maiu 1848 prin guvernătoriul contele Josif Teleki, participasă ca deputatul Solnocului-Mediu, și tot în acelaș an în dieta dela Pesta din 2 Iulie îl vedem ca membru al tablii de sus.

Casa magnatilor în comisiunea honvezască denumește trei membri, dintre cari unul, cu privire la Ardeal, era Jósika.

În aceasta calitate urmărește guvernul la Dobrițin, Seghedin și Arad. Când Kossuth devine guvernător plenipotențiar, pre Josika îl denumește de membru al tribunalului de pardonare. Acesta e ultimul oficiu în patria sa, căci după depunerea armelor dela Világos a fost silit a fugi în străinătate.

Cu pasportul, ce-l adeverea de morav, ajunsă până la Lipsca, aici se întelnî cu soția sa, apoi mai ântăiu a fost primit într'un castel thuringinean al baronesei Bülow, amica soției sale, iar' după aceea se așeză la Brusela, capitala Belgiei.

În 1850, la 9 Ianuar guvernul din Viena citasă pre refugiați înaintea auditoriatului din Pesta. Vre-o câțiva să reînturnară, dar' ceialalți „în contumaciam“ să judecară, și „in effigie“ s'a spăuzurat, între ei și Jósika.

„Voiau să facă mort pre acela, care deja era nemuritor“, zice Jókai.

Aici în Brusela toată speranța și-a pus în condeiul deja admirat, a scris și romanele lui unul după altul ajunsă în patriă, firește toate sub titlul: „Eszther szerzője“ (Autoriul Elisabetei), iar' soția sa a deschis neguțatorie de dîntea.

În 1864 se mută la Dresda, unde tare îl îmbucură onoarea, în care îl împărtășiră femeile maghiare. Aceasta a fost un album frumos, pentru care apoi el le dedică romanul „Sziklarózsa“ (Flori de stâncă). Acesta i-a fost ultimul roman; a murit în 1865 febr. 27.

Operile lui Jósika de mai mare însemnătate sînt:

„Írány“ (Direcție.) Cluj 1835. — „Vázlatok“ (Schită.) Cluj 1835. — „Abafi“ 2 vol.

Pesta 1836. — „Zolyomi“ Pesta 1836. — „A könyelműek“ (Ușoraticii.) 2 vol. Pesta 1837. — „Az utolsó Báthori“ (Ultimul Báthori) 3 vol. Pesta 1837. — „A csehek Magyarországon“ (Cehii în Ungaria.) 4 vol., Pesta 1839. — „Adorjánok és Jenők“ tragedie în 3 acte. — „Élet és Tündérhon“ (Viața și țara Zinelor.) 3 vol. Pesta 1858. — „A két Barcsai.“ (Cei doi Barcsai,) dramă în 4 acte, Pesta 1845. — „Eszther“ 3 vol. Pesta 1853 — „A szegedi boszorkányok“. (Strigoile dela Segedin) 3 vol. 1854. — „Jő a tatár“. (Vine tătarul), 4 vol. 1856. — „Pygmalion“ 2 vol. 1856. — „Két királynő“ (Două regine) 3 vol. 1857 etc. etc.

II. Baronul Iosif Eötvös.

S'a născut în 1813 10 sept. în Buda. Tatăl său Ignațiu Eötvös a fost deregător guvernamental, primul cancelar, iar' mai târziu tesaurar, care și din fiul său încă a voit să facă oficial burocratic, pre care însă chie-marea l'a îndreptat pre alta carieră. Anii copilăriei i-a petrecut în Bu-la și Ersci lângă mamă-sa bar. Ana Lilien, o femeie sentimentală, a cărei delicătețe tinerul Eötvös încă și le-a însușit. Mamă-sa și mai târziu avu mare influință asupra lui. Nu înzădar și-a ales de motto la opul „Gondolatok“ (Cugetări) o pareneză a mamei sale: „Nū crede ideii, căreia-ți contrazice inima“. — La casa părintască primii o creștere îngrigită, dar' tot-odată întrecută și unilaterală.

În apropierea mamei sale, germână de origine, limba maghiară o negleşe, ce apoi și mai târziu încă o putem observa în vorbirea lui. Când a fost de șapte ani fu trimis în gimnasiul din Buda. Aici s'a întemplat, că conșcolarii săi se retrăgeau de cătră el, nu voiau să șeadă lângă el, și când fură întrebați pentru aceasta au răspuns, că nu vor să șeadă lângă copilul unui trădător de țară. Aceasta dechierațiune a conșcolarilor săi la măchnit adênc, și-a întrebat pre educătorul său Pruzsinszky: drept e, că tatăl meu e trădător de țară? „Acela a fost moșul teu, acela e tatăl teu și acela te gați și tu să fii — îi răspunsă restit Pruzsinszky — dacă încă nu știi bine ungurește“. Acest răspuns și mai tare i-a rănit inima smțitoare, și-și propusă firm, că va învăța ungurește, și talentul, care i-l'a dat natura, îl va folosi spre înaintarea binelui

comun și înflorirea patriei. Precum și-a purpus așa a și făcut. În scurt timp arêta un oare care progres în limba maghiară, și pre lêngă aceea și ștudiile școlastice și le făcea cu succes strălucit așa încât în 1831 a ascultat filosofia și iura și cu amicul său Ladislau Szalay cu o adevărată pietate frecventa oarele ultraistice ale lui Ștefan Horvát. Făcându-și ștudiile universitare, tatăl seu l'a ales de subnotar în Comitatul Albei. El însă n'a avut ceva mare plecare de-a fi oficial, dar' s'a supus voinții tatălui său, dară în 1832 deschizându-se dieta din Poson, și el încă grăbi acolo. Aici se cunoscă cu Kőlcsey renumitul poet și membru al dietei. Operile lui Kőlcsey deja le-a cetit toate, iar' vorbirile și le-a făcut adevărate obiecte de ștudiu. Asupra alegerei sale de carieră Kőlcsey esercia o influință mare. Dorința de-a servi într'un asemenea mod patriei, ca și Kőlcsey, — și-a ajuns culmea.

În 1835 a făcut censura de avocat, și în aceasta calitate a mers în Viena la cancelăria maghiară de curte, unde deveni concipist onorar, însă îndată în anul următor făcū o călătoria europeană, ca să-și înmulțască cercul cunoștințelor. Călători prin Franciă, Germania, Italia, Elveția, Hollandia și Anglia; deveni în legătură cu cei mai renumiți bărbați de stat ai Europei. În călătoria sa cel mai plăcut ștudiu i-a fost sistemul temnițelor, care pre atunci la noi era încă într'o stare maștehă. Productul ștudiului acestuia a fost „Vélemény a fogház-javitás ügyében“ (Opiniune în ceștiunea emendării temnișelor), 1838.

Când în 1838 esundarea Dunării a acoperit cea mai mare parte a capitalei, Eötvös însuși ajutasă ca mântuitor, iară în anul următor în favorul lui Heckenast, editorul maghiar, greu cercetat cu ocașiunea esundării, susceptă redactoriatul „Arvikkönyv“-ului. Aici i-a apărut romanul „Karthausi“.

Eötvös deja avea mai multe opuri, parte tradusă, parte originale, însă adevărata sa activitate literară numai cu Karthausi se începe, a căruia idea o-a câștigat în călătoria sa europeană.

Al doilea roman alui Eötvös e „Notariul satului“ (A falú jegyzője) 1845, iar' în 1847 îi apare al treilea roman „Ungaria în 1514“

(Magyarország 1514-ben,) 3 vol., ultimul a fost „Surorile“ (A nővérek) în 1857.

Ca poet n'a aparținut nici poeziilor de mare efect, nici acelor de mare fecunditate. Lira sa e sentimentală. Toată ființa sa e mai mult spirit poetic, decât poet creator. Cele mai cunoscute poezii ale lui Eötvös sunt: „A vár és kunyhó“ (Castelul și coliba;); „A megfagyott gyermek“ (Copilul înghețat;); „Bucsu“ (Remas bun), „Végrendelet“ (Testamentul.)

Pe terenul dramei încă s'a încercat. Încă ca tânăr de 17 ani a tradus drama lui Göthe „Götz von Berlichingen“, și aceea alui Victor Hugo: „Angelo“. A scris însă și drame originale: „A házasság“ (Căsătoritorii,) comedie în 3 acte, „A bosszú“ (Răzbunarea), tragedie în 5 acte, și „Éljen az egyenlőség“ (Să trăiască egalitatea), comedie în 4 acte.

Despre maturitatea în politică și-a dat mai multe semne, așa în prima revistă maghiară: „Budapesti Szemle“, în a căreia redacțiune și el participa, i-au apărut două opere momentuoase: „Szegénység Irlandban“ (Miseria în Irlandia,) și „A zsidók emáncipátiója“ (Emanciparea Evreilor).

În 1841 cu amicul său Augustin Trefort competează la consiliul locușinător pentru concederea unei reviste lunare, ce avea să poarte titlul „Pesti havi irat“. Într'aceste Kossuth edă ziarul său: „Pesti Hirlap“, care cu tonul său audace cu cât deveni mai plăcut mulțimii, cu atâta mai tare pusă pe cugete pre cei ce îl temeau viitoriul țării, cum a fost d. e. Széchenyi, care apoi a și scris o carte în contra ziarului „Pesti Hirlap“ sub titlul: „Kelet népe“ (Poporul Orientului), admoniând pre Kossuth, să se lese cu maniera aceasta, ce poate aduce periclu asupra țării.

Cu aceasta se născu o polemiă între bărbații de stat ai Ungariei, între care vedem și pe Eötvös, răspunzând lui Széchenyi prin cartea: „Kelet népe és Pesti Hirlap“ (Poporul Orientului și Pesti Hirlap.)

Mai târziu când Kossuth abzisă de redigearea ziarului sus numit, editorul Landerer conrede lui L a d i s l a u S z a l a y redacțiunea, în care pășește și Eötvös. Ei doi, cu Csengeri, Trefort și alții apoi înființară un cerc, numit a centraliștilor. Eötvös în ziarul lor de mai multe ori scrie în contra guvernării comitatense, și întefește guvernare con-

stituțională, minister răspunzător. Artictele sale de acesta soi u apoi în 1846 le edă sub titlul: de „Reform“ Liptca.

În 1848 s'a înființat ministerul maghiar, în care și pe Eötvös îl vedem ca ministru de culte și instrucțiunea publică.

Însă între guvernul din Viena și între ministerul maghiar pre zi ce mergea creșteau contrastele, ce numai arma era chemată să le delătoreze. Eötvös vèzènd pericolul toate le proba pentru împăcare, dar' înzădar erau; deci se retrasă la Viena, iar' de aici la München, unde se ocupa numai cu literatura. „Pentru ce m'am depărtat? — scrie lui Csengeri — celuia ce mă cunoaște e ușor, iar' altuia e imposibil a-i explica Pre mine ceriul nu m'a creat de revoluționar!“

Cu retragerea sa primul product literar e «Ueber die Gleichberechtigung der Nationalitäten in Oesterreich» Liptca 1850, și pre basa acestuia cu un an mai târziu: „A XIX század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra“. (Influința ideilor domnitoare a secului al XIX-lea asupra statului.)

În 1850 iarăși se reintoarsă în țară trăind în retragere. A fost învitat la consiliul imperial, dar' n'a primit invitarea, deoarece el n'a fost abzis de autoonomia Ungariei. În ceștiunea aceasta a scris două pamflete nemțèști: «Die Garantion der Macht und Einheit Oesterreichs». Liptca 1859, și «Die Sonderstellung vom Standpunkte der Einheit Deutschlands» Liptca 1860.

În 1860, diploma din novembre, schimbă starca lucrurilor. Iară se conchiemă parlamentul, în care Eötvös s'a ales de deputat. În disputa asupra adresei ținu o vorbire escelentă, prin care a reprodus atențiune mare, dar' neavènd prospecte la o schimbare favorabilă a lucrurilor, iarăși s'a retras, însă nu pentru pausă, ci pentru lucru. De nou a scris un pamflet politic: «Nemzeti kérdés» (Ceștiune națională), și a înființat ziarul sèptămènar politic: „Politikai Hetilap“. Așa în realizarea împăcării, sancționată prin încoronarea din 1867, el încă a avut parte de mare însemnătate. Sub presidiul contelui Juliu Andrassy s'a înființat ministerul maghiar răspunzător de partida lui Deák, și în ministerul acesta Eötvös iară a primit postul ministrului de culte și instrucțiunea publică, care apoi l'a și obținut până la moarte.

Reîntorcându-se în 1850 din străinătate, a contribuit mult la reconstituirea institutelor literare. La societatea Kisfaludy fiind încă din anul 1847 președinte, a condus-o la o activitate nouă. Academia științifică în 1855 l-a ales de vice președinte, iar în 1866 de președinte. Aici a ținut vorbiri asupra lui Kazinczy, Vörösmarty, Kölcsey, Ștefan Széchenyi, Emiliu Desselwffy conte, și Ladislau Szalay. Vorbirile acestor fac opul: „Magyar Irók“ és „Állam férfiak“ (Scriitorii și bărbații de stat maghiari).

P'o formă a fost mare ca scriitor, ca orator, dar mai mare a fost ca cugetător.

A murit în anul 1871 la 2 febr.

Prin moartea lui națiunea, societatea și literatura au pierdut foarte mult.

III. Baronul Sigismund Kemény.

Baronul Sigismund Kemény s'a născut în anul 1816 din familia principească alui Ioan Kemény. Anii copilăriei i-a petrecut în casa părintelui său bar. Samuil Kemény; studiile și le-a început în școala catolică din Zlatna și și le-a continuat în Aiudul-Mare. Aici a studiat 11 ani, în a cărora decurs profesorul Carol Szász a avut mare influență asupra dezvoltării tinerului Kemény.

În 1834 deschizându-se dieta din Cluj, Kemény încă grăbește acolo, unde apoi i-să dă ocaziune a face cunoștință cu bărbații de stat ai Transilvaniei, și a-și înmulți cunoștințele pe terenul vieții publice.

Petrecând doi ani în domeniul său din Kapudul-Murășului, în 1837 merge la Târgul-Murășului, ca să-și câștige praxă în iură. Aici petrece doi ani, probându-și tot-odată talentul și pe terenul romanului și a istoriei patriei. Studiul despre „Cauzele pericolului dela Mähach“ (A mohácsi veszedelem okai) și romanul „Martinuzzi“, din care însă numai fragmente au eșit în Atheneul lui Vörösmarty, odată arătară, că Kemény pre unul și același teren cu unul și același succes, și de odată poate găsi și zidi materia analizei filosofice și a alcătuirii poetice.

Cam vre-o doi ani petrece la universitatea din Viena, unde ascultă științele naturale: anatomia, chimia, fiziologia etc., și pre studiile aceste de atâtea soiuri spiritul său puternic toate numai spre un scop le folosește, spre care deja i s'a pornit activitatea. Reîntor-

cându-se acasă primește conducerea redigerii ziarului „Erdélyi Híradó“, și tot-odată-și câștigă auctoritate ca publicist erudit, cu critică profundă și fără preocupățiune.

Însă pre lângă aceasta luera și ca poet; scrie romanul „Élet és ábránd“ (Viață și fantasiă), manuscriptul acestuia însă cu ocaziunea bombardării cetății Buda a perit; scrie pamfletul „A korteskedés és ellenszerei“ (Cortășirea și antidotele ei), însă numai partea primă, căci opusorul acesta întreg numai în 1842 la finit la Kapud, unde tot-odată începe a luera și la romanul „Gyulai Pál“.

Academia în 1843 îl alege de membru corespondent, iar Széchenyi îl provoacă să ocupe oficiul de redactor la foaia „Független“, ce voia tocmai să-o înființeze, însă Kemény se alătură la cerul lui Eötvös și Csengery. În 1846 apoi se și duce la Pesta și devine colaborator la jurnalul „Pesti Hírlap“; în anul următor finindu-și romanul „Gyulai“ călătorește în Italia, de unde reîntorcându-se Csengery îl alege de conredactor la „Pesti Hírlap“ și în parlament se prezintă ca reprezentantul Cetății-de-Piatră.

În această calitate urmărește parlamentul la Dobrițin și în 1849 în ministeriul de interne, ca consilier, se ocupă cu crearea legilor, și deși prima-ora era de partidul moderat, totuși mai târziu devine conredactor la „Republica“ lui Szemere. Cu finirea revoluției nu peste mult, scăpând din prinsoare, numai decât apucă peană să concentreze mințile națiunii, și guvernul din Viena cu națiunea maghiară, însă osteneala i-a rămas fără succes dorit. Națiunii i a căzut rău criticarea împrejurărilor nu de mult trecute prin cele două foi volante: „Egy szó a forradalom után.“ (Un cuvânt după revoluție) 1850, și „Még egy szó a forradalom után“ (Înc'un cuvânt după revoluție) 1851. *Guvernul lui Bach a rămas lângă parerea sa.*

Kemény acum se adresază către Simon Bánfay, redactorul ziarului „Pesti Napló“, și și cere loc articulelor sale, dar nu preste mult iară rămâne fără teren, căci redactorul pentru articulele aceste pline de dreptate fu depărtat din partea guvernului. Acum numai cu literatura se ocupa. Una după alta-i apar romanele și nuvelele: „Férj és nő“ (Bărbatul și femeia) rom. 2. vol. 1852., „Ködképek a kedély lát-határán“ (Chipuri de negură pre orizontul ini-

(Magyarország 1514-ben.) 3 vol., ultimul a fost „Surorile“ (A nővérek) în 1857.

Ca poet n'a aparținut nici poeziilor de mare efect, nici acelor de mare fecunditate. Lira sa e sentimentală. Toată ființa sa e mai mult spirit poetic, decât poet creator. Cele mai cunoscute poesii ale lui Eötvös sînt: „A vár és kunyhó“ (Castelul și coliba;) „A megfagyott gyermek“ (Copilul înghețat;) „Bucsu“ (Remas bun), „Végrendelet“ (Testamentul.)

Pe terenul dramei încă s'a încercat. Încă ca tîner de 17 ani a tradus drama lui Götze „Götz von Berlichingen“, și aceea alui Victor Hugo: „Angelo“. A scris însă și drame originale: „A házasulók“ (Căsătoritorii), comedie în 3 acte, „A bosszú“ (Răsbunarea), tragedie în 5 acte, și „Éljen az egyenlőség“ (Să trăiască egalitatea), comedie în 4 acte.

Despre maturitatea în politică și-a dat mai multe semne, așa în prima revistă maghiară: „Budapesti Szemle“, în a căreia redacțiune și el participa, i-au apărut două opere momentuoase: „Szegénység Irlandban“ (Miseria în Irlanda), și „A zsidók emáncipatioja“ (Emanciparea Evreilor).

În 1841 cu amicul său Augustin Trefort competează la consiliul locuîntorilor pentru concederea unei reviste lunare, ce avea să poarte titlul „Pesti havi irat“. În aceste Kossuth edă ziarul său: „Pesti Hirlap“, care cu tonul său audace cu cât deveni mai plăcut mulțimii, cu atîta mai tare pusă pe cugete pre cei ce îl temeau viitorul țării, cum a fost d. e. Széchenyi, care apoi a și scris o carte în contra ziarului „Pesti Hirlap“ sub titlul: „Kelet népe“ (Poporul Orientului), admoniînd pre Kossuth, să se lese cu maniera aceasta, ce poate aduce periclu asupra țării.

Cu aceasta se năcu o polemiă între bărbații de stat ai Ungariei, între care vedem și pe Eötvös, răspunzînd lui Széchenyi prin cartea: „Kelet népe és Pesti Hirlap“ (Poporul Orientului și Pesti Hirlap.)

Mai tîrziu când Kossuth abzisă de redigearea ziarului sus numit, editorul Landerer conrede lui L a d i s l a u S z a l a y redacțiunea, în care pășește și Eötvös. Ei doi, cu Csengeri, Trefort și alții apoi înființară un cerc, numit a centraliștilor. Eötvös în ziarul lor de mai multe ori scrie în contra guvernării comitatense, și intețește guvernare con-

stituțională, minister răspunzător. Articlele sale de acesta soi u apoi în 1846 le edă sub titlul: de „Reform“ Liptca.

În 1848 s'a înființat ministeriul maghiar, în care și pe Eötvös îl v. dem ca ministru de culte și instrucțiunea publică.

Însă între guvernul din Viena și între ministeriul maghiar pre zî ce mergea creșteau contrastele, ce numai arma era chiebată să le delătoreze. Eötvös vîzînd periclu toate le proba pentru împăcare, dar' înzădar erau; deci se retrasă la Viena, iar' de aici la München, unde se ocupa numai cu literatura. „Pentru ce m'am depărtat? — scrie lui Csengeri — celuia ce mă cunoaște e ușor, iar' altuia e imposibil a-i esplica Pre mine ceriul nu m'a creat de revoluționar!“

Cu retragerea sa primul product literar e «Ueber die Gleichberechtigung der Nationalitäten in Oesterreich» Liptca 1850, și pre basa acestuia cu un an mai tîrziu: „A XIX század uralkodó eszméinek befolyása az álladalomra“. (Influința ideilor domnitoare a secului al XIX-lea asupra statului.)

În 1850 iarăși se reîntoarsă în țară trăind în retragere. A fost învitat la consiliul imperial, dar' n'a primit învitarea, deoarece el n'a fost abzis de autonómia Ungariei. În ceștiunea aceasta a scris două pamflete nemț_ști: «Die Garantion der Macht und Einheit Oesterreichs». Liptca 1859, și «Die Sonderstellung vom Standpunkte der Einheit Deutschlands» Liptca 1860.

În 1860, diploma din novembre, schimbă star_ă lucrurilor. Iară se conchiemă parlamentul, în care Eötvös s'a ales de deputat. În disputa asupra adresei ținu o vorbire escelentă, prin care a reprodus atențiune mare, dar' neavînd prospecte la o schimbare favorabilă a lucrurilor, iarăși s'a retras, însă nu pentru pausă, ci pentru lucru. De nou a scris un pamflet politic: «Nemzeti kérdés» (Ceștiune națională), și a înființat ziarul s_ăptăm_ănar politic: „Politikai Hetilap“. Așa în realizarea împăcării, sancționată prin încoronarea din 1867, el încă a avut parte de mare însemnătate. Sub presiudiu contelui Juliu Andrassy s'a înființat ministeriul maghiar răspunzător de partida lui Deák, și în ministeriul acesta Eötvös iară a primit postul ministrului de culte și instrucțiunea publică, care apoi l'a și obținut pînă la moarte.

Reîntorcându-se în 1850 din străinătate, a contribuit mult la reconstituirea institutelor literare. La societatea Kisfaludy fiind încă din anul 1847 președinte, a condus-o la o activitate nouă. Academia științifică în 1855 l-a ales de vice președinte, iar în 1866 de președinte. Aici a ținut vorbiri asupra lui Kazinczy, Vörösmarty, Kölcsey, Ștefan Széchenyi, Emiliu Dessewffy conte, și Ladislau Szalay. Vorbirile acesteia fac opul: „Magyar Irók“ és „Állam férfiak“ (Scriitori și bărbați de stat maghiari).

P'o formă a fost mare ca scriitor, ca orator, dar' mai mare a fost ca cugetător.

A murit în anul 1871 la 2 febr.

Prin moartea lui națiunea, societatea și literatura au pierdut foarte mult.

III. Barorul Sigismund Kemény.

Barorul Sigismund Kemény s'a născut în anul 1816 din familia principească alui Ioan Kemény. Anii copilăriei i-a petrecut în casa părintelui său bar. Samuil Kemény; studiile și le-a început în școala catolică din Zlatna și și le-a continuat în Aiudul-Mare. Aici a studiat 11 ani, în a cărora decurs profesorul Carol Szász a avut mare influință asupra desvoltării tinerului Kemény.

În 1834 deschizându-se dieta din Cluj, Kemény încă grăbește acolo, unde apoi i-să dă ocaziune a face cunoștință cu bărbații de stat ai Transilvaniei, și a-și înmulți cunoștințele pe terenul vieții publice.

Petrecând doi ani în dominiul său din Kapudul-Murășului, în 1837 merge la Târgul-Murășului, ca să-și câștige praxă în iură. Aici petrece doi ani, probându-și tot-odată talentul și pe terenul romanului și a istoriei patriei. Studiul despre „Causăle pericolului dela Mähach“ (A mohácsi veszedelem okai) și romanul „Martinuzzi“, din care însă numai fragmente au eșit în Atheneul lui Vörösmarty, odată arătară, că Kemény pre unul și același teren cu unul și același succes, și de odată poate găsi și zidi materia analizei filosofice și a alcătuirii poetice.

Cam vre-o doi ani petrece la universitatea din Viena, unde ascultă științele naturale: anatomia, chimia, fiziologia etc., și pre studiile aceste de atâtea soiuri spiritul său puternic toate numai spre un scop le folosește, spre care deja i s'a pornit activitatea. Reîntor-

cându-se acasă primește conducerea redigerii ziariului „Erdélyi Híradó“, și tot-odată-și câștigă auctoritate ca publicist erudit, cu critică profundă și fără preocupățiune.

Însă pre lîngă aceasta luca și ca poet; serie romanul „Élet és ábránd“ (Viața și fantasiă), manuscrisul acestuia însă cu ocaziunea bombardării cetății Buda a perit; serie pamfletul „A korteskedés és ellenszerei“ (Cortesia și antidotele ei), însă numai partea primă, căci opusorul acesta întreg numai în 1842 la finit la Kapud, unde tot-odată începe a luca și la romanul „Gyulai Pál“.

Academia în 1843 îl alege de membru corespondent, iar Șéchenyi îl provoacă să ocupe oficiul de redactor la foaia „Független“, ce voia tocmai să-o înființeze, însă Kemény se alătură la cercul lui Eötvös și Csengery. În 1846 apoi se și duce la Pesta și devine colaborator la jurnalul „Pesti Hírlap“; în anul următor finindu-și romanul „Gyulai“ călătorește în Italia, de unde reîntorcându-se Csengery îl alege de conredactor la „Pesti Hírlap“ și în parlament se prezintă ca reprezentantul Cetății-de-Piatră.

În aceasta calitate urmărește parlamentul la Dobrișin și în 1849 în ministeriul de interne, ca consilier, se ocupă cu crearea legilor, și deși prima-ora era de partidul moderat, totuși mai târziu devine conredactor la „Respublica“ lui Szemere. Cu finirea revoluției nu peste mult, scăpând din prinsoare, numai decât apucă peană să concentreze mințile națiunii, și guvernul din Viena cu națiunea maghiară, însă osteneala i-a rămas fără succes dorit. Națiunii i a căzut rău criticarea împrejurărilor nu de mult trecute prin cele două foi volante: „Egy szó a forradalom után.“ (Un cuvânt după revoluție) 1850, și „Még egy szó a forradalom után“ (Înc'un cuvânt după revoluție) 1851. Guvernul lui Bach a rămas lîngă părerea sa.

Kemény acum se adresează către Simon Bánfay, redactorul ziariului „Pesti Napló“, și și cere loc articulelor sale, dar nu preste mult iară rămâne fără teren, căci redactorul pentru articulele aceste pline de dreptate fu depărtat din partea guvernului. Acum numai cu literatura se ocupa. Una după alta-i apar romanele și nuvelele: „Férj és nő“ (Bărbatul și femeia) rom. 2. vol. 1852, „Ködképek a kedély lát-határán“ (Chipuri de negură pre orizontul ini-

mii), „Szerelem és hiúság“ (Amor și vanitate), „A sziv örvényei“ (Abizurile inimii), „Érénny és illem“ (Virtute și cuviință) nuvele 1854, care cu excepțiunea aceleia din urmă, toate-și au obiectul din viața modernă; — „Az özvegy és leánya“ (Văduva și fată-sa) rom. 3. vol. 1855 „A rajongók“ (Fanaticii) rom. 4. vol. 1858, și „Zord idők“ (Timpuri grele) rom. 3. vol. 1862. Opurile aceste ne arată pre Kemény în deplina sa dezvoltare. Tot aceste însușiri mărețe le aflăm și în studiile: „A két Wesselényi“, și „Széchenyi István“, precum și în „Erdély közléte 1791—1848-ig“ (Viața publică a Transilvaniei din 1791—1848.).

Dar' totuși nu rămâne departe nici de politică. În 1855 primește redacția jurnalului „Pesti Napló“, care sub conducerea lui de vine primul organ al vieții politice.

În 1860 își propune reconstituirea legilor din 1848, și încă așa, în cât în literatura jurnalistică el a fost cel mai mare reprezentător și luptător a năsuințelor împăcării.

În academiă asupra lui Carol Szász, iar în Societatea Kisfaludy asupra lui

Vörösmarty ține vorbiri splendide, și în răsfrântura ambelor institute desvoaltă o activitate considerabilă. În 1865 un despărțământ din Budapesta îl alege de deputat, iară în 1867 Societatea Kisfaludy de președinte, însă acum încep a se arăta semne despre slăbirea sănătății și a spiritului; în 1868 se rătrage de la toate; în 1869 părăsește și redigarea zăriului „Pesti Napló.“

Era mort pentru viața publică și literatură cu totul, numai moartea-i era încă îndărăpt. Câți îl cercau în locașul său din Buda toți se întorceau plini de durere; Kemény numai umbra era al aceluia dedemult: era pierdut fără răsfrântură, sistemul nervilor nimic, construcția tare frântă, geniul puternic dispărut.

În 1873 iulie vine în Ardeal la frate-său Ioan Kemény; de-atunci puțină veste mergea despre el, și-aceea încă era tristă, pânăcând o telegramă din 1875 decembrie 23 anunță, că bar. Sigismund Kemény a murit în 22 decembrie în Pusztá-Kamarás (Cămarășul-Deșert).

Joan Raț.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

LUPȚA NOASTRĂ.

(La atacurile mai multora.)

„O miie de insulte și de calomnii am primit, dar o miie de insulte nu fac încă o singură critică și o singură critică încă n'am primit.“ Cuvintele lui Maiorescu în lupta sa din 1868 în contra „anteluptătorilor nostri naționali“, și „semi-zei literari.“

Căci acei anteluptători naționali (!) și acei semi-zei literari (!) numai cu insulte și cu calomnii știu a se lupta. Acești oameni nu suferesc critica, precum nu sufereste buha razele luminii. Noi însă tot cu razele luminii vom lucra, dacă buha va și orbi, după-cc de razele luminii toți avem lipsă, dar de întunec au lipsă numai lilieci cu strigoii și cu cele-lalte ființe necurate de noapte.

Făcut-am noi ceva rău? Seris-am

ceva neadevăr? Mințit-am ceva, calumniat-am pre cineva în interesul strein? Călcăt-am noi dreptatea, adevărul în picioare? vorbit-am în contra românismului, binelui comun al rumânilor? Dat-am cuiva sfat, să își lese legea, naționalitatea și să se nchine intereselor streine?

N'am păcătuit nici într'o privință. Am criticat fapte, care după părerea noastră 'su în contra românismului, binelui, moralei, tendinței și credinței poporului rumân. Am lovit în oamenii singuratici, cari au săvârșit faptele rele în numele românismului, dar spre răul nostru; am lovit în oamenii singuratici, rătăcioși, cari din tufe Rumâniei ne fac greutăți și ne pun împedeci în calea împăcării noastre cu unguri.

Noi lucrăm cu argumente; nu afirmăm fără dovezi, — ei lucră cu blăstămuri țigănești, cu personalități, cu descântece, cu bănueli și prepusuri, când ar trebui să arete, că argumentele, dovezile noastre 'su minciuni, îsu luate din vînt ne avînd nici un fundament. În seclul al XIX-lea, în seclul luminii, contra dovezilor noastre, pre ocară lor, s'ă luptă cu minciuni tendențioase cugetând că așa vor omori adevărul.

Ei mințesc în numele românismului cugetând că în numele românismului putem păcătui, putem face mișelii.

„Drapelul, sub care s'ă introduc aceste crudități, este totdeauna Națiunea și Libertatea, și astfel două idei din cele mai înalte au ajuns a fi scara, pe care călcînd-o în picioare, s'ă urcă oamenii cei mai lipsiți de ori ce merit.“

„Din contră, tocmai încercarea de a învăli greșelele sub mantea „românismului“ ne a părut a fi o înmulțire a pericolelor deja prea multe, în contra cărora avem a ne lupta, și o îndoită provocare de a ne împotrivi în contra lor. Eram prin urmare datori a pune acelor domni întrebarea nu cumva cred, că există un naționalism, capabil de a face din eroare adevăr...?“ zice T. Maiorescu în Criticele sale pag. 298.

Fapta lui Șaguna, că a fost s'erb, grec, ungar, neamț, muscal, rumân, așadar'un cameleon politic; că în sf. biserică, înaintea altarului, ca un detectiv nemilostiv, a prins pe Catalina Varga cu mîna sa proprie sfîntită;

Fapta lui Slavici, cînd a scris, că noi rumânii din regatul coronei Sântului Ștefan, față cu regele ungarilor n'avem nici o dătorință, și trăbue să lucrem în butul Măestății Sale;

Fapta, că tinerii rumâni s'au amestecat în treburile unui stat străin și au adunat o mulțime de minciuni și de calumnii spre a strîca în Europa ungarilor;

Fapta, că tinerii rumâni în București cu strigate asurzitoare îi primesc pre greci, cînd acestia în Macedonia sugrumau tot sufletul de rumân, — cu nebuniile celelalte — toate 'su a coperite cu mantea a românismului, și după părerea lor, noi cu toții suntem datori, în numele românismului, a aproba nebuniile oamenilor nepoliticoși.

Oare nebuniile unora și românismul, viitorul, binele comun al rumânilor una s'ă fie?

Noi suntem de acea părere, că nebuniile oamenilor sînguratici tr'ebue combătute, nimicite chiar în numele românismului, spre binele poporului rumân.

Lupta noastră în contra oamenilor de asta materie, nu e sînguratică. T. Maiorescu încă a avut treabă cu ei. Noi în coloanele noastre le vom comunica toate scrierile polemice ale lui T. Maiorescu, din care ne vom convinge, că starea din 1868 nu s'a îmbunătățit, și între punctul de plecare al lui Maiorescu și al nostru nu este nici o diferență. Cu ocaziunea aceasta vom reproduce scrierea ce poartă titlul: „In contra direcției de astăzi în cultura română.“ Jată-o:

„Convorbirile literare“ au publicat un șir de cercetări critice asupra lucrărilor mai însemnate prin care s'a caracterizat cultura română în tîmpul din urmă, asupra poeziei de salon și poeziei populare, asupra etimologismului d-lui Cipariu și „Lepturarului“ d-lui Pumnul, asupra dreptului public al Românilor după scoala Barnuțiu și asupra limbei române în jurnalele din Austria.

Aceste critice nu au rămas fără răspuns; însă toate răspunsurile, după obiceiul introdus la noi, erau pline de personalități, așa încât, din respect pentru

publicitate, au trebuit să fie trecute sub tăcere. Căci ce are a face în asemenea discuțiuni persoana scriitorului!

O excepție se poate admite numai în privința ultimului răspuns al Transilvaniei, fiindcă unele observări din el dau ocazie a caracteriza întreaga cultură rumână din ziua de astăzi și prin urmare merită a fi relevate. Afară de aceasta, Transilvania este organul public al „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român“, redactat de unul din cei mai cunoscuți bărbați ai noștri, de d. Bariț, și întru cât reprezintă astfel floarea dezvoltării intelectuale din Ardeal, are drept a cere să nu fie ignorată.

Transilvania ¹⁾, răspunzând la articolele noastre despre limba română în jurnalele austriace, începe prin a reproduce anti-critica Familiei din Pesta, care este de opinie, că erorile limbistice criticate de noi sunt numai niște „bagatele.“ Transilvania însăși concede, că jurnalele austriace scriu rău românește, se miră însă, pentru ce și cele din Iasi scriu rău, și citează ca exemplu niște pasage pline de erori din Săptămână. În cele alte observări ale sale pare a se uni cu opinia Familiei despre „bagatele“ criticate de noi și zice

În marele număr de proverbe românești este și unul carele zice: satul arde baba se peaptână. Acuma, uităte, acuma la anul 1868 și află d. T. Maiorescu timpul de a cere de la publiciștii de dincoace stil neted, gramatică, ortografie.

Cine ne face aceste întâmpinări? Am înțelege, când ele ne ar veni de la Albina, Federațiunea, Telegraful, fiindcă acestea sunt foi mai ales politice, care în sprijinirea importanțelor ceștini constituționale, cărora sunt consacrate, se pot cel puțin scusa, dacă au negles limba în care scriu. Dar ca togmai cele două foi literare Transilvania și Familia să aibă drept a ni le face, aceasta nu o putem primi.

Este din contră caracteristic pentru starea, în care a ajuns cultura noastră intelectuală, dacă organul oficial al asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român are — cum se o numim cu un termen parlamentar? — are inspirațiunea de a ne răspunde, că este o „pepfânare de

babă“, dacă în anul 1868 îi cerem gramatică stil și ortografie!

Nu știm, ce vor fi gândit membrii acelei asociațiuni la cetirea unui ast-fel de răspuns din partea reprezentantului d-lor. Noi însă ne-am făcut următoarea întrebare: Dacă o foaie literară nu este în stare a scrie după gramatică, dacă se declară incapabilă de a avea ortografie și stil bun, atunci de unde a luat curajul de a se mai presenta pe arena publicității? și ce folos 'și închipuește că va putea produce prin lucrarea ei literară?

Răspunsul neapărat la aceste neapărate întrebări aruncă o lumină așa de tristă asupra organului asociațiunii transilvane, pentru a nu mai vorbi de Familia, încât ne simțim provocați a căuta înșine împrejurările ușurătoare, care i-ar putea explica purtarea într'un mod mai puțin defavorabil și care i-ar lua o parte din răspunderea ce și-a atras-o.

Asemenea împrejurări ușurătoare există, și datoria noastră este acum de a le pune în vederea cetitorilor cari au cunoștință despre criticele de mai 'nainte.

Foia *Transilvania* și atâtea alte foi literare și politice ale Românilor sunt așa de slab redigiate, așa de stricăcioase prin forma și cuprinsul lor, fiindcă trăesc într'o atmosferă stricată și se inspiră de ideile și de sîntemintele ce caracterizază marea majoritate a „inteligințelor și anteluptătorilor“ români. Vițitul radical în ele și prin urmare în toată direcțiua de astăzi a *culturei noastre, este neadererul*, pentru a nu întrăbuința un cuvânt mai colorat, neadever în aspirări, *neadever în politică, neadever în poezie, neadever până în gramatică, neadever în toate formele de manifestare a spiritului public.*

Cufundată până la începutul secolului al XIX în barbaria orientală, societatea română pe la 1820 începù a se trezi din letargia ei, apucată poate deabia atunci de mișcarea contagioasă, prin care ideile revoluțiunii franceze au străbătut până în extremitățile geografice ale Europei. Atrasă de lumină, junimea noastră întreprinsă acea emigrare extraordinară spre fântănele științii din Franța și Germania, care până astăzi a mers tot crescând și care a dat mai ales României libere o parte din lustrul societăților străine. Din

¹⁾ Transilvania din 1 August 1868.

nenorocire numai lustrul din afară! Căci nepregătiți, *precum erau și sunt tinerii noștri uimiți de fenomenele mărețe ale culturii moderne*, ei s'au pătrunsă numai de efecte, dar nu pătrunsă până la cauze, răzură numai formele de deasupra ale civilizațiunii, dar nu întrevăzură fundamentele istorice mai adânci, cari au produs cu necesitate acele forme și fără a căror preexistență ele nici nu ar putea exista. *Și ast-fel, mărginiți într'o superficialitate fatală*, cu mințea și cu inima aprinsă de un foc prea ușor, tinerii români s'au întorceau și s'au întorc în patria lor cu hotărîrea de a imita și a reproduce aparințele culturii apusene, cu încrederea că în modul cel mai grăbit vor și realiza îndată literatură, știință, artă frumoasă și mai întâi de toate libertatea într'un Stat modern. Si așa de des s'au repețit aceste iluziuni juvenile, încât au produs acum o adevărată atmosferă intelectuală în societatea română, o direcție puternică, ce apucă cu o tărie egală pe cei tineri și pe cei cari s'au întors spre a aplica învățătura lor. In deosebire de poetul antic, care admirând greutățile enorme ce le-a învins Statul Roman până la constituirea sa, esclamă faimoasa frasă tantae molis erat Romanam condere gentem, *coboritorii acestor Romani își cred usoară sarcina de a aseza ginta română pe bazele civilizațiunii, și mulți din ei sânt chiar încredințați, că astăzi această așezare este aproape de a fi terminată*. Avem de toate cu îmbelșugare, își închipuiesc ei, și, când îi întrebă de literatură, îți citează cifra coalelor înnegrite pe fie-care an cu litere române și numărul tipografiilor din București, și când le vorbești de știință, îți arată societățile mai mult s'au mai puțin academice și programele discursurilor ținute asupra problemelor celor mai grele ale inteligenței omenești; dacă te interesezi de arta frumoasă, te duc în muzee, în pinacoteci și gliptoteci, îți arată espozițiunea artiștilor în viață și s'au laudă cu numărul pânzilor spânzurate pe părete; și dacă în fine te îndoiești de libertate, îți presintă hârtia pe care e tipărită Constituțiunea română și îți citesc discursurile și circuliile ultimului ministru care s'au întâmplat să fie la putere.

Față cu această direcție a publicului român, noi nu putem crede, că adevăratul mo-

bil care l-a îndemnat spre cultura occidentală, să fi fost o prețuire inteligentă a acestei culturi. Mobilul propriu nu a putut fi decât vanitatea descendenților lui Traian, vanitatea de a arăta popoarelor străine cu ori ce preț, chiar cu desprețul adevărului, că îi egalăm în nivela civilizațiunii.

Numai așa s'au esplică vițiul, de care este molipsită viața noastră publică, adică lipsa de orice fundament solid pentru formele din afară ce le tot primim.

Și primejdioasă în astă privință nu e atât lipsa de fundament în sine, cât este lipsa de ori ce simțire a necesității acestui fundament în public, este suficiența cu care oamenii noștri cred și sunt crezuți, că au lăcut o faptă atunci când au produs sau tradus numai o formă goală a străinilor. Această rătăcire totală a judecării este fenomenul cel mai însemnat în situațiunea noastră intelectuală, un fenomen așa de grav, încât ne pare a fi datoria fie-cării inteligenți oneste de a'l ștudiază, de a'l urmări de la prima sa arătare în cultura română și de a'l denunța pretutindinea spiritelor mai june, pentru ca acestea să înțeleagă și să primească sarcina de a'l combate și nimici fără nici o cruțare, dacă nu vor să fie ei înșii nimiciți sub greutatea lui.

La 1812 Petru Maior, pentru a nu pomeni compilarea de citate făcută de Sincai fără nici o critică, scrie istoria sa despre începutul Romanilor în Dacia. In tendința ce are de a dovedi că noi suntem descendenți necorupți ai Romanilor, Maior susține în paragraful al patrulea, că Dacii au fost *cu totul exterminați de Romani*, așa încât nu s'au întemplat nici o amestecare între aceste două popoare. Pentru a proba o hipotesă așa de nefirească, istoricul nostru s'au întemeiază pe un pasagiu dubiu din Eutrop și pe un pasagiu din Julian, cărora le dă o interpretare imposibilă de admis cu mințea sănătoasă, și astfel începe demonstrarea istorică a romanității noastre printr'o falsificare a Istoriei.

La 1825 apare *Lexiconul de la Buda*, „romănesc — latinesc — unguresc — nemțesc“, care s'au încearcă a demonstra prin derivări de cuvinte, că limba noastră este limba cea mai pură romană și foarte puțin amestecată cu cuvinte slavone. Câte-va exemple vor arăta valoarea acestor derivări.

Verbul nostru găsesc se derivă de la latinescul consecuor, substantivul boier de la voglia i. e. voluntas, substantivul ceas de la caesum, caedo, caesura, quia dies in 24 partes quasi caesuras est divisa.

Cu asemenea procedere începe știința noastră despre latinitatea cuvintelor române, și primul pas se face prin o falsificare a Etimologiei.

La 1840 se publică *Tentamen criticum in linguam romanicam*. Scrisă în latinește această carte are de scop a arăta străinilor, ce fel de limbă curată este aceea care se vorbește de poporul român; însă arată o limbă, precum nu s'a vorbit și nu se va vorbi nici odată în poporul român. Acolo întâlnim forme gramaticale și frașe ca cele următoare:

Aburiu și abureru auditu, abebiu, abebimu, abeboru făcutu, abiu, voliu fire cantatu; do invetias'es aleque, nu abi fire asi superstiosu; que e fedu, do se et asconde etc.; do me et laudi cu gula 'la etc.; quomu ari, asi secili, etc. etc.

Și astfel gramatica română începe prin o falsificare a Filologiei.

O repetim: ceea ce surprinde și întristează în aceste produse, nu este eroarea lor în sine, căci aceasta se esplică și uneori se justifică prin împrejurările timpului, dar este eroarea judecării noastre de astăzi asupra lor, este lauda și suficiența, cu care se privesc de inteligențele române ca adevărate fapte de știință valabilă, este orbirea de a nu vedea, că zidirea naționalității române nu se poate așeza pe un fundament, în mijlocul căruia zace neadevărul.

Dacă străinii știu astăzi și recunosc, că noi suntem de viță latină, meritul este nu al nostru, ci al filologilor străini Dietz, Raynouard, Fuchs, Miclosich, Max Müller și alții, cari nu prin iluzii pretențioasă, ci prin legile solide ale științei, au dovedit latinitatea esențială a limbii române. Ear cărți de natura tentamenului critic și lexiconului de la Buda nu puteau de cât să impedeze adevărul, producând neîncredere în contra unei țesături care avea trebuință de argumente așa de greșite pentru a fi susținută.

Diracția falsă odată croită prin cele trei opere de la începutul culturai noastre moderne

inteligenta română a înaintat cu ușurință pe calea deschisă și cu acelaș neadevăr în lăuntru și cu aceeași pretenție în afară s'au imitat și s'au falsificat toate formele civilizațiunii moderne. Înainte de a avea partidă politică care să simță trebuința unui organ, și public iubitor de știință, care să aibă nevoie de lectură, noi am fundat jurnale politice și reviste literare, și am falsificat și desprețuit jurnalistica. Înainte de a avea învățători sătești, am făcut școli prin sate, și înainte de a avea profesori capabili, am deschis Gimnaziile și Universitățile și am falsificat Instrucțiunea publică. Înainte de a avea o cultură crescută peste marginile școalelor, am făcut Atenee române și Asociațiuni de cultură, și am desprețiat spiritul de societăți literare. Înainte de a avea o umbră măcar de activitate științifică originală, am făcut Societatea Academică Română cu secțiunea filologică, cu secțiunea istorico-archeologică și cu secțiunea științelor naturale, și am falsificat idea Academiei; înainte de a avea artiștii necesarii, am făcut conservatorul de musică; înainte de a avea un singur pictor de valoare, am făcut școala de Bele-Arte; înainte de a avea o singură piesă dramatică de merit, am fundat Teatrul național — și am desprețiat și falsificat toate aceste forme de cultură.

În aparență, după statistica formelor din afară, Românii posedă astăzi aproape întreaga civilizare occidentală. Avem politică și știință, avem jurnale și academii, avem școli și literatură, avem muzee, conservatorii, avem teatru, avem chiar o constituțiune. Dar în realitate toate acestea sunt producțiuni moarte, pretenții fără fundament, stafii fără trup, iluzii fără adevăr, și astfel cultura claselor mai înalte ale Românilor este nulă și fără valoare, și abisul, ce ne desparte de poporul de jos, devine din zi în zi mai adânc. Singura clasă reală la noi este țeranul român, și realitatea lui este suferința sub care suspină de fantasmagoriele claselor superioare. Căci din sudoarea lui zilnică se scot mijloacele materiale pentru susținerea edificiului fictiv, ce'l numim cultură română, și cu obolul cel din urmă îl silim a ne plăti pitorii și musicanții nostri, academicii și atenianii din București, premi-

ele literare și științifice de pretutindenea, și din recunoștință cel puțin nu'i producem nici o singură lucrare, care să'i înalțe inima și să 'l facă să uite pentru un moment miseria de toate zilele.

Ca să mai trăim în modul acesta, este cu neputință. Plângerea poporului de jos și ridicolul plebei de sus au ajuns la culme. Pe de altă parte, prin înlesnirea comunicărilor, vine acum însuși cultura occidentală la noi, fiindcă noi nu am știut să mergem înaintea ei. Sub a ei lumină biruitoare va deveni manifest tot artificul și toată caricatura „civilizațiunii“ noastre, și formele deșerte, cu care ne-am îngănfat până acum, își vor răsbuna atrăgând cu lăcomie fondul solid din inima străină.

Mai este oare timp de scăpare? Mai este oare cu putință, ca o energică reacțiune să se producă în capetele tinerimei române și, odată cu desprețul neadevărului de până acum, să deștepte voința de a produce fundamentul adevărat acolo, unde se află astăzi numai pretenție ilusorie? Poate soarta ne va acorda timp pentru această regenerare a spiritului public, și înainte de a lăsa să se strecoare în inimă nepăsarea de moarte, este încă de datoră fie-cării inteligențe ce vede pericolul, de a se lupta până în ultimul moment în contra lui.

O primă greșală, de care trebuie astăzi ferită tinerimea noastră, este încurajarea blândă a mediocrităților. Cea mai rea poezie, prosa cea mai lipsită de idei, discursul cel mai de pe deasupra — toate sunt primite cu laudă, sau cel puțin cu indulgență, sub cuvânt că „tot este ceva“ și că are să devină mai bine. Așa zicem de 30 de ani și încurajăm la oameni nechemăți și nealeși! Domnul X e proclamat poet mare, Domnul Y jurnalist eminent, domnul Z bărbat de stat european, și rezultatul este, că de atunci încoace mergem tot mai rău, că poezia a dispărut din societate, că jurnalistică și-a pierdut ori-ce influență; iar cât pentru politica română — fericite coloanele acestei reviste literare căria îi este permis a nu se ocupa de densa!

De aci să învățăm marele adevăr, că mediocritățile trebuiesc descurajate de la viața publică a unui popor, și cu cât poporul este mai incult,

cu atât mai mult, fiindcă togma atunci sunt primejdioasă. Ceea ce are valoare, se arată la prima sa înfățișare în meritul său și nu are trebuință de indulgență, căci nu este bun numai pentru noi și de o cam dată, ci pentru toți și pentru totdeauna.

Al doilea adevăr, și cel mai însemnat, de care trebuie să ne pătrundem, este acesta: Forma fără fond nu numai că nu aduce nici un folos, dar este deadreptul stricăcioasă, fiind că nimicește un mijloc de cultură. Si prin urmare vom zice: că este mai bine, să nu facem o școală de loc, de cât să facem o școală rea, mai bine să nu facem o pinacotecă de loc, de cât să o facem lipsită de arta frumoasă; mai bine să nu facem de loc statutele, organizarea, membrii onorari și neonorați ai unei asociațiuni, de cât să le facem fără ca spiritul propriu de asociare să se fi manifestat cu siguranță în persoanele ce o compun; mai bine să nu facem de loc academii cu secțiunile lor, cu ședințele solemne, cu discursurile de recepțiune, cu buletinele pentru elaborate, de cât să le facem toate aceste fără maturitatea științifică, ce singură le dă rațiune de a fi.

Căci dacă facem alt-fel, atunci producem un șir de forme, ce sunt silite de a exista un timp mai mult sau mai puțin lung fără fondul lor propriu. Inșă în timpul în care o academie e osindită a exista fără știință, o asociațiune fără spirit de societate, o pinacotecă fără artă și o școală fără instrucțiune, în acest timp formele se discreditează cu totul în opinia publică și întârzie chiar fondul, ce neartirnat de ele s'ar putea produce în viitor și care atunci s'ar sfii a se îmbrăca în vestmântul lor desprețuit.

Intorcându-ne de la aceste reflecții generale la punctul concret, de unde am plecat, vedem, cât de ușor ne putem explica acum purtarea foaii Transilvania și a altor colege a D-sale. Transilvania este cuprinsă de amețala formelor deșerte, prin care se caracterizază așa numita cultură română din ziua de astăzi. Ea crede, că înaintea literatură, când înmulțește cifra coalelor periodice în literatura română; că referatele despre asociațiunea transilvăneană, ce le publică și din care se vede o lipsă totală de activitate inteligentă, produc un folos, fiindcă sunt protocoale sub-

scrisă de un Președinte și de un Vice-președinte și de un Secretar; că elucubrațiunile de gimnasiast a le D-lui T. asupra economiei politice și trombitările D lui P. asupra literaturii române cu „prestanța“ ei și asupra necesității unui Panteon, în care să figureze și învățații români, „cari asudă pe piscurile țepeșe a le filosofiei“, sunt fapte meritorii de știință, fiindcă s'au rostit ca discursuri solemne într'o adunare anuală a asociațiunii pentru cultura poporului român. Ea se miră, cum de noi în anul 1868 ii mai cerem fond pentru aceste forme, cerem limbă bună, ortografie, gramatică pentru o foaie literară, și ne declară, că nu are timp de a se ocupa de asemenea „bagatele.“

Cum am zis: noi înțelegem și ne espicăm această purtare; dar tot așa de bine înțelegem datoria impusă junimei române, de

a o condamna și de a părăsi odată pentru totdeauna direcția acestor „anteluptători“ ai Națiunii.

Căci fără cultură poate încă trăi un popor, cu speranța, că la momentul firesc al dezvoltării sale va apăre și această formă binefăcătoare a vieții omenești; dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor, și dacă stăruiește în ea, atunci dă un exemplu mai mult la vechea lege a Istoriei: că în lupta între civilizația adevărată și între o națiune resistentă, se nimicește națiunea, dar nici odată adevărul.

În numărul viitor vom continua publicarea scrierilor lui Maiorescu, apoi vom arăta că între starea de azi și cea din 1868, nu este nici o diferență.

MATERIAL DE LIMBĂ.

BCU (Ungurismo din Psaltirea lui Ioan Viski, 1697.)

ACAR, akár. Akar den cse lucru, p. 8.
 ALAN, ellen. Dem arme sze pot szta jeu a l l a n, p. 7.
 ALDÉMAȘ, áldomás. Aldemas de vecsie, p. 43.
 ALDUESC, áld. Alduim noj totz pre tine Fiul Dumnedzeu, p. 3.
 ALDUITURA, din áld. Alduitura ta spre noj. A te áldásod rajtunk, p. 3.
 ALENIȘ, ellenes, ellenség. Allenisul den teny Satan p. 6. — Első ellenség a Sátán (Sz. M. Zs. 327.)
 ALENȘIG, ellenség, p. 23.
 ALNICIE, din álnok. Tote aluj alnicia en grumadzuj szkoboriva, 21 l. a l n i c, álnok, p. 34.
 AȘ, sufixul unguresc *ás*, în mai multe cuvinte: pizm-aș, p. 3. uric-aș, p. 31.
 BALȘAM, balzsam, p. 320.
 BATER, bator, ámbator, bár. p. 317.
 BĂT, bot. Remeneva betul teu tsel krejesz, p. 100.
 BĂNAT, bánat. Szuffetum kade 'n benate, p. 6.
 BAȘTĂ, bástya, p. 107.

BESADĂ, beszéd. En beszada luj szfente te dezmjarde, p. 5., bésédüesc, beszél, p. 418.
 BENTUESC, bánt. Kare mine mau bentuit, p. 20.
 BÊȘEU, bosszú. Miszau entunekat oki mjej tot de b e s z s z e u, p. 19.
 BETEJESC, din beteg. Kend jej szau betedsit, p. 74.
 BETEȘIG, betegség, p. 404.
 BINTETUIALĂ, din büntet, p. 267.
 BIRUESC, bir. Ke szingur Domnul tote birujeste, p. 48.
 BUȘULESC, búsul. Domne ket de mulcz sze geteszk. Pre mine de me b u s l u j e s z k. B u s l u j e z k, buslujala, p. 18.
 BIU, bő. Bunetate de biu szan da, p. 51, b i u ș a g, bőség, p. 71.
 BUDUȘLUITURĂ, din bujdos, p. 290.
 BOGIE, bagoly. Asa mam fekut ka bogje, ese en kodru huhuradze, p. 235.
 CAȘLĂ, kázsia. Mirosz de casia, p. 101.
 CELUIESC, csal. Kari pre om bun el cselujesz, p. 17 l.
 CHIN, kin. Kinul jadului, p. 386.

CHINCI, kincs. Si maj tare el csin-sztezk, de tot k i n c s u l a lumiej, p. 54.
 CIORDĂ, csorda. Cu csordă boiler, p. 141.
 CHIP, kép, képpen. En kip groznic jel va szeria. p. 12.

CIURIA, csorog, p. 181.

CHIZES, kezes, p. 396.

CIUDĂ, csoda. Vesztind csudele tale, p. 54.

COMORĂ, kamara, p. 101.

COPORȘEU, koporsó, p. 393.

CORONĂ, korona. Si puny tu en kap korone, p. 42. c o r o n e s e, koronáz, p. 140.

CRISTUȘ, Krisztus. Szkolesze jej pre Christusul a lor, p. 13.

CULDUESC, koldul. Szemencza aluj kulduind penny, p. 79.

DARDĂ, dárda. Darda ku menacz jan prinde, p. 73.

DECRETOM, dékrétom. Szfent decretomul al luj. ^{12/27}.

DEAC, deák. Deakul ku pana szkriatore, p. 100.

DRAG, drága, p. 15.

ÈNGÈDUESC, enged. Engedujeste kum jej czie p. 17.

FĂCLIE, fáklya, p. 37.

FĂGĂDAȘ, fogadás. Fegedasurilem cziecz voj da si nu le voj sztrika, p. 47.

FAL, *faluri*, féle, p. 247. Alte faluri de rodituri.

FĂGĂDUESC, fogad, p. 86.

FEIEDELM, fejedelem. Fejedelmi jare sze szfetujesz, p. 12.

FELE, féle. Si tote fele de limba, p. 98.

FIGHE, füge. Pjerdu si pomi de figei p. 253.

FORMĂLESC, formál. Mie pilde au formeluit, p. 235.

FONT, font. Font sztremb, p. 125.

FORTEIU, fortély, p. 352.

GĂND, gond. Cu tot gendul en tine uzbejeste. Minden gondomat neked ajánlom, p. 4.

GIOLGIU, gyoles, p. 393.

GINGAȘ, gyengés, gyenge. Trup gsin-gas, p. 391.

GOLUMB, galamb, porumb, columbă. Pute ave arepa, ka g o l u m b u l, p. 119.

HASNĂ, haszon. Haszna dereptcezejej, p. 160.

HĂSNUESC, használ. Mult lam hesz-nuit, p. 84.

HICLAN, hitlen. Ka un leu regsetor h i k l a n. Dupe mine emble ku.allan. p. 2—3. Mint a sívó oroszlún, utánnam jár nagy álnok-sággal. (Sz. M. Zs. 327.) h i c l ă n ș i g, hitlenség.

HODNOGIU, hadnagy, p. 103.

HOP, hab. Apele multe szór porni ku szunet mare ku hopi, p. 93.

HOTAR, határ, p. 161.

JEZUȘ, Jezus, p. 369.

JUTRUESC, gyötrődik. Domne szeme dsutrujezk . . . penekend mi lesza? 18 l. dsutrujala, gyötrelem.

LĂMPAȘ, lámpás. Ej voi lempasul geta, sze vade a luj lumina, p. 320.

LANT, lánccz. Ka lancz de aur, p. 164.

LEȘUIESC, les. Si lesujesz en pes-tere, p. 35. a l e ș u i e s c, p. 78.

MACAR, akár, habár. Makar nam nics, o vine, p. 156.

MARHĂ, marha. Dobitokul szau marha luj, p. 8.

MANĂ, manna, p. 182.

MĂRĂDIC, maradék, p. 419.

MĂNTUIALĂ, din ment. Csine pre min-tujala nare limbe, p. 83.

MOD, mod, p. 264.

MOLIU, moly. Ka de m o l y u l rozsz vestmintul, p. 86.

MUNCĂ, munka, p. 27.

NEMEȘUG, nemesség. Ku n e m e s u g jel nyau deruit, p. 378.

NEMZAT, nemzet. Si vor peri nem-zaturile, p. 25.

OCĂ, ok. Mulcia pekatelor luj oka du-rerej luj, p. 91.

OLEIU, olaj. Ku olej veszel pre tine tau unsz, p. 101. olai, olaj, p. 211.

OLTAR, oltár. En predsurul oltaruluj teu, p. 54.

OMESTITOR, din emészt. Fok omez-tilor, emésztő tűz, p. 36.

OLTALM, oltalom. Fimva o l t a l m ketre aceja csem reu pofteszk, p. 123.

ORAȘ, város. Ku oszpecz orasul sze plinisze, p. 373.

OȚEL, aczél. Arkul csel de ocel tot al zdrobi, p. 38.

OȚET, eczet, p. 392.

PĂIAR, pohár. Aceszta pehár szel voj be, p. 395.

PĂRTĂLUESC, pártol, p. 196.
 PILDĂ, példa. Ku pilde re me dose-
 neste, p. 6.
 PINCOȘ, pünkösđ, p. 417.
 PLĂȘCĂ, plaskó, p. 270.
 POGAN, pogány, p. 418.
 POLATĂ, palota. En polata ta ku osz
 de p. 101.
 PONOS, panas. Ponoszum bine înce-
 lesze, p. 144.
 POZDERIE, pozdorja, p. 125.
 PORUNCĂ, parancs. Porenka Domnuluj
 ja aminte. p. 7.
 PRĂHULESC, práhol, p. 241.
 PUSTINEZC, pusztit. Ke forte tare me
 pusztinezk, p. 34.
 RÉND, rend, p. 135.
 SAMĂ, szám. Ivestem száma dzilelor
 mele, p. 85.
 SĂLAȘ, szállás. Sze fie de szelas luj, p. 40.
 SERZUESC, szerez, p. 396.
 SICRIN, szekrény, p. 369.
 SIDALM, szidalm, szidalom. Ku szidalme
 je pline inima, p. 26.
 SIDUIESC, szid. Allenisi mjej szidujesz
 forte, p. 90.
 SPOR, szapora; sporiș, p. 96.
 SUCLUESC, szokik. Si nau szukluit
 a lepeda frunđza, p. 11. És el-nem szokta hul-
 latni levelét. (Sz. M. Zs. 1.)

SUDALM, p. 151.
 SUDUESC, szid, p. 415.
 ȘATAN, sátan, p. 267.
 ȘEHUITOR, schonnai, kóborló. Pre tocz
 nistotosi ej cziny de sheuitori, p. 74.
 ȘINOR, sinor, p. 250.
 SIRAG, sereg. El endregsesc siragul
 teu, p. 14.
 SOLTĂR, zsoldár.
 TABĚR, tábor. Sztan t a b e r lenge
 verniesi, p. 71.
 TĚLHAR, tolvaj. Omul rēu kale czine
 ka t e l h a r u l, p. 80.
 TĚRHAT, terüh. Terhatul nosztru fiul
 el embreke, p. 380.
 TRĂMBIȚĂ, trombita, p. 104.
 TĚDRUS, czédрус, p. 220.
 TĚRIGĂ, csiga. Ka ceriga pre cermure
 marijej, p. 182.
 TĚMBALM, czimbalom. Ku kordz multe
 en czimbálm frumosze . . . kentacz, p. 67.
 ULUIESC, vall. p. 84.
 URIC, örök. En emperecia u r i k u l u j,
 p. 3. Uricăș, örökös p. 31.
 VIG, vég. Pekatelor v i g facse nuva,
 p. 21. Bünének v é g e t nem vetend. (Sz.
 K. Zs.) La vig sze duke, p. 44.
 ZOBALĂ, zabola. Kari fak szile ku
 z o b a l e, p. 27.

D'ALE POPORULUI.

I. Ghicituri.

1. Am un purcel
 Cu buric de fer. (Sflederul.)
2. Unde mergi tu măi sucită?
 Ce mă 'ntrebi tu găurită?
 Coadă mea-i într'aurită. (Fumul.)
3. Luntre pe bute,
 Sus coadă de vulpe. (Trestia.)
4. Am o eapă albă
 O duc de coadă la apă. (Cofa.)
5. Ce-i în coaste,
 Cu găvoazde,
 În capătul cu pupui,
 Luați samă cum ve spui. (Cetera.)
6. Am o potcoavă de cal
 Într'un vârf de deal. (Luna.)

7. Am o botă mazărată
 În fundul podului aruncată. (Cucuruz.)
8. Mă duseiu în poeniță
 Aflaiu ouă de prepeliță,
 Luaiu două, lăsaiu nouă,
 Prepelița să mai ouă. (Cuibul cu car-
 toffii.)
9. Două late alăturate,
 Două scurte cărligate, (Foarfecele.)
10. Ciripește țigănește
 Nu ști nime ce vorbește. (Rânduncea).
 (Din jurul Năsăudului.)

II. Chiuituri.

1. Este o fată 'n sat la noi
 De-i dă tatăl său doi boi,

- O tânjală ferecată,
Ca s'o vadă măritată,
Că-i urită și colțată.
2. Pe părău cu lemne verzi,
Vine mândra cu scoverzi;
Pe părăul cu răchite,
Vine mândra cu plăcinte.
3. Pe mine că m'a mâncat
Șapte fete dintr'un sat,
Ș'o nevastă cu bărbat.
4. Foiă verde de pre coastă,
Place-mi gura de nevastă.
5. Copilița ne'nvătă,
Face pita nesărată,
Și o mână cum o face,
Și tot zice, că îi place.
6. Fetele se țin frumoasă,
Dar frumosul nu-i la ele,
Că-i la ficiori pre curele.
7. Place-mi mândra cu peptar
Cu oglinda 'n buzdunar,
Că se duce după șură,
Cată ochii și în gură.
8. Așa zice popa nost:
Să nu mergi la fete 'n post,
Preuteasa zice așa:
Haidați și la fata me.
(Din jurul Lupșelor.)

III. Proverbe.

1. Mâța cu clopot nu prinde șoareci.
2. Limba dulcește, limba amărește.
3. Nu poți șede odată în două luntre.

4. Cu sfada nu se isprăvește treaba.
6. Laudăte gură, că ia pumnul.
(Câmpia.)

IV. Descânțece.

1. De mușcătură de șerpe.

Aniniă, Aniniă!
Țițele pișca;
Gutue, Gutue,
Pe butuc se suie,
Butucu s' aprinsă,
Ploia îl stînsă,
Pe (N. N.) l'a mușcat.
Nouă buți de vin,
Noue de venin,
Buțile să plesnească,
(N. N.) Să se mîntuiească.

(Acest descânțec (din Sălciua) se repetează de 9 ori mestecând cu un ac prin un vas cu apă, cu apa apoi se spală mușcatul, tot-odata și be din ea.)

2. De bube dulci.

Judele rece
A junghiat un berbece,
Pe toate bubele le-a chemat,
Numai pre ale lui (N.) nu le-a chemat,
Ele s'au mâniat,
Din rădăcină au secat,
De vîrf s'au uscat
Si la ușa le-am țipat (aruncat).

(Mercuri și Vineri dimineața pe nemâncat se ieu 9 dărabe de balebă uscată de pe o cojnită părăsită. Cu fie-care dărab apasă bubele zicând descânțecul; apoi le aruncă la ușa. — (Din Sălciua de jos.)

O CĂLĂTORIA INTERESANTĂ.

Dlu Ion Grădișteanu, deputat în camera rumână și tot-odată cunoscut apărător nechemat al cauzei rumânilor ardeleni, voind a se convinge în persoană despre starea rumânilor „asupriți“ de dincoace de Carpați, a întreprins în vara aceasta o călătorie prin părțile noastre cu rumâni din Ungaria, în părțile estreme locuite de rumâni.

Vorbind despre această călătorie, „Timpul“ laudă acest fapt al dlui Gră-

dișteanu și recomandă, ca și alții să facă asemenea. Apoi continuă astfel:

Pe când unii ne îndreptăm spre Alpi, alții spre Pirenei, sau spre țărmurile Oceanului, d. Ion Grădișteanu, ca un adevărat apostol, cutreeră satele din comitatul Sălagiului și al Sătmarului, trăgea la popa, la învățătorul, sau la primarul satului, intra în căsile țăranilor, sta la vorbă cu ei și și aduna un material însemnat de cunoștințe asupra acelor părți, despre cari mulți din noi nici nu știu, că există.

Din conversația, ce avurăm cu d. Ion Grădișteanu, am aflat, că d-sa și-a propus a face în fiă-care an câte o călătorie în provinciile „subjugate“ și că înadins a voit să înceapă cu părțile excentrice, unde românismul e mai amănunțat (!?) De aceea anul acesta și a ales comitatele Sălajului și Sătmarului și s'a dus până în cel mai de pe urmă sat românesc sub Dobrițin. Această călătorie a durat 25 de zile, în care d. Grădișteanu a vizitat o mulțime de sate, oprinduse în fiă-care din ele. D-sa s'a oprit în deosebii la Somcuta-Mare (reședință de cerc), la Baia-Mare, Baia-Sprie, Sișesti — unde a asistat la sfințirea bisericii, la Satu-Mare, Careii-Mari și la Sanislău, sub Dobrițin. D. Grădișteanu ne-a declarat, c'a fost surprins de a găsi sate românești până așa de sus în Nordul Ungariei și c'a rămas pe deplin satisfăcut când a constatat, că Românii din aceste ținuturi depărtate și-au păstrat limba, datinile strămoșești și conștiința națională. A dat însă și peste un sat, cel mai depărtat de centrul Românismului, unde locuitorii și-au pierdut limba strămoșască (?!). Acest sat se numește Domahida. Toți locuitorii din Domahida sunt rumâni (!) și cu conștiință națională, dar nu mai vorbesc de cât ungurește.

În ce privește conservarea naționalității, impresiunea generală a d-lui Grădișteanu a fost bună. A găsit, că preoții români din acele părți, toți uniți, sunt oameni luminați și rumâni buni și fiind dat ascendentul cel mare, pe care l' au acești preoți asupra poporului, din cauza religiosității acestuia, ei contribuie mult la conservarea naționalității sale.

Dar impresiunea d-lui Grădișteanu n'a fost tot așa de bună cu privire la starea materială și culturală a populațiilor, ce a vizitat fiă ele române sau maghiare. D. Grădișteanu ni-a spus, că atât rumânii, cât și ungurii din acele ținuturi stau mai rău, din punctul de vedere material, de cât țeranii din Valachia (!) și ar putea fi puși pe aceeași în linie cu țeranii noștri din Moldova.

Cășile lor, de pământ sau de nuiele, toate acoperite cu șovar, adică cu trestie, sunt toate puțin igienice, cu camere mici și scunde, cu ferestre minuscule fixe, care nu se pot deschide, cu un cuvânt, locuințele populațiilor rumâne și maghiare din acele părți sunt miserabile și traiul lor e p'asișderea. Chiar și cășile nouă se construiesc tot după modelul celor vechi, pe când în România, și dacă există sate cu ast-fel de locuințe, cel puțin cele ce se construiesc din nou, sunt alcătuite după un plan mai modern și mai igienic.

D. Ion Grădișteanu a rămas încântat de ospitalitatea, pe care a întâlnit'o pretutindeni, pe unde a călătorit și care e tradițională la poporul rumân de dincolo.

Noi nu putem de cât să felicităm pe d. Ion Grădișteanu pentru c'a întreprins o călătorie atât de instructivă, din punctul de vedere național, să l' încurajăm a continua și în alți ani explorațiunile sale și să l' dăm de pildă tuturor Românilor, cari se interesează de soarta întregii națiuni române.

Adecă despre rumâni subjugăți nu e vorbă. Rumânul, ca-și ungurii, în bine în rău, tot într'o formă.

GRECII ȘI RUMÂNII ÎN MADEDONIA.

L'Indépendance Roumaine primește niște știri grave din Macedonia.

Vineri, 26 Iulie, ajunul sfântului Pantelimon niște turburări ar fi izbucnit în bisericile unor comune din Macedonia, locuite de rumâni.

Acea zi, fiind o sârbătoare națională pentru rumânii din Turcia, aceștia au voit să officieze rumânește în biserici.

Episcopii greci însă, cari continuă a să

încăpățâna contra celebrării cultului în limba rumânească, au intervenit în persoană la Pîrvoli și la Moloviște, ca să împedice ca serviciul dișin să se celebreze în rumânește. O pățiră însă rău, căci rumânii, indignați de o vorbă a unui episcop că limba rumânească ar fi blăstămată de Dumnezeu și de Patriarhul din Constantinopol (textual), s'au aruncat asupra lor, i-au lovit și i-au dat afară din biserici.

Autoritățile imperiale otomane și-au făcut datoria și vor și să pună la regulă pe acei episcopi fanatici, cari nu vor să înțeleagă că cultul divin să cade să fie celebrat de orice popor în limba lui, ceea ce Sultanul a înțeles și a sancționat, permițând rumânilor

din Turcia a să folosi de limba lor în biserici.

Turburări s'au întâmplat și la San-Marina, sat rumânesc în Pind. Acestea s'au terminat cu alungarea învățătorilor greci din cele două școli principale comunale.

INGERUL ȘI GHIOCELUL.

Legendă, de *Iulia B. P. Hașdenu.*

Într'o zi un înger sbura în cerul curat, legănat pe stelele cele strălucitoare. El să opria la fiă-care stea și rupea câte o floare pe nimerite, și după ce a cules câte una din fiă-care lume, formând astfel un buchet ceresc în brațe, se coborî pe pământ și culesă și de aci o floare pe nimerite. Apoi se sui carăși în cer și se făcu nevêzut sub bolta azurie. Florile de pe pământ, cari vèzuseră pe îngerul strălucitor, fără a fi vèzut floarea, ce o culesesă, se întrebau geloasă, care este sora lor fericită, pe care o luasă îngerul și o dusesă cu sine?

— E un trandafir, ziceau trandafirii.

— E un crin alb ca el, ziceau crinii cei mândri.

— Nu, e o floare de portocal cu miros divin, asigurau portocalii.

— Vê spun, sorioare, că nu poate fi altceva, decât un tulipan, strigă îngânfându-se un tulipan frumos.

Chiar și viorica, de regulă atât de modestă, aspira la onorarea de a avea o sorioară în rai și susținea cu blândetă, că îngerul luasă o viorică.

Numai ghiocelul sta la o parte în tăcere.

Celelalte flori îl uitasără.

Deodată din înălțimea cerurilor o lacrimă căzù, și veni să lucească pe ghiocel, de unde se rupsesă o florică.

Îngerul nu se arată; dar o voce cerească străbătù aerul parfumat, întocmai ca o plângere iubitoare și fără sfârșit.

Sërmană floare, zicea ea, floare într'adevăr modestă; cere-mi vre-o rêsplată pentru că te-am rupt vorbește; ce-mi ceri tu?

— Puțin lucru, rêsponsă ghiocelul.

— Voești parfumul roselor?

— Nu.

— Strălucirea tulipanului?

— Nu.

— Albastrul saschiului?

— Nu.

— Foile aromatice ale lămâiului?

— Nu.

— Atunci, ce-mi ceri?

— Deoarece voești să-mi dai un dar, stăpâne, lasă-mă să mă nasc și să înflorească earna, sub zăpadă și în geruri, și ca la mirosul meu cel dulce, la aparițiunea mea binecuvântată, oamenii amorțiti și înghețati de vânturi și de vifore să se simtă încălziti și întăriti prin speranța primăverii viitoare, a soarelui de foc cu razele divine.

Din ziua aceea, ghiocelul este totdeauna cea dintâi floare, care ne suride după earna posomorită, alb ca și cum ar mai purta încă urma lacrimii sfințite.

BIBLIOGRAFIE.

I. Cărți rumânești.

✓ „Ortografia limbii române“ și „Gramatica limbii române“ de Joan J. Romanescu, prof. de limba română. Ploiești, 1891.

✓ „Istoria naturală în scoalele populare“. Indigetări metodice de Dr. Daniil P. Bărcianu prof. seminarial. Sibiu 1891.

✓ „Culegere de articole de ale lui Mih. Eminescu.“ Broșură 8° mare. București 1891.

✓ Memoriile lui Moltke: *Istoria războiului franco-german din 1870—1871*. Volum 8°. București.

✓ „Studentii și Mihail Kogălniceanu“. Se vinde în folosul fondului pentru ridicarea unei statui lui Mihail Kogălniceanu și în folosul Ligei pentru unitatea culturală a Românilor. București, 1891.

✓ „Istoria literaturii latine“, de Dem. G. Teodorescu. București, 1891. Librăria Socec.

✓ „Monologuri“ în versuri după Alfred de Musset, Emilie Augier, L. Ratisbonne, Eugène Manuel, Dervulede și E. Grenet Dancourt, de Nicolae Țincu. București, 1891.

✓ *Chrestomatia Română* de Gaster, texte tipărite și manuscrise (secolul XIV—XIX.) dialectale și populare, cu introducere, gramatică și un glosar romano-frances. II. volume. București, 1891 libr. So-

II. Cărți ungurești.

✓ *Könyve Nándor*. Francia-magyar és magyar-francia zsebszótár. Nagy-Várad, 1891. Ifj. Berger Sámuel. Kötve 1 frt 80 kr.

✓ *Geréb József dr.* A görög vallás és művészet. Budapest, 1891. Eggenberger. Ára 1 frt.

✓ *Sajó Károly*. Peronospora, Viticola. Budapest, 1891. Eggenberger. Ára 1 frt 50 kr.

✓ *Brády Albert ifj.* Pitypalatty. Költemények. Kolozsvár, 1891. Horatsik János. Ára 1 frt.

✓ *Emke utikalauz* Magyarország erdélyi részében. Kolozsvár, 1891. Horatsik János. Ára kötve 1 frt.

✓ *Kóós Ferencz*. Életem és emlékeim 1828—1890. Brassó 1890. Horatsik János bizománya. Ára 1 frt 50 krajczár.

✓ *Paedagogiai zsebnaptár* az 1891—92-dik tanévre. Budapest, 1891. Singer és Wolfner. Kötve 60 krajczár.

✓ *Mantegazza Pál*. A szerelem élettana. Olaszból fordította Zemplényi P. Gyula. Berlin, 1891. Fried H. Alfréd és Társa. Ára 1 frt 80 kr.

✓ *Szilasy Móricz*. Szemelvények Thukydidesből. Budapest, 1891. Grill Károly. Kötve 1 frt 60 kr.

✓ *Biró ügyviteli szabályok*. Kiadja a m. kir. belügyminisztérium Budapest. Ifj. Nagel Ottó bizománya. Ára 1 frt 50 kr.

✈ **POSTA REDACȚIUNEI.** «Unirei», Blaj. Bine-voiți, într'altele, a zice: „Una ne-a atins însă foarte plăcut în organul dlui Gri-

gorie Moldovan, și aceasta este, că pentru întâia dată îl vedem în el subscris rumânește, în dulcea limbă a bisericii, națiunii și mamei sale, cari n'au încetat a-l iubi.“ Rumânește am scris în „Aurora“ (1866), în „Familia“ (1867—1869), în „Umoristul“, în „Gazeta Transilvaniei“ (1868). În toată viața m'am fâlit cu nașterea mea rumână. „Națiunii“ „mamei“ mele rușine nu i-am făcut. Durerile ei le simțesc; nu m'aș trudi, dacă nu le-aș înțelege. Păcatul meu: că am o părere, care azi a trecut din modă. Mulți cu măciuca, lovind în unguri; alții cu iloyalitatea, lovind în alipirea rumânului cătră tron, cu ură și pizmă vreu să le uciască durerile rumânului. Eu cu iubire și dulceață, cu alipire stătornică cătră tron și cătră așezemintele noastre ungurești aș vrea să arăt, că rumânul e demn de toată respectarea. Până-când din Rumânia ne vor învêta, că noi față cu regele n'avem nici o datorință, pân' atunci, mă tem, nici regele, nici ungurii nu vor sta în vorbă cu noi. Oare care-su mai demni de iubirea națiunii, mamei dulcea, eu sau alții? Viitorul ni-va da răspunsul.

STIMAȚILOR CETITORI!

De azi încolo revista noastră se va espeda numai abonaților.

Preoților, învățătorilor, cari ni vor trimite poezii, povești, proverbe, descântece, descrieri de datine etc. etc. populare, Ungaria se va trimite gratis.

Revista noastră va apărea de zece ori pe an, afară de luna iulie și august, la 15-a și a fie-cărei luni.

Abonamentele atât la noi cât și în Rumânia cu multă înlesnire se pot face prin mandate postale (posta-utalvány).

Prețul abonamentului pe an 5 fl., pe jumătate de an 2 fl. 50 cr.

Administrațiunea Revistei Ungaria.

Cuprinsul: 1. Noi și Rumânia. 2. Rumâni ungurești și națiunea ungurească. 3. Răspuns la memoriul tinerilor rumâni din București, de Grigoriu Moldovan. 4. Ziariul unni pribeag, de Mauritiu Jókai. 5. Monumentele limbice ale Măhaciului din comitatul Turda-Arieș, de Paul Hunfalvi. 6. Romantieri ungurești. (Biografii). 7. Lupta noastră. (La atacurile multora). 8. Material de limbă. (Ungurismo din Psaltirea lui Ioan Viski; 1867). 9. D'ale poporului. (Ghicituri, chiuituri, proverbe și descântece). 10. Divers. (O călătorie interesantă. Grecii și Rumâni în Macedonia. Îngerul și ghiocelul). 11. Bibliografie. 12. Posta redacțiunei. 13. Stimaților cetitori.